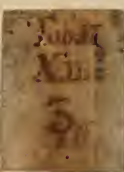

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
5 A
24

DE VSVRIS LI-
BRI DVO FRAN-
CISCI HOTOMANI
IVRISCON-
SVLTI.

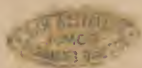

LVGDVNI,
Apud Ioannem Frellonium
M. D. LI.

POTENTISSIMO MA GNIFICENTISSIMOque consuli, Senatuíque Bernensi, Franciscus Hotomanus S.

AGNA *profectò sapientißimis hominibus gratia debetur, quorum in legibus rogandis egregia opera industriáque magnam maioribus nostris utilitatem attulit. Quum enim nobis* Deus *maiore nihil studio ac diligentia quam ciuilem societatem commendarit, nulla certè res secundum religionem excogitari potest, quæ res communem utilitatem continentes, quas publicas appellamus, perinde tueri ualeat, aut earum dignitatem sarctam tectam ab omni periculo conseruare. Est enim singularis quædam legi bene ac sapienter constitutæ diuinitus adiuncta uis, atque authoritas. Sed quum nulla unquam natio legibus atque institutis caruerit, tum uerò dubium nemini est,* Romanos *in eo genere longè multúmque cæteris omnibus præstitiße. cuius quidem rei potißima mihi uisa ratio illa est, quòd etsi neque consilij neque audaciæ unquam eguerint, minimè tamen, id quod apud Salustium* Cæsar *dixit, superbia illis obfuit, quominus aliena instituta, si modò proba erant, imitarentur.* Igitur *quod ubique (ait) apud socios aut hostes idoneum uidebatur, cum summo studio domi exequebantur:* Ex *quo enimuero legibus* Romanis *adeò tributum est, ut* M. *Cato apud eundem scriptorem imperij* Romani *amplitudinem non bellicis artibus sed legum sanctitati* Reique *publicæ administrandæ peritiæ, acceptam ferat.* Nolite *(inquit) existimare maiores nostros armis* Rempublicam *ex parua magnam fecisse;*

Si ita res esset, multo pulcherrimam eam non haberemus: quippe sociorum atque ciuium, præterea armorum atque equorum maior nobis copia, quàm illis est. sed alia fuere quæ illos magnos fecere: domi industria, foris iustum imperium, &c. Præclarè igitur acer & uerus rerum æstimator Virgilius, quum alijs gentibus suas laudes tribuißet, aut sculpendi: aut pingendi, demetiendíue cæli, Romanis gubernandi imperij quasi peculiarem quandam prouinciam aßignauit.

Tu regere imperio populos Romane memento.
(Hæ tibi erunt artes) pacísque imponere morem.

Quamobrem T. Liuius quum initio secundi libri populi Romani res præclarè gestas scribere instituit, non dubitanter affirmare ausus est, imperia legum potentiora quàm hominum extitiße. Quæ quum ita se habeant, magnam profectò ueteribus Prudentibus gratiam debemus, qui eas nobis non modò incorruptas atque integras, uerùm etiam pulcherrimis doctißimísque suis scriptis illustratas tradere uoluerũt. Atque utinam quidem utroque hoc eorum beneficio fruentes parem eis pro tantis in nos meritis gratiam habere possemus. Verùm quum istam nobis integram absolutámque felicitatem casus aliquis inuiderit, & ex tantis copijs & opibus, afflictis rebus, tam paruæ nobis reliquiæ supersint, eas tamen quoad fieri à nobis poterit, summo studio atque obseruantia colemus, & memoriam diuini immortalísque beneficii piè inuiolatéque seruabimus. Itaque quum præter superiorem illam calamitatem, quam equidem grauiter pro eo ac debeo molestéque fero, (etsi enim fateor nõnulla redundantia, atq; etiã superuacanea, in tam multorum scriptorum monimentis extitiße, tamen quemadmodum in scribendo, ita etiam in rescindendo modum adhiberi oportuit: & non, quod

quod imperiti medici faciunt; de uiuo etiam resecari) illud adeò acceßerit, quòd quæ nobis Iustiniani uoluntate reliqua facta sunt, ea ferè siue temporis uitio, siue quorundam hominum negligentia deserta atque inculta ætati nostræ tradita sunt, ad meum officium pertinere existimaui, etsi quod poßum perexiguum est, tamen quod possum id omne in optimos authores adiuuandos, & ab hominum iniuria uindicandos studiosißimè libentißiméque conferre. Ac mihi quidem superioribus annis nonnihil istiusmodi præstitiße uideor, dum illustrem illum & nobilem locum de Gradibus *cognationis & affinitatis: &* Actiones *iuris ciuilis, quæ summa & obscurißima quæque legum* Romanarum *capita continent, quantum quidem ingenio & labore contendere potuimus, commentarijs illustrauimus.* Nunc *uerò quando pulcherrimum quoque & facilè principem totius nostræ disciplinæ locũ de usuris, & fœneratorum negotiatione, non parũ opera industriáque nostra adiuuiße putaremur, cœpimus etiam de nostris edendis lucubrationibus, earúmque fructu cum studiosis communicando cogitare.* Et *quoniam ad principes & primarios uiros legum administratio, regendæq; Reip. cura pertinet, quos, ut à* Platone *diuinißimè scriptum est, sicuti gubernatores uectorum & nauis saluti, ita ciuilis societatis incolumitati certa oportet atque constituta lege consulere: non erubui* Potentißimi *& magnificentißimi principes & domini, paruum hoc & tenue opusculum amplitudini uestræ dicare, non quòd quicquam* Romanorum *institutis ac moribus aut prouisum sapientius, aut præclarius constitutum eſſe arbitrer, quàm quod optimè constitutæ ciuitatis uestræ legibus comparatum est: sed quòd partim singulare quoddam animi mei in istam amplitudnem celsitatémque uestram studium atque obseruan-*

tiam significatione aliqua testari uellem, qui & in urbe imperij uestri nobili ac praeclara, & uerò etiam iuuentuti bonis artibus instituendae praefectus beneficio uestro in his me studijs exerceo: partim ut sempiternum quoddam testimonium extaret uestrae istius in literas & literatos homines beneuolentiae atque liberalitatis. Nam haec quoque particula quaedam fructus erit illius, quem uobis ista singularis munificentia & liberalitas sine dubio allatura est: quum ex hoc celeberrimo literarum domicilio exibunt beneficio uestro omnibus propè ingenuis artibus exculti, atque perpoliti homines, qui sempiternis monimentis testabuntur omnibus mortalibus, Senatum Bernensem ad istam bellicae uirtutis, rerúmque fortiter & praeclarè gestarum laudem ac splendorem, amorem quoque in literas maximè rarum & prope inauditum adiunxisse. Quare uestrae humanitatis erit illustrissimi & potentissimi principes, munus hoc nostrum amplitudini uestrae dicatum beneuolo animo & benigno accipere: quae quanuis sua sponte magnitudine rerum gestarum nobilitata, alienae commendationis non indigeat, nonnihil tamen etiam splendoris atque dignitatis huius quoque fortasse generis monimentis apud posteros cōsequetur. Quod reliquum est, Optimo Max. rerúmque omnium praepotenti Deo uota facio ex animo, neque uerò unquam facere intermittam, ut Rempublicam uestram sanctissimis optimísque legibus fundatam, ad multas seculorum aetates florentissimam augustissimámque conseruet. Pridie nonas Ianuarij Anno M. D. L I.

LEGES IN HIS LIBELLIS ALITER quàm vulgo ſoleant explanatæ, aut conciliatæ.

LOCA QVAEDAM bonorum authorum in his libellis explanata.

FRANCISCI HOTOMANI DE VSVRIS LIBER PRIMVS.

*

Quæ sit vsuræ & fœnoris notatio, tum præterea quæ inter vtrũque differẽtia sit, ad extremum quæ sit vsuræ propriè & speciatim sumptæ definitio hoc primo capite breuiter, & perspicuè declaratur. CAP. I.

SVRA ab vtendo dicta est, quę si ad exactum iudicium reuocetur, aliud nihil est quàm vsus. Vnde lucis, vitæ, pecuniæ vsura ei concedi dicitur, cui vti luce, vita, pecunia conceditur. Cicero libro Tuscula. primo, Natura dedit vsuram vitæ tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. Quid est igitur quòd querare, si repetit quum vult? ea enim conditione acceperas. De mutuo Cicero loquitur, quam vsuram pecuniæ nominat, quoniã vsum pecuniæ continet. Sed factum est, vt vulgo vsura pro vsuræ pretio, vel potiùs æstimatione à Latinis vsurparetur: simili forma figuráque loquendi, qua locationẽ & conductionem pro locationis & conductionis pretio posuerunt. Paulus in l. locatio. D. de publ. & vect.

Vsuræ notatio.

Vsura quid propriè significet.

Locatio pro locationis mercede.

" Locatio vectigalium quę calore licitantis vltra mo" dum inflatur. & l. fideiussores. D. de fideius. Quo" niam in sola centum annua se obligauerat, non in" omnem conductionem. Itaque multis locis incrementum illud, quod cum eo quod accepit debitor reddit, quasi propter sortis vsum, vsuram Cicero appellat. Idque ipsum loquendi genus imitati Iurisconsulti nostri sunt, vsuram appellantes id quod propter sortis vsum simul cum ipsa sorte redditur. Eámque significationem quum in omnibus, vt arbitror, iuris ciuilis locis, tum verò in eo tractatu perpetuò tenuerunt, qui De vsuris inscribitur libro Pandectarum vigesimosecundo. De quibus ipsis quoniam in animo est diligenter & accuratè, breuiter tamen, strictímque differere, quo quidem instituto difficilem ac periculosam nauigationem nostra profectò ingreditur oratio, operæpretium me facturum arbitror, si priùs quàm vela pandamus disputationis, eam antè paululum tanquam è portu difinitione, diuisionéque quasi quibusdam remis propellamus. Etsi enim vsuram pro vsus pretio & æstimatione vulgo accipimus: scire tamen nos oportet duas eius species, si quis subtiliter & enucleatè rem perpendat, inueniri posse, alteram quę nomen à suo genere distinctum habeat, quæ vocatur Fœnus: alteram verò quæ in generis sui appellatione consistat, & vsura nominatur. Sic enim tenuiter vnamquanque rem Iuriscõsulti solent exigere, &, vt ita dicam, ad viuum resecare. Nam & cognationem ab agnatione simili modo secernunt, & ab arrogatione adoptioné, & conuentionem ab obligatione

Vsuræ & fœnoris differentia.

gatione. Ac fœnus quidem est (vt Festus Pōpeius & Gellius scribunt) ab eo dictum, quòd quasi fœtura quædam pecuniæ sit. Ex quo idipsum quod Græci τόκον appellāt, apparet à Latinis fœnus nominari. Nam ab eo, vt Aristoteles libro de Republica primo tradit, nomen inuenit, quòd vt similia generantur à similibus, ita numus numum parit. Itaque παρὰ τὸ τίκτειν illud deriuant, quod Parere Latinè significat. Eóque pecuniam fœnerare vulgo dicimur, quum eam ita collocamus, vt quasi à re fœcūda, ita ab ea aliquam insuper pecuniā, quasi fœtum eius exigamus, et fœnerationem, ipsam pecuniæ locationem: périnde ac si animalia quis ita locet, vt eorum fœtus reposcat. Vnde illud intelligi volumus, fœnus esse, propriè ac speciatim accepto nomine, lucrum illud, quod quis captat ex nuda pecunia, veluti quum Mensarii, quos Banquarios nostri vocant, pecuniam mutuo dant, non vt accipienti commodent, sed vt inde lucrum aucupētur, ex quo etiam illorum quæstus Latinè fœnus dicitur. Sed vsura quum ab vsu appellata sit, aliam vim atque significationem ab hac notatione retinuit. Vsuram enim qui petit, ipsum quodammodo vsum petere videtur, quippe qui eius perpetuò remansit, nec vnquam cuiquam ab eo datus, aut cōcessus est. Quem quidem vsum quia repetere nō potest, vt pote consumptum, eius petit æstimationem ac pretium, vt quum emptor rem traditā possidet, neque tamen pretium exsoluit, itáque contra venditoris voluntatem vtitur pecunia, poterit venditor ex empto actione non dico vsum cōsequi, quia consumptus

Fœnus vnde dictum.

Fœnus quid sit.

eſt,ſed certè illius æſtimationem.l.vlt.D.de peric. & cõmod.rei vend.l.Iulianus. §.ex vendito.D.de act. empt. Et hæc quidem vſus æſtimatio vt diximus,vſura nominatur,quæ quoniã vſum quodammodo repetit, fœnus dici nullo modo poteſt : eò quòd & is,qui fœnerat, vſum dat in mutuo neceſſariò:eúmque ideo petere non poteſt,& quum venditor damni accepti compenſationem duntaxat poſtulet ob id quòd vſu ſuæ pecuniæ caruit,fœnerator ex ipſis quaſi numûm corporibus tanquam ex re fœcunda conatur numos exprimere,id quod ne ipſe quidem ſi numos habuiſſet potuiſſet efficere. Alter autem vſus eſſet proculdubio ſua re, & ex ea coniuncta cum opera induſtriáque ſua quæſtum negotiando & parando feciſſet, quum ille ſine opera ex nudis numûm corporibus lucrum captet ,atque aucupetur, & vt vno verbo abſoluam , alter de lucro captando, alter verò de damno vitando contendit.Nam vt clarè Paulus inquit,vſuræ non propter lucrum petentium , ſed propter moram non ſoluentium infliguntur.l.quum quidam,§.ſi pupillo. D.de vſur. Vnde apparet non tam horum vim atque notationem verborum cogitaſſe Senecam, quum ſcripſit fœnus & vſuram contra naturam inuenta eſſe nomina, quàm vſum loquendi popularẽ atque peruulgatum.Nam fœnus quidem contra naturam inuentum eſt,quoniam,vt paulò pòſt idoneo loco fuſè probabimus , ex re ſterili fœtum captat. Vſura verò id petit,quod eius interfuit,qui vſu ſuæ pecuniæ caruit : & vſus eius æſtimationem. Sed quemadmodum iam antè dictũ à nobis eſt plerunque

que

que etiam pro fœnore vſurpatur, ac nomen generis obtinet. Cuius quidem generis quoniam certa aliqua ſpecies eſt, quæ nunquàm cum genere ſuo confunditur, & fœnus appellatur, aliam quoque ſpeciẽ ab ipſius generis nomine expreſsimus: quã vſuram nominamus. De cuius definitione nobis breuiter explicandum eſt, quò faciliùs id quod docere volumus intelligi poſsit. Eſt igitur vſura ſtrictè ac ſpeciatim ſumpta nihil aliud, quàm pretium, ſeu potiùs æſtimatio vſus ſortis conſumptæ cùm damno creditoris. Hæc definitio, vt mihi quidem videtur, & clara eſt, & rectè quęcunque ad eam ſpeciem ab omnibus aliis diſtinguendam pertinent, complectitur. Nam quum Aeſtimatio generale nomen ſit ad multa pertinens, æſtimationem vſus poſuimus, & quia etiam in Locatione cõductionéque vſus æſtimationem ac pretium diximus, verbũ Sortis, adiunximus, quoniam ſiue docendi cauſa (vt fit in omni diſciplina) ſiue conſuetudine quadam loquendi factum eſt, vt ad eas res hæc appellatio reſtringeretur, quas vulgò ſortis nomine complectimur. Id quod clariùs etiã explicauimus, quum addidimus Conſumptę, propterea quòd earum rerum, quarum vſura conſtat, non tam vſus, quàm abuſus eſt: quippe quum ſine conſumptione præſtare nullum vſum poſsint. Quo magis à locatione ſeparatur hæc ſpecies, in qua ipſa locatione res conducta extingui, conſumíq; nõ debet. Quanquam quoniam illa acceſsio quam & in fœneratione & in ſocietate ex noſtræ pecuniæ vſu & conſumptione præter ſortem exigimus, aut quum athletæ

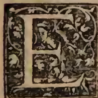
Vſura plerunque pro fœnore.

Vſurę definitio.

vt se exerceret, piscatorive erogaturo in apparatũ pecuniam dedimus, & præter id quod dedimus aliquid insuper ob vsum nostræ pecuniæ consequimur vt docet Scæuola in. l. periculi D. de naut. fœn. quoniam inquam hoc incrementum pretium quoddam est vsus sortis consumptæ, eóque nostra definitio nõ satis ab eo genere segregata seiunctáque videretur, addendũ pręterea putauimus, Cum damno creditoris, quo verbo casus illos ab hac nostra specie distinximus: propterea quòd neque fœnerator, neque socius, aut qui athletæ piscatoríve sortem dedit, consumptam suã pecuniam, aut damnum sibi illatum ob id quòd vsu suę pecuniæ caruerunt, queri possunt: quippe quum vt ab alio pecunia consumeretur ob suum ipsi commodum procurarint, ac nulla volenti atque cupienti fiat iniuria. Ex quibus perspicuum esse arbitror, veram esse à nobis traditam vsurę definitionem: quum quidẽ, vt clarè constat, aliud nihil sit Aestimatio vsus sortis cõsumptę cum damno creditoris, quàm vsura: & rursus vsura nihil aliud, quàm hoc ipsum, quod ea definitione explicauimus: vt quasi eo vno verbo includeretur, quod posteà pluribus verbis explicatum à nobis atq; patefactum est. Simul illud etiã intelligitur, neque satis absolutam illorum esse definitionem, qui scribunt, vsuram esse id quod supra sortem redditur: propterea quòd & fœnus supra sortem redditur, & pœna, & id quod interest, vt posteà docebimus: quæ tamen vsuræ appellatione minimè continentur, neque huic de vsuris tractationi magnopere illam cõuenire, quę quidem ab aliis tradita

tradita est, qui scribunt vsuram esse lucrum supra sortem exactum, tantùm propter officium mutuationis, quippe quum ad fœnoris appellationem potiùs pertineat: & ad vnam tantùm simplicem ac solitariam mutuationis causam restricta sit. Nam ad omnes omnino vsurarum formas in hac tractatione respicimus, quibus alterius pecunia cum creditoris detrimento quis vtitur: quæ ipsæ quàm sint innumerabiles nemo non videt, quippe & hęres, si fideicommissario pecuniam à testatore relictam nõ soluit, sed ea fruitur, & emptor, si pretiũ retineat, & socer dotem, & tutor pupilli pecuniam cum creditoris damno alterius sorte fruuntur, & ob eam causam vsuras debent, quemadmodum nos quidem copiosè déinceps explicabimus, si modò quarum rerum vsura consistat, exposuerimus antè breuiter, vt aditum ad ea quæ pòst sequentur clariorem, illustriorémque reddamus.

Quarum rerum vsura consistat, & de earũ rerum natura latè disseritur hoc sequenti capite, in quo etiam ex re nata declaratur nobile responsum Pauli. in l. ij. D. Si cert. petat. Explanatur prætereà. quid sit apud Ciceronem, Certare cum vsuris fructib. prædiorum. CAP. II.

ET s i autem, vt modò diximus, vsuræ verbum ad omnes eas res, quarũ quidam vsus est, pertineat: quemadmodum tamen in omnibus artibus docendi causa permulta nomina latè patentia reuocantur ad quoidam casus, eósque per- VSVS SORTIS

Vſura quarum rerum cõſiſtat.

paucos, ita certè factum eſt vt ad earum tantùm vſum rerum hæc appellatio reſtringeretur, quæ vſu ipſo pereunt atque conſumuntur, quarum naturam non alienum eſt hoc inſtituto copioſiùs exponere. Eiuſmodi verò ſunt, quas noſtri põdere, numero, & menſura conſtare ſcribunt: veluti oleum, frumẽtum, pecunia numerata. l. ij. D. ſi cert. petat. prętereà etiam in abuſu conſiſtere. l. hoc ſenatuſc. § j. & l. ſi vini. D. de vſuf. ear. rer. quæ vſu. Vnde Cicero Topicorũ libro, Non debet (ait) mulier ea, cui vir bonorum ſuorum vſumfructum legauit, cellis vinariis & oleariis plenis relictis, putare id ad ſe pertinere. Vſus enim non abuſus relictus eſt. Id quod ob eam cauſam dictum eſt, quoniam earum, vt dixi, rerum vſus planè nullus eſt, niſi ſi conſumantur: itáque qui his vtitur abutatur. Quocirca preclarè Paulus in d. l. ij. Credendi verbum ad eos caſus pertinere propriè reſpondit, quibus earum vſus rerum conceditur: nec in cæteris rebus rectè nos in creditum ire: quoniam qui earum vſum concedit, nõ tantùm poſſeſsionem, verumetiam dominium earum credat neceſſe eſt. Qui verò vel cõmodat, vel deponit, non modò dominium, verumetiam poſſeſſionem retinet. l. rei commodatæ D. commod. l. licet. D. depoſ. eóq; non tantundem credere, id eſt, fidei debitoris cõmittere dicitur. Vnde Alfenus. l. in naue. D. locati. duo hæc in creditum ire, & Dominium retinere, tanquam contraria inter ſe opponit. Aut enim res (ait) locatur, vt idem reddatur, ſicuti quum veſtimenta fulloni curanda locantur: aut eiuſdem generis vt quum argentum datur fabro vt

In creditũ ire.

vaſa

vasa fiant, ex superiore casu domini res maneat: ex posteriore in creditum itur. hæc Alfenus. Ob has causas dicuntur prætereà res eiusmodi functionem in genere suo, potiùs quàm in specie recipere. d.l. ij. D.si cert.petat. id est, vt ego quidem interpretor, pensionem, siue satisfactionē: quasi quis dicat, solutionem & satisfactonem, quæ fit harum rerum debitarum, non ipsius speciei fieri, sed generis: proptereà quòd non eadem corpora redduntur, quippe quæ consumpta sunt, sed tantùm eiusdem generis. In hac significatione functionis verbum accipitur, in l.omnium.l. vectigalium, C.de vectigal. nimirū pro præstatione. Et apud Cicero.lib.accusationis tertio. Quis non maximo se affectum beneficio putauit, cum tribus decumis pro vna defungeretur. Idem eodem lib. Tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in Rempu. fungi ac sustinere velitis. Vlpianus prætereà. l.iij. D.de dot. coll. fungi dotis collatione dixit. & l.prætoriæ. D. de prætor. stipul. fungi pignoribus & auri depositione. Quod verò dictū hoc alii arbitrantur ea re: quia in harum rerum solutione altera res alterius vice fungeretur, equidē, quòd eorum pace dixerim, nō arbitror esse probabile. Constat enim eo loco Paulum alias res, id est, quæ in specie sua functionem ac solutionem accipiunt, his rebus tanquam contrarias opponere. Nam & commodatum functionem recipit eadem ipsa specie, quæ commodata est reddita, ipsúmque etiam depositum, & pignus, & quædam prætereà eiusmodi. Atqui si quis ita Pauli verba interprete-

Explanatur l.ij. si cert.

Functionis verbum.

Functio pro præstatione sumitur.

tur, vt illæ res in ſuo genere alterius vice fungerẽtur: non poterit ea fieri aliarum rerum comparatio quam hîc Paulũ explicare perſpicuum eſt. Alioqui dicendum eſſet alias res, veluti commodatas, & depoſitas, in ſpecie ſua fungi vice alterius. Quo nihil dici poteſt obtuſius. Nam quę res commodata aut depoſita redditur, nullo modo fungitur vice aut ſua aut alterius, neque in ſpecie, neque in genere. Cicero lib. Accuſationis tertio, Quis non maximo ſe affectum beneficio putauit, cùm tribus decumis pro vna defungeretur? Omninò autem certum eſt comparationem vtrarunque rerum hîc fieri: quemadmodum his verbis Paulus indicat quum ait. In aliis rebus aliud pro alio ſolui non poteſt. Quoniam in cæteris ſolui poterat, modò eiuſdem generis, vt clarè ſignificat quum ait, eas in genere ſuo functionem recipere per ſolutionẽ, id eſt, aliud pro alio ſolui poſſe: non autem in ſpecie, quam ne habere quidem dici poſſunt, ſicuti Vlpianus apertè docet in l. quum Stichus D. de ſolut. quum ait, res eiuſmodi in communi ſpecie contineri: quaſi dicat, eas non habere ſpeciem quandam ſibi propriam, ac peculiarem, & ab aliis eiuſdem generis diſtinctam, ſed cum aliis communem. Atqui ſi fit comparatio, & aliæ res in ſuo genere functionem, id eſt, præſtationem recipiunt, alias res oppoſitas in ſua ſpecie recipere conſentaneũ eſt. Atque hoc ſcilicet ipſum eſt quod vulgo dici ſolet, in hiſce rebus magis quantitatem, id eſt, vim ac momentum cogitari, quàm corpora. l. Titia D. de legat. ij. l. ſi is cui D. de ſolut. ſiquidem quum has res verbi cauſa

mutuamur, non tam earum corpora, id eſt, ſpecies ipſas, quàm quantitatẽ, hoc eſt, vim ac momentum, & vt ita dicam, valorem mutuamur, veluti quum aureos, vt nũc loquimur, ſcutatos mutuo accipimus, quantitatem potiùs quadragintaquinque ſolidorũ & valorem quàm ipſa aureorum corpora accipimus, contra quàm in depoſito, & ſimilibus, vbi corpora deponuntur, & non quantitas. l. Lucius j. D. depoſ. denique hac ipſum Paulus etiam apertè ſignificat in l. j. §. non ſolùm D. ad leg. falc. vbi ea quæ corpore conſtant ab iis, quæ pondere, numero, & menſura conſtant, manifeſtiſsimè diſtinguit. Quòd antem nonnulli Pauli verba ita accipiunt, vt quod ait. Quàm ſpecie: referri ad id putent, quod antecedat, Per ſolutionem, quaſi functionem hæ res recipiant potiùs per ſolutionem, quàm per ſpeciem: in qua etiam fuiſſe Budæum ſententia quidam affirmant, hos & pueriliter hallucinari, & tanti viri authoritate fallò abuti exiſtimo. Etenim nemo non videt verbum, In ſpecie, cum verbo, In genere apertiſsimè comparari. Sed quoniam quæ ſit harum natura rerum ſatis ſupérque oſtendimus, nunc tempus eſt ad id quod inſtituimus reuertere. Quum igitur aliarum quidem rerum omnium vſura dici poſsit, ad eas tamen omnino reſtricta hæc appellatio eſt, quæ vulgò abuſu potiùs quàm vſu contineri, & propriè in creditum dari, & functionem in ſuo genere quàm ſpecie recipere, denique quarũ corpora non tam ſpectari, quàm quantitas dicuntur. Id quod vel ex hoc vno Papiniani reſponſo intelligi poteſt in l. iij. §. vlt. D. de vſur. vbi, ſi auro vel argento

Quarũ rerum vsura consistat.

gento facto per fideicommissum relicto mora interuenerit, respõdit, si vasa quasi corpus relicta essent, nempe vt iis fideicommissarius vteretur, vsuras nõ deberi: si verò quasi quantitas, nempe vt iis distractis pecunia vteretur, aut alimenta præstarentur, vsuras deberi, quod ipsum idem in specie non omnino dissimili tetigit in l. deducta §. ante diem D. ad Senatusc. Trebell. Quòd autem quidam existimãt dubitari posse propter l. quum quidam in fi. D. eod. vbi Paulus eum à quo statuæ ponendæ legatæ sunt, si non posuerit, vsuras debere scribit: quasi statuarum vsuras exigi significet, planè ridiculum est, nõ enim statuarum, sed pecuniæ hæreditatę, qua emi statuas oportebat, vsuræ exiguntur. Vt is Heraclius, de quo Cicero libro Accusationis secundo cõmemorat, qui non inuentas in hæreditate statuas in palæstra ponere debebat: id est, eas comparare ex hæreditaria pecunia. Denique Vlpiani verba plusquã manifesta sunt in l. si legatũ publicũ D. de operib. legat. vbi hæredes pecuniã intra certum diem deponere iubet, qua statuæ cõparari possint. Itaq; quòd alibi hoc est in l. hæres in fi. D. de petit. hæred. Papinianus ait fructuum vsuras deberi de pretio, quo fructus æstimati sunt, intelligendum est: quemadmodum ex aliis locis colligitur, vbi quod rerum mobilium vsuras deberi dicitur, de pretio quo taxatæ sunt. Imperator interpretatur l. hac edictali §. his illud. C. de secund. nupt. & l. vn. § sin autem C. de rei vxor. act. vt. iam vsurę nõ ipsorum corporũ sed quantitatis & æstimationis debeantur. Quod ipsum similiter intelligendum est in specie l. j. D. de

naut.

naut. fœn. vbi Vlpianus non modò pecuniæ traiectitiæ, ſed etiam mercium ex ea comparatarum vſuras perſolui ſcribit, ſed non tanquam corporum, ſed quaſi quantitatis & æſtimationis. Vnde etiam conſtitutum eſt, vt quemadmodum in mutuum, & ſi ſola quantitas cadat: tamen ſi corpus æſtimatum detur, mutuum contractum ſit l. rogaſti. D. Si cert. petat. Ita in hoc genere ex corpore æſtimato vſurę exigantur: quia neque mutuum, neque vſuræ quaſi corporis, ſed quaſi quantitatis exiſtimantur l. pro auro. C. de vſur. l. ſi pro mutua. C. ſi cert. petat. Denique Papinianus rem omnem vno verbo conficit in l. eum qui. D. de his quib. vt indig. vbi eum qui tacitum fideicommiſſum ſuſceperat, reſpondit, ſi fructus vendidiſſet, eorum pretii vſuras debere: ſi fructus in vſu habuiſſet, non debere. Porrò autem quemadmodum vſuræ non tantùm pecuniæ numeratæ, verumetiam aliarum pręttereà rerum omnium conſiſtunt, quas noſtri Species appellant, veluti vini, olei, ac frumenti ex iis quæ dicta ſunt notum omnibus eſſe arbitror. Id apparet præterea ex l. quum non frumentum, & l. olei. cum ſimilib. C. de vſur. ſed & capite Leuitici vigeſimoquinto, & Deuter. vigeſimotertio, quo Moſes fœnerari prohibet, non tantùm pecuniam, verumetiam fruges & eſculenta, aliáſque præterea res conſimiles enumerat. Illud potiùs videndum eſt, quoniam ſcribit Ariſtoteles, fœnus ex numis numos parere, ſicuti ſimilia generantur à ſimilibus, an ſemper eiuſdem generis cuius eſt ipſa ſors & fœnus & vſura conſiſtant. Id quod frequentiùs accidere nõ dubium eſt. Quippe quum

Vtrum vſura ſemper ex ſortis genere conſiſtat.

fœnus,

fœnus, vt ita dicam, nihil aliud quàm ſortem ipſam foueat, fomentóque ſuo adaugeat, aut, quòd accõmodatius videri poteſt: quemadmodum terra ſemen tepefactum vapore & complexu ſuo poſteà fuſius atque vberius reddit, ita ſortem conſumptã poſteà maiorem vberiorémque regeneret. Nam in Catone Maiore incrementum illud quod cum eo, quod accepit, terra reddit, Cicero vſuram & fœnus appellat. Et profectò ita eſt, vt niſi nominatim aliud inter contrahendum conuenerit, cuius generis ſors ipſa eſt, eius quoque generis vſuram reddi oporteat. Quod quidem in ſolo mutuo locum habet, quo nulla adhuc mora commiſſa eſt. Nam in legato vini & ſpecierum, aliiſque ſimilibus negotiis, quibus vſuræ poſt moram debentur, non ipſæ ſpecies, ſed earum æſtimatio, eóque etiam æſtimationis, id eſt, pecuniæ vſurę exiguntur. Sin adiecta lex fuit conuentioni, eius prorſus generis vſuræ debebuntur, de quo conuentum eſt. vnde & prædiorum fructus vſurarum nomine poſſe percipi ſatis conſtat ex l. ſi ea lege C. de vſur. itáque hæc Vlpiani verba intelliguntur, in l. magis puto §. item prætor D. de reb. eor. qui ſub. Prætor illud obſeruabit, ne plus accipiatur ſub obligatione prædiorum fœnoris &c. prætereà ſpecies quædam refertur in l. quum non frumentum C. de vſur. vbi non frumentum ſed pecunia accepta erat fœnori, vt certa modiatio tritici præſtaretur, quinetiam in l. ſi ea pactione eod. pactionis cuiuſdam mentio fit, qua quum ſors quidem eſſet in pecunia: vſurarum tamen cauſa, ædium habitatio permitteretur, eámque

que vſuræ ſpeciem Martianus in l.ſi is qui § j.D.de pignorib.& l.ſi pecuniam D.de pign.act.ἀντίχρησιν appellat, Si quando in vſuras (inquit) creditor fructus percipiat. Ex quo ipſo breuiter explicari poſſe arbitror ſubtile dictum Ciceronis & elegãs, Oratione tertia Catilinaria, cuius multi antehac interpretationem quæſiuerunt: quum ait, Catilinæ ſocios quòd ſtultiſsimum eſt facere: certare ſcilicet cum vſuris fructibus prædiorum. Conuenerant enim cum fœneratoribus, vt eorum prædiorum, quæ pignori pro ſorte & vſuris acceperant, fructus pro vſuris colligerent. Cuiuſmodi pacti mentio fit in l.j.§ pacto.D. de pignorib.& l. Caius Seius.D. de pignor. act. Eueniebat autem vt quoniam vſuræ ſiue ſimplices ſiue in ſortem redactæ longè maiores eſſent, quàm vt eas prædiorum fructus æquare poſſent, Catilinarii ſemper in annum elapſum debitores manerent. Ob eámque cauſam è ſequentis anni fructibus ſumendum eſſet. Vnde fructus vſuris pares eſſe poſſent, quaſíque cum iis comparari atque contendere. Quod ideo ſtultiſsimum eſſe affirmat, quoniam ad extremum omnes ſequẽtium annorum fructus prioribus annis debebantur, itáque proprietas ipſa ære alieno onuſta creditoribus addicebatur. Vendi igitur prædia & poſſeſsiones oportebat, vt in ſpecie illa nobili, de qua Vlpianus ſcribit in l. magis puto. vbi vſurarum modus carendum eſſe ære alieno ſuadet, ideóque vẽdere, quàm obligare ſatius erat. Quod tamen Catilinarii, quoniam amore poſſeſsionum tenebãtur, facere nolebant. Quòd ſi (ait) maturiùs vẽdere voluiſſent,

Quid ſit Antichreſis.

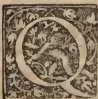
Ciceronis locus.

luissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum vsuris fructibus prædiorum, locupletioribus his & melioribus ciuibus vteremur. Sed hæc quidem hactenus. Nunc ad propositum sermonem reuertamur.

Vsuras neque vsurarum neque fructuum deberi: sed sortis tantùm. Anatocismum apud Ciceronem non id significare quod eruditissimi plerique existimant: neque vnquam vsurarum vsuras ciuili Romanorum iure permissas esse.

CAP. III.

SORTIS CONSVMPTAE.

Qvae res igitur vsuræ stipulationem recipiunt prorsus sunt eiusmodi. Ob eámque causam disertè in definitione dictum est, vsuras ob vsum cōsumptæ sortis deberi. Consumptæ videlicet, necessariò: quoniam sine consumptione vsus nullus éxtitisset. Sortis autem, primùm vt ostenderem earum tantùm rerum vsuras cōsistere, quæ sortis appellationem recipiunt: tum verò ob aliud quiddam nihilominus necessariū de quo nunc dicere aggredior, nempe quoniam non semper harum vsuræ permittuntur: sed ita si modò sint summa principalis, quam summam Latini sortem, Græci tum κεφάλαιον, tum verò ἀρχαῖον etiam appellāt, vt scribit Iulius Pollux, καλεῖτε δὲ κεφάλαιον, ἀρχαῖον, τὸ δὲ ἔργον, τόκος. Nam si exempli causa Mæuius mea pecunia fruitur, quæ centum aureorū est, vsuras illius sortis & summæ principalis debebit, quod si vsuris quoque similiter fruatur: non tamen earum

rum nomine alias prætereà vſuras perſoluere cogitur. Cuius diſcriminis quæ tandem ratio reddi poſsit, deinceps conſiderandum eſt. Quum enim ſortis vſura ideo permittatur, quia meo incommodo ex mea pecunia tuas auges copias, fortaſſe dixerit aliquis, ſimiliter in vſurę pecunia ſtatuendum eſſe, vt quoniã ea frueris, fructus eius nomine penſionem aliquam perſoluas. Quis enim te vti cogit? cur me vſu meæ rei ſpolias? Quam ob rem vulgo adhuc ab omnibus exiſtimatũ eſt, fuiſſe hãc ipſam quam Cicero appellat Vſuræ renouationem. Scribit enim Cicero quadam ad Atticum epiſtola, habuiſſe ſe in edicto tranſlatitio de Centeſimis cum anatociſmo anniuerſario obſeruandis. Sic enim vſurarum in ſingulos annos regenerationem, aut, vt ibidem ſcribit, renouationem appellat. Veruntamen lege aliqua poſteà factum eſſe contendunt, vt omnis vſuræ renouatio penitus abrogaretur. Cuius verò conſtitutione id cautum ſit, ne ipſi quidem, vt arbitror, compertum habent. Exiſtimo autem equidem, rem omnem accurato iudicio perpendens, tam magnas extare cauſas propter quas huiuſmodi renouatio iniqua iniuſtáq; videretur, vt neque Ciceronis imperio, neque vllo vnquam Ciuili iure permiſſa ſit. Nam primum omnium quum vel maximè Reipub. interſit certum ac definitum vſurarum modum conſtitui, quemadmodum omnibus temporibus repetita memoria factum eſſe apparet: ſi vſuræ vſurarum permittantur, quàm ſit ea de re lex omnino inutilis ac fruſtra conſtituta quis non videt? Nam quum beſſem tantùm vſurarum no

Vſurarũ vſuras nũquàm permiſſas fuiſſe.

mine mercatori liceat exigere, si eius bessis renouatio concedatur, in infinitum res crescet: & vsura illa legitima excedetur, nec vllus modus seruari in vsuris potest. Secundò perspicuum est multis casibus ac ferè semper contingere, vt vsura pœna sit. Atqui nihil absurdius fingi potest, quàm pœnæ pœnam exigere. id quod ex pœna corporali, cuius natura pecuniariæ similis est, intelligi potest. Nam si latroni pœna constituta sit exilium, & si eam nō dederit, damnatio in metallum, aut vltimum supplicium, ineptum esset vltimum supplicium putare esse pœnam non persolutæ prioris : ac non potius ratione ac respectu solius latrocinij grauiorē subinde pœnam constitui, quemadmodum in hac pœna pecuniaria etiam permittitur grauiorem pœnā exigere, sicuti refertur species in l. quamuis. C. de vsur. & l. Caius Seius. l. Seia. l. quum quidam. & l. pecuniæ. §. j. D. eod. veluti si quincunces mercator stipuletur, & nisi soluatur bessem: nō enim bes quincuncis non persoluti pœna est, sed sortis tantùm. sicuti ex his Papiniani verbis intelligi potest
» in d. l. pecuniæ. Vsurarum stipulatio, inquit, quan-
» uis debitor non conueniatur committitur: nec in-
» utilis legitimæ vsuræ stipulatio videtur sub ea con
» ditione concepta, Si minores ad diem solutæ non
» fuerint. non enim pœna sed fœnus vberius ratio-
» ne sortis promittitur. Quid dici potuit euidentius? Quam ob rem quod Paulus scribit in l. Caius Seius. D. eod. consuetudinē esse, vt non illatis minoribus grauiores infligerentur pœnæ nomine: ad sortem omnino referendum est. vt pœna grauior

siue

siue, vt Papinianus eo loco appellat, fœnus vberius, ratione sortis exsoluatur: quia Pœnæ verbũ, ibi pro vsura ponitur, vt posteà latiùs explicabimus: & clarè cõstat ex l. qui sine. D. de negot. gest. vbi scribit Triphonius, tutorem, qui pupilli pecuniam in vsus suos cõuertit, propter licentiam qua abutitur, maximis vsuris vice cuiusdã pœnæ subiici. non enim vsuræ simplices in pœnã infliguntur, sed tantùm maximæ, & grauiores cõmunibus. Vt ad rem redeam, si vsuræ permitterẽtur vsurarũ, pœnæ quoq; pœna similiter permitteretur. quod perquàm absurdum est. Tertiò, quum vsura nihil aliud sit quàm vsus pretium atque æstimatio, si quæ lex hoc pretium renouari permisisset, vnius quoq; rei pretium contra naturæ æquitatem permisisset bis exigi. Atqui nihil tam iniquum est, quàm eiusdem rei æstimationem bis consequi: quemadmodum Vlpianus docet in l. quod si nolit. §. si quis egerit. D. de ædit. & l. quia dicitur. D. de euict. eóque idem Vlpianus in l. secunda. §. si indemnatus. D. de admin. rer. ad ciuit. immodicam & illicitam computationem appellat, quum quis commodorum commoda audet exigere. Qua de causa perpetuò iure ciuili sancitum est, ne fructuum vsuræ peti possint. l. neque eorum. D. de vsur. nimirum quoniam quum agri vna tantùm accessio sit, ipsorum videlicet fructuum, nec eo plus quicquam ipse dominus percipere potuisset, iniquum esset duas vnius rei accessiones exigere. Quam ob rem etsi Papinianus ab eo qui tacitum fideicommissum in fraudem legis susceperat, respondisset fructuum

Vsuras, fructuũ non deberi.

venditorum vſuras deberi, quoniam malæ fidei poſſeſſor eſſet: eóque nomine etiam D. Pinus ante conſtituiſſet, vt etiam vſurarũ emolumenta, id eſt, vſuræ vſurarum deberentur, vt ſcribit Paulus in l. quum quidam §. in tantum. D. de vſur. tamen eodẽ loco ſubiungit D. Seuerum benignè decreuiſſe fructus dúntaxat deberi, non etiam vſuras: eóque iure vti omnes ſolere. l. eum qui. D. de his quib. vt indig. ex quo exiſtimari poteſt & illam D. Pij conſtitutionem emendatam eſſe, & ita duos illos locos cõciliari poſſe. Hoc autem adeo verum eſt, vt ſi venditor fundum fructus ferentem tradiderit non ſoluto pretio, itaque & fundi & pretii vſum emptor habeat, tamen quoniam alterutrum dúntaxat venditoris eſt, alterius tantùm commodum poſsit exigere. ita tamen vt ſi fructuum æſtimationem elegerit, liceat ei vſq; ad vſurarum ſummam eam æſtimationẽ extendere: veluti ſi plus vſurę pretii quàm fructus prædii valeant, quemadmodum plerunque valere non dubium eſt, & refertur ſpecies in l. liberto. D. de legat. iij. Nam hoc caſu licebit vltra fructuum pretium vſque ad ratam vſurarum portionem exigere, nimirum fructibus in vſuras imputatis: quemadmodum Vlpianus apertè expoſuit in l. vſuræ. D. de vſur. Vſuræ (inquit) vicem fructuum obtinent, & meritò non debent à fructibus „ ſeparari: id eſt, in vſurarum ſolutione fructus im„ putantur, & loco fructuum vſuræ ſuccedunt. quid ita? quoniam vnius rei duas acceſsiones petere iniuria eſt. Ob eámque cauſam ſicuti eo loco Vlpianus dixit, Vſuræ vicem fructuum obtinent, ſimiliter

Leges cõciliatæ.

Vſuras vicem fructuũ obtinere.

ter etiam de fructibus alibi respondit: hoc est in l. is cui. §. quæri poterit. D. vt in possess. legat. eat. quòd scilicet in vicem vsurarum fructus cedant. quin etiã in l. minor xxv. ann. cui fideicommissum. §. primo, D. de minorib. speciem refert in qua & vsuras vicem fructuum, & contra fructus vicem vsurarum obtinere respondit. Quocirca ne nos moueat quod Papinianus in l. hæres. D. de petit. hæred. scribit, fructuum ante actionem hæreditatis illatam perceptorum vsuras deberi. Certum est enim ex l. item veniunt. §. item non solum. in fi. D. eod. fructus tum perceptos hæreditatẽ augere, eóq; in sortem transire. vnde quum iam non sint in accessione, sed in summam principalem imputentur, non mirum est si eorum vsurę peti possint. Id enim perspicuè demonstrat quum infert, eorum fructuũ, qui post hæreditatem petitam percepti sunt, peti vsuras non posse. nimirum quòd sint vltra sortem, quæ iam in actione compræhensa est. Et quum ait, Diuersa ratio est eorũ qui ante actionẽ hæreditatis illatã percepti hęreditatẽ auxerunt, id est, in sortẽ trãsierunt, ideóq; vsuras pariũt, quippe quæ nõ tan quam accessionis petantur, sed tanquam sortis. Sed fortasse dixerit aliquis, quum domus pensio accessio, vt est, appelletur. in l. vlt. C. de petit. hæred. vbi & vsuræ pecuniæ, & agri fructus, & ædium pensio legitima augmenta nominantur, inter séque comparantur, cur eius pensionis vsuræ permittuntur? Nam ex mora deberi eas constat. ex l. præses. C. locat. l. quum quidam. §. ex locato. D. de vsur. Sed solutio ex prima responsione est facilis. Nam

Fructus inuicem vsurarũ cedunt.

Locatio interdum ipsa sors, interdum accessio.

aut domus pensio sors principalis est, veluti quum quis domũ locauit(siquidem, vt in venditione pretiũ sors est, ita in locatione merces)eóq; vsuræ vtpote ipsius sortis iustissimè exigũtur. Aut sunt accessio : vt quum verus hæres ab eo, qui pro hærede gessit,& domũ, quæ summa principalis est, & eius insuper locationem, quæ quidem in accessione est, repetit ; quo casu vsuræ peti non possunt, non magis quàm agri fructuum: quia domus pensio in fructu numeratur. l. videamus. D. de vsur. itaque legitimum augmentum nominatur. in d. l. vltim. C. de petit. hæred. vbi de petitione hæreditatis fit mentio, per quam domus vt principalis petitur: eius verò pensio tanquam accessio. Verùm vt ad ea vnde digressa est redeat oratio, quum vsuræ fructuũ adeò iure ciuili prohibitæ sint, quis existimet eodem iure iisdémque legibus vsurarum vsuras permissas esse? præsertim quum eadem ratio plus etiã quiddam in his ipsis prohibendis valeat : nimirum quia eiusdem rei duplex accessio peti non potest. Ac mihi quidem ea videtur esse ratio, propter quam Vlpianus generaliter constitutum esse scribit, vt solutio ei facta cui sors & vsurę debebantur, priùs in vsuras accepto ferenda sit, quàm in sortem. l. in his. §. Imperator. & §. vltim. l. Titia. in fin. D. de solut. & l. fideiussores. §. primo. D. de fideiuss. sed & Florentinus vt pecunia redacta ex venditione pignoris priùs in vsuras, déinde in sortem computetur. l. quum & sortis. D. de pignor. act. Nam quum æquum sit ob vsum pecuniæ debitæ commodum aliquod rependere, si sors esset

soluta

ſoluta,& vſurarum pecunia remaneret,earũ commodum, itaque vſuras vſurarum ſoluere oporteret. quod ita iure ciuili vitatum eſt. Quid? quod ſortis vſus quaſi radix quædam eſt, vnde vſurę tanquam rami propagantur. quocirca ſimulátque ſortis vſus deſinit, vſuras quoque conſiſtere non dubium eſt: quamuis ne ipſæ quidem vſuræ perſolutæ ſint. l.iiij.C.depoſ. Certum eſt enim quod ſcribit Caius in l.ſecunda. D.de pecul.legat. quæ ac- „ ceſsionum locum obtinent, extinguuntur, quum „ principales res peremptæ fuerint. aut quod Iu- „ ſtinianus ait in l.eos. C.de vſur. principali actione „ non ſubſiſtente,ſatis ſuperuacaneũ eſt ſuper vſuris „ adhuc iudicem cognoſcere. Finge igitur ſortem eſſe perſolutam: omnem certè vſurarum penſionem ceſſare neceſſe eſt. l. ſi per te non ſtetit. C.de vſur. At ſi vſurarum quæ debentur, nec adhuc ſolutæ ſunt, vſuræ poſtulentur, ecce tibi euulſa radice ramos abſurdiſsimè renaſcentes. Quare ne plura de re minimè loquar dubia, ſequitur vt concluſa mihi iam hæc ſit omnis ratio, non potuiſſe legem ſine graui Reipublicę incommodo & iniquitate ſumma conſtitui, quæ ſolui vſuras vſurarum imperaret. Ex quo quidem exiſtimari volumus, nunquàm id ciuili Romanorum iure, quod æquitate legibus aliis omnibus longè latéque præſtitit, conſtitutum eſſe. Et certè vno ore Iuriſconſulti veteres quoties earum mentionem faciunt, eas & illicitas, & immodicas, & iniquas appellant. vt Martianus in l.placuit. D. de vſur. l. ſecunda. §.ſi indemnatus. D. de adminiſt. rer. ad

ciuit. quinetiam Vlpianus ait in l. si non sortem. D. de cond. indeb. eas nec in stipulatum deduci, nec si deductæ sint exigi posse, adeóque si solutæ sint repetitionem earum concedi. Modestinus autem si iudex in vsuras vsurarum condemnauerit, contra leges & sacras cõstitutiones facere respondit: eóq; non necessariam esse appellationem. l. præses. D. de re iudic. Diocletianus autem improbum fœnus id appellat, quod, qui exercet, infamia notari scribit. l. improbum. C. ex quibus. caus. infam. Sanè tamen illud scire oportet, inuentam fœneratorum astutia fuisse rationem, qua fraus huic æquitati legis, quę ab hac vsurarũ renouatione tãtopere abhorrebat, fieret. Nam quum ob id præsertim ini qua videretur, quòd accessionis accessio, aut duplex vnius rei accessio improbaretur, artẽ quãdã cõmenti sunt, qua vsuram ipsam, sortẽ ac summam principalem efficerent. nimirum eam in sortem redigendo, itáque totius vsuras summæ repetendo. Nam ipso ciuili iure sæpenumero constitutum est, vt quibus casibus sortem vsuræ efficerent, earum quoque vsuræ deberentur. veluti quum tutor aut procurator vsuras quæ pupillo vel domino deberentur exegit, eásque vsibus suis retinuit. Sanè (inquit Vlpianus) parui refert, vtrum sortem pupillarem an vsuras in vsus suos cõuerterint. l. tutor qui repertorium. §. si quas vsuras. l. qui negotiationem. §. ex duob. & §. quæsitum. D. de administr. tutor. & l. idémque. §. j. D. mand. vnde factum est, vt quanuis vsurarum vsuræ ab omnibus iniquissimæ iudicarentur: tamen hæc imputatio tanquam æqua &

Sortis renouatio permissa.

leg

legitima iure ciuili toleraretur. Idq́ue ipſum equidem eſſe arbitror, quod Cicero Anatociſmum appellat, ea ad Atticum epiſtola, de qua ſuprà mentionem fecimus, id eſt, vt verbum è verbo exprimamus, regenerationem. quoniam, vt mihi quidem videtur, vſuræ vſura regeneratio propriè appellari non poteſt: vtpote quæ ipſa non regeneretur, ſed generetur tantùm. ſed quum ea ſumma quæ ſemel generata eſt, id eſt, vſura rurſus in ſortem reuocatur ac reponitur vt ſecundò generetur, tum verò ἀνατόκισμος ſiue regeneratio rectè dicetur. Non igitur vſurarum quidem vſuras & acceſsionis acceſsionem apertè diſertéque permiſſum fuit exigere: quemadmodum quidem ab eruditiſsimis hominibus ſemper vſque adhuc exiſtimatum eſt: ſed illud tantùm quod modò diximus, nimirum vſuras in ſortem reponere, quaſiq́ue vt coaleſcerent facere. quod eo etiam coniici, (ſi modò in re tam aperta argumentatio etiã aut coniectura quærenda eſt) atque exiſtimari poteſt, quòd Aſiani fœneratores, etſi Luculli tempore quàm maximis poterant fraudibus vſuras cumulabant, non tamen vſuras eos vſurarum exegiſſe Plutarchus ſcribit, ſed in ſortem duntaxat redegiſſe. De Lucullo enim ſcribens, Fœneratorum, ait auaritiam repreſsit, ac iuſsit vt qui vſuras ſorti miſcuiſſet, & ſorte & vſuris priuaretur. ὁ δὲ τόκον κεφαλαίῳ συνάψας, ἐςέρητο τοῦ παντός. eſt enim συνάπτειν non quod interpres vitioſiſsimè conuertit, æquare, ſed coniungere, & quaſi vt coaleſcat facere. quod etſi verbo non eſt vſurarum vſuras petere, re tamen ipſa

Anatociſmus.

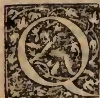
atque in effectu nihil aliud eſt. Si enim (vt Iuſti-
„ nianus ait) vſuras in ſortem redigere, fuerat con-
„ ceſſum, & totius ſummæ vſuras ſtipulari, quæ dif-
„ ferentia erat debitoribus qui re vera ad vſurarum
„ vſuras exigebantur? Hoc enim erat non rebus, ſed
„ verbis leges imponere. Ex quo etiam apparet & Ariſtophanem in Nebulis, & Lucianum in dialogo qui Βίων πρᾶσις inſcribitur, diſertè fœnoris fœnus eam appellaſſe vſuræ renouationem. ἦ γὰρ ἀγνοεῖς ὅτι τῶν τόκων οἱ μὲν εἰσι πρῶτοι τινὲς, οἱ δὲ δεύτεροι, καθάπερ αὐτῶν ἐκείνων ἀπόγονοι: quum tamen Baſilius qui omnes diligenter fœneratorum fraudes perſequitur concione in Pſalmum decimumquartum, ſecunda, de renouatione tantùm mentionem faciat, τὰ ζῶα παραδιδόντα τοῖς ἐκγόνοις τὸ τίκτειν, αὐτὰ τῆς κυήσεως παύεται. τὰ δὲ τῶν δανειστῶν ἀργύρια καὶ τὰ ἐπιγινόμενα τίκτει, καὶ τὰ ἀρχαῖα νεάζει. Sortis ergo renouationem apertiſsimè cõdemnat, vtpote quæ reipſa fœnus fœnoris permitteret: vnde etiam Papinianus in l. creditor. §. ſciendum. D. qui pot. in pign. cui perſimile eſt Imp. reſcriptum l. ſecundus. C. de pignor. & hypoth. quum ſecundus creditor primo creditori & ſortem & vſuras ei debitas ſoluit, quo caſu vſuræ illæ in ſortem redactæ videntur, apertè ſtatuit vt pignus tam in ſuum debitum, quàm in primi creditoris, & vſuras ſuas, & quas primo creditori ſoluit habeat: ſed tamen vſurarum quas creditori primo ſoluit, vſuras non habiturum. Præclarè igitur & meritò Iuſtinianus, quum hanc fœneratorum fraudem improbandam eſſe iudicaret, omnem huiuſmodi anatociſmum

vſur

vſuræque renouationem tollendam eſſe exiſtimauit, ac ſtatuit, vt nullo modo cuiquam permitteretur vſuras præteriti temporis vel futuri, in ſortem redigere, itáque earum vſuras ſtipulari. quemadmodum latius intelligi poteſt ex l. vlt. C. de vſur. Quinetiam quum vſuræ vſurarũ rei iudicatæ eius tempore permitterentur, lege lata cõſtituit vt eadem regula in hac quoque ſpecie ſimiliter obſeruaretur l. vlt. C. de vſur.

Ob quam cauſam vſuræ debeantur: explicantur præterea treis illæ nobiles & vexatæ quæſtiones, vtrum ex mora an litis conteſtatione vſuræ deberi incipiant: item, vtrum oblatione ſola vſurarum curſus interrumpatur: poſtremò an is, qui vſuras in futurum ſoluit, ſeruare tamen eas poßit ſummam ſortis reliquam offerendo ex Sceuolæ reſponſo in l. qui Romæ. de verbor. obligationib.

CAP. IIII.

VARVM rerum vſura conſiſteret, & quamobrem in definitione diximus, Sortis conſumptæ, ſatis explicatum eſſe arbitror ſuperiore tractatu. Nunc videndum eſt ob quam cauſam & à quibus deberi vſuræ ſoleant: & quemadmodum ea cauſa ceſſante ipſæ quoque deberi deſinant. Id autem vno verbo in definitione perſtrinximus, quum vſuram vſus pretium aut æſtimationem

VSVS PRAETIVM.

mationem appellauimus. Nam eo verbo intelligi volumus, vſuras percipi duntaxat ob vſum, qui tamen, vt modò diximus, potius abuſus appellari ſolet. Id adeò ex his Vlpiani verbis intelligi poteſt in l. tutor qui repert. D. de adminiſtr. tutor. Et apparet (ait) hanc eſſe formã vſurarum, vt eius quidem pecuniæ, quam quis in vſus ſuos conuertit, legitimam vſuram præſtet. Et paulò ſuprà, Pecuniæ quam in vſus ſuos verterunt tutores, legitimas vſuras præſtant. ſed hoc ita demum, ſi euidenter doceantur pecuniã in vſus ſuos vertiſſe. Vnde Papinianus, ſi poſſeſſor hæreditatis pecuniam in hæreditate inuenerit, non tamẽ aliter eum vſuras debere reſpondit, quàm ſi eam in vſus ſuos conuerterit. alioqui, ait, ſi non attingat, non debebit l. ſi poſſeſſor in princip. D. de petitione hæreditat. Pomponius verò, etſi creditor pluris pignus vendiderit, tamen tum demũ ab eo vſuras deberi ſcribit, quum ſuperfluo vſus erit. Nam ſi depoſitum habuerit, contra reſpondit l. quanuis. in fin. D. de pignor. act. denique quoties vſuræ deberi dicuntur, ſimul etiam adiicitur propter vſum eas deberi. vt l. ſocium. D. pro ſoc. Socium qui in eo quod ex ſocietate lucrifaceret reddendo moram adhibuit, quum ea pecunia ipſe vſus ſit, vſuras quoque præſtabit: ſed ſi vſus ea pecunia non ſit, contra eſt. Atque idipſum intelligi voluit Paulus in l. quum quidam. §. ſi pupillo. D. de vſur. quum ait vſuras propter moram non ſoluentium deberi. Moram enim debitor ob eam ſolam cauſam facere intelligitur, vt pecunia vtatur. contrà, quanuis in mora

Vſuræ ob vſum tantùm.

non

non ſit, tamen ſi pecuniã alienam in vſus ſuos conuertit, eo ipſo in mora eſſe videtur, vt Papinianus docet in l. j. §. j. D. de vſur. Ex quo vulgaris illa quæſtio explicari poteſt, vtrum vſuræ ex mora an litis conteſtatione debeantur. propterea quòd in l. j. & ij. C. de vſur. legat. legatorum vſuræ non niſi ex eo tempore, quo lis conteſtata eſt, deberi dicuntur. Sed Vlpianus in l. j. §. belliſsimè. D. vt legat. ſeru. cauſ. cau. rem omnem vno verbo expedit. Diſertè enim ſcribit, ex mora incrementum vſurarum & fructuum in fideicommiſſo venire: quod ipſum alibi quoq; confirmat in l. ſi cui legatum. D. de condit. & demonſtrationib. & l. Titia. §. j. D. de legat. ij. vnde apparet quòd in d. l. j. & ij. C. de vſur. leg. ſcribitur, eo caſu accipiendum eſſe, quo ante litis conteſtationem nullam hæres moram interpoſuit. itaque hunc locũ interpretes ferè omnes vno conſenſu explicarunt. Verùm vt ad prima illa redeamus, quum vſura ob ſolum pecuniæ vſum debeatur, ſimúlatq; vſus deſinit quaſi ea cauſa, propter quam debeantur ceſſet, deberi quoque deſinunt. Vnde Papinianus, Si, inquit, debitor vſurarius creditori pecuniam obtulit, & quum eam accipere noluiſſet obſignauit ac depoſuit, quoniam vti deſinit, ex eo die ratio nõ habebitur vſurarum l. debitor. D. de vſur. l. ſi creditori. l. acceptam. l. ſi per te non ſtat. C. eod. quinimo debitor minoris quamuis non ei ſortem offerat (metu ſcilicet reſtitutionis in integrum) tamen ſi modò vti deſinat, eámque deponat, ab vſuris liberabitur l. ait prætor. §. & ideo. D. de minor. quod ipſum etiam in

Vſuræ vtrum ex mora, an litis conteſtatione debeãtur.

tutore

tutore respondit Papinianus in l. j. in fin. D. de vsur. Quanquam illud diligenter notandum est, istam vsus intermisionem ordine, & vt vulgo dicunt, solenniter fieri oportere. quippe etsi pecuniã obsignatam in depositi causam habueris, itáq; vti desieris: tamen si testato id non factum est, & cum oblatione, vsuræ non cessant. l. ij. C. eod. l. si autem tardius. D. de pign. act. Ex quo constat, post vsum semel commissum retentionem tantummodo requiri: & quemadmodum scribit Paulus, sufficere semel moram interuenisse, vt perpetuò vsuræ debeantur. l. Titia. §. vsuras. D. de legat. ij. ob eámque causam si venditor re tradita sit defunctus, quum emptor in mora esse cœpisset, pretióq; vteretur, quãuis posteà incertus esset successor, ideóque offerre non posit: quia tamen semel vsus est, etsi nunc quidem vti desinat, vsuras debebit. l. cuidctis. §. j. D. de vsur. quod ipsum in persona debitoris Iulianus tradit in l. quum patris. D. eodem „ quum patrifamiliâs mora facta sit (inquit) iam in „ eius hærede mora non quæritur. Nam tunc hæ„ redi proximo iure hæreditario ea competit. In quo existit profectò quæstio quædã subobscura & subdifficilis. Vtrum sola oblatio sortis & vsurarũ sine solenni depositione, quoniam per eam vsus intermittitur, qui solus vsurarum causa erat, vsuras impediat. Nam vt modò diximus non sufficit quocunque vsum cessare, sed vt Imperator scribit in l. acceptam. C. de vsur. solenniter id faciendum est. Arbitror autem equidem distinctionem adhiberi in ea re oportere. Aut enim mora iam

Vtrum oblatione sola vsurarũ cursus interrumpatur.

ra iam

ra iam commiſſa & vſuris fluentibus oblatio fit, aut ante moram. Nam ſiquidem ante moram, veluti quum hæres, à quo pecunia legata eſt, legatario ante vllam moram pecuniam offert, teſtibus præſentibus, eámque in vſus ſuos nõ conuertit, tametſi eam non deponat, quis eum vſuras debere affirmabit? Rectè nanque Paulus ait, vſuras non propter lucrum petentium, ſed propter moram non ſoluentium irrogari. l. quum quidam. §. ſi pupillo. D. de vſur. eoque quum pupillo tutorem non habẽti vel Reipubl. cauſa abſenti fideicõmiſſum relictũ eſſet, ibidem clarè reſpondit, quoniam hæres ſoluere voluit vſuras non debere. non ait, Qui ſoluere vult, debet etiam deponere, & conſignare: quod proculdubio dixiſſet ſi neceſſaria eſſet cõſignatio. ſimiliter Papinianus in l. pecuniæ. in fi. D. eod. ſi poſt mortem creditoris, quum tamẽ nondum currere vſuræ cœpiſſent, nemo fuit cui pecunia ſolueretur, ait vſuras nõ deberi. non enim requirit vt conſignetur, ſed tantùm vt per eum non ſtet quin ſoluatur. Eámque ob rem in ſpecie perſimili, nempe quum tutoris hæres tranſactione cum hærede pupillæ facta nõ recuſaſſet ſoluere, perſpicuè Scæuola reſpondit, ſi hæres non ceſſaſſet pecuniam offerre, iure & meritò vſuras nõ deberi. l. qui Romæ. §. Seia. D. de verb. oblig. Deniq; Papiniani reſponſum manifeſtum eſt, ex quo apparet eum qui depoſuit & cõſignauit, ſi pecuniam recepiſſet (quo caſu videlicet ei planè ſimilis eſt qui duntaxat obtulit) non tamen vſuras antè debere, quàm à creditore conuentus moram feciſſet. Sic enim hæc

eius

eius verba intelligenda sunt, Quòd si posteà conuentus vt solueret, moram fecerit: nimirum quum sortem recepisset vt l. acceptam. in fin. C. de vsur. Si verò semel mora commissa est, veluti quum emptor rem traditam possidens arbitratu suo pretio abutitur, omnino necesse habet illud deponere: quoniam ob id quod vti solebat, semper vti præsumitur. Itaque Paulus in hac specie non idem respondit, quod in d. §. si pupillo. vbi nulla erat mora: quod scilicet sufficit velle soluere. disertè enim scribit, quamuis nemo sit cui emptor possit soluere, veluti quum venditor defunctus est, cui successor est incertus, nisi tamen deposuerit & obsignauerit, vsuras deberi l. euictis. §. j. D. de vsur. nec obstat quod in d. l. ij. C. eod. de oblatione tantùm fit mentio: quia id ex hac lege suppleri debet: quin etiam expressè de obsignatione loquitur. ad eùmque modum inuertenda species est in d. l. pecunia. in fi. vt quemadmodum ante moram defuncto creditore, si nemo fuit cui solui possit, depositio non est necessaria: ita è conuerso, si post moram creditor defunctus est, & vsuræ serpere ac progredi cœpissent, depositio necessaria sit, omnino enim ita Philippi verba manifesta sunt, vt ea nemo cauillari
„ possit, in l. acceptam. C. de vsur. Acceptam, in-
„ quit, mutuo sortem, cum vsuris creditoribus post
„ contestationem offeras. at si non suscipiant, consi-
„ gnatam in publico depone vt cursus vsurarum in-
„ hibeatur. Non tantùm spectat quo modo etiam ipso iure ab omni periculo & obligatione debitor liberetur: sed disertè inquit, vt vsuræ inhibeantur,

obsign

obsignationem esse necessariam. ex quo cõstat nisi ea fiat, illas non inhiberi. quid ita? quoniam vel in soluenda sorte mora commissa est, veluti quum ad tempus aliquod mutuò dedimus, intra quod, nisi soluatur pecunia, vsuræ debeantur: vt l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. D. de verb. oblig. & l. lecta. D. si cert. pet. vel quum ipsæ quoque vsuræ non solutæ sunt suis temporibus: qualis est ea species, de qua Cicero cõmemorat libro ad Atticum epistolarum quinto, & sexto: de Salaminijs, qui & sortem & vsuras multorum temporum offerebant, & vrgebant vt creditor acciperet, quærebant etiam vt in fano deponerent. itaque sic scribit, Addo etiam illud quod vereor tibi vt probem, consistere vsura debuit, quæ erat in edicto meo: deponere volebant. &c. Ita respondit Papinianus in l. debitor. D. de vsur. & Antoninus in l. si per te. C. eod. Neque verò quenquam moueat quod idem scribit in l. si creditrici. paulò suprà. quod is qui obtulit, & quum creditor nollet accipere, deposuit & consignauit, ex eo tempore quo vsuras obtulit, nõ debeat, quasi sola oblatio vsuras inhibeat. Apparet enim de oblatione mentionẽ fieri, quæ posteà ad effectum perducta est. Non obstat prætereà quod Imperator in l. ij. C. de pact. int. empt. rescripsit ex oblatione actionẽ generari: quasi tanto magis exceptionem pariat. ex l. cui damus. D. de reg. iur. quia non propter oblationem actio ibi conceditur, sed propter legem contractus, quæ talis erat vt si venditor restituisset pretium, emptor ad rem restituendam teneretur. Nam nisi ea lex interpo-

neretur, frustra fieret oblatio. Quanquam autem in mutuo inesse fatear cōditionem, nisi sors cum vsuris exsoluatur, id tamen cum effectu accipiendum esse satis constat. nam & simplici mutuo sine vsuris ea inest conditio, & tamen obsignationem esse necessariam nemo nescit ex l. obsignatione. C. de solut. Illud tamen ad extremum admonendi sumus, excipi ab hac regula eam speciem de qua Marcellus agit in l. tutor. §. j. D. de adm. tutor. nempe qua tutor post pubertatem pupilli negotiorū eius administratione abstinuit. Quum enim Marcellus eam regulam secutus, quæ vetat oblatione ante moram facta vsuras exigere, tutorem ex quo pecuniā obtulit vsuras non debere respondisset, Vlpianus notauit non sufficere obtulisse, nisi & deposuit obsignatam, tuto in loco, nimirum quòd nondum rationes essent redditæ: quo casu solui pupillo non potest. deinde quòd propter metum restitutionis in integrum solui tutò non poterat: eóque, vt Vlpianus ait, in ædem sacram pupillares pecuniæ deponi soleant. l. ait prætor. D. de minor. & l. si reus paratus. in fi. & alibi sæpe, D. de procur. Neque verò illud aduersatur quod in l. vltima, C. de vsur. pupill. Imperatores aiunt impediri vsurarum cursum quoties denuntiationibus frequenter interpositis ad iudicium tutores pupillum prouocauerunt, & in actis voluntatis suæ rationem declarauerunt, quanuis nulla obsignationis fiat mentio. Non enim de pupillo iuuene illhic agitur, sed vel omnino iam adulto, vel certè adultæ ætati proximo, & eo qui rei gerendæ capax est, quemadmodum ex eo con-

stat,

ſtat, quòd idem ipſum à curatoribus fieri poſſe declarant. itémque ex his verbis, Si rem diſsimula-,, tione proferat. deniq; quòd ne de oblatione quidem loquitur, quæ tamen omnino neceſſaria eſt. Alioqui ſi de pupillo puero loqueretur, nulla dubitatio ſupereſſet, ex his præſertim Papiniani verbis in l.prima in fin.D. de vſur. Si tutelæ, inquit, " iudicio nolentem experiri tutor vltro conuenerit," & pecuniam obtulerit, eámque obſignatam depo-," ſuerit, ex eo tempore non præſtabit vſuras. Ne-" que rurſus quicquam ad hanc quæſtionem perti-" net quod ſcribitur in l.ait prætor. D.de minor.pecuniam pupillo debitam in æde ſacra deponendam eſſe, vt vſuræ interrumpantur. & l.quum quidam.§.ſi pupillo.D.de vſur.quanuis non deponatur, tamen ſi paratus ſit debitor ſoluere, & nemo ſit qui recipiat, vſuras non deberi. Nam in vtraque lege de debitore alio loquitur quàm tutore, quorum longè diuerſum officium eſt. Tutor enim etiam tutela dimiſſa multa tenetur pupillo præſtare, propter eam poteſtatem quam habuit, quæ alius non tenetur: veluti admonere pupillum vt ſibi curatorem petat.l.ita autem.§.ſi tutor.D.de adminiſt.tutor. Item cœpta negotia, quæ ſine periculo intermitti nequeunt, continuare.l.prima.D.vt cauſ.poſt pub.adſ. Itaque non mirum eſt ſi etiam ante vllam moram deponere iubetur pecuniam pupillarem: quia perfacile eſt tutori fucum (vt dicitur) tali ætati, cui ineſt maxima imbecillitas conſilii, facere: & aliquot numos ditis cauſa coram appoſitis à ſe teſtibus offerre. Cæterum in alio debitore omnino

distinguendum est, vtrùm ante vllam moram offerat, an verò post moram. Vnde quum in dicto §. si pupillo. hæres, à quo fideicommissum erat pupillo relictum, non modò non recuset, sed etiam cupiat soluere, ídque ante vllam moram, non mirum est si nullas vsuras debeat, quanuis nullũ repererit cui offerre posset, neque etiam deposuerit. quod si moram fecisset, idem Paulus in l. euictis. §. primo. D. de vsur. non dubitauit, non dico in minore, aut pupillo, sed in adulto affirmare, nisi depositum fuerit, vsuras deberi. quod etiam in pupillo eo magis dicendum est. Et sanè quum in d. l. ait prætor. moram pupilli debitor interposuisset, conuentus etiã à pupillo, vel eius tutore, clarè responsum est, nisi pecuniã deponat & obsignet, vsuras debere. Ac de his quidem ita se res habet vt diximus. Porrò autem his positis difficilis admodum & perobscura, vt creditur, quæstio facillimè explicari potest, de qua tractat Sceuola in l. qui Romæ. D. de verb. obligat. An is, qui vsuras in futurum soluit, antè posit se ab iis liberare, quàm tẽpus integrum elapsum sit. Nam quemadmodum pecunia aut purè promittitur, aut in diem, aut in locum: & primo casu peti ac solui purè potest: secundo, ante diem peti non potest, licet solui posit ex l. quod die. D. de solut. tertio, neque peti neque solui nisi suo loco potest, quoniam & loco plus petitur. §. plus autem. De act. & sæpe creditoris interest eo loco solui in quem stipulata est. l. iij. §. idem Iulianus. D. de eo quod cert. Similiter vsuræ in futurum acceptæ sunt aut purè, id est nullo die ac loco constituto, quo casu

L. q Romę, de verbor. obli.

Vsuræ solutæ an seruari posint.

caſu peti ſors non poteſt ante illud tempus, quo vſuræ omnes acceptæ fuerint debitæ:quemadmodum Vlpianus docet in l.qui in futurũ.D.de pact. & l.ſecunda. §.non malè. D. de dol. mal. except. quoniam(vt ibi ſcribit) accipiendo vſuras diſtuliſſe videtur petitionẽ in id tempus, quod eſt poſt diem vſurarum præſtitarum: & tacitè conueniſſe interim ſe non petiturum. Solui autem certè poteſt, quippe quum mutuum in gratiam tantùm debitoris fiat: ob quam cauſam liberare ſe arbitratu ſuo poterit,offerendo præteritorum aut etiam inceptorum menſium vſuras. Secundo vſuræ acceptæ ſunt ad diem,vtputa trium menſium:qui caſus planè ſimilis eſt præcedenti: vnde ſors peti à creditore non poteſt,ſed ſolui poteſt.quoniam,vt Celſus ait,totum tempus medium ad ſoluendum promiſſori liberum relinqui intelligitur.d.l.quod die. & l.eum qui Cal.§.primo.D.de verbor.obligat.& certum eſt valde iniquum eſſe pactum illud & contra bonos mores,vt debitor liberare ſe non poſſit. Poſtremò, vſuræ interdum in futurum accipiuntur,ſolutione ſortis in locum collata: qui caſus à priore multum differt, propterea quòd locus non modò debitoris,verùm etiã creditoris gratia plerunque adiicitur.d.l.ſecunda. D.de eo quod cert. ex quo ſequitur,vt neque peti neq; ſolui ſors poſſit,niſi eo loco,in quem promiſſa eſt. Quod ipſum ſanè(vt breuiſsimè dicam quod ſentio) reſpondiſſe mihi quidem Scęuola videtur in l.qui Romę.D. de verborum obligat.vbi qui Romæ pecuniam mutuam acceperat ſoluendam in longinqua prouin-

„ cia post menses tres, paucos post dies eam Romæ
„ offerebat, detracta ea summa, quam creditori suo
„ vsurarum nomine repræsentauerat. Nam quum
creditoris interesset suo loco solui, planè affirmat
& sortem suo loco peti posse,& vsuras non repeti.
» Quæsitum est,ait,an eo loco in quo soluenda pro-
» missa est,sua die integra peti possit? Respondi pe-
» ti posse.nimirum integram & sua die. Nam respon
sio hæc ad quæstionem vtranque pertinet. Et omnino firma est regula,& quæ labefactari non potest, stipulationi in locum factæ stari, nisi suo loco non posse. id quod ita tamē accipiendū est,nisi debitor tantum offerat quantum ab eo actione arbitraria peti potest. quo sanè casu neminem dubitare arbitror, quin se ab vsuris futuris liberare posit, eas condonando quæ prę teritorum & incœptorū mensium tempori cessere. Quid enim si longi temporis vsuræ repræsentatæ sint, (quod quidem perquàm iniquum est: sed nos non fieríne oporteat, sed si factum sit,quid iuris,quęrimus) veluti decem mensium sorte in certum locum soluēda? An quisquam est, qui propter Scæuolæ responsum neget debitorē ab vsuris liberare se posse? præsertim quū illa reprę sentatio officii causa (neque enim cogi poterat) à debitore facta sit, & nihil iniquius existimetur, quàm quum officium suum cuiquam damnosum est, vt Paulus inquit in l. sed si quis. D. Testam.quem.aper.& l.si seruus.D.de furt. Sed in illa specie & tempus breue est, vtpote trium mensium:& expressè scribitur in longinquam prouinciam collatam esse solutionē. id quod diligentissi-

mè

mè notandum eſt,momentóq; ſu o ponderandum. quia talis erat fortaſſe prouincia, vt ad eam niſi tribus menſibus peruenii i non poſſet. Cæterùm apparet duplicem eſſe quæſtionem, primùm an ſors ſuo loco peti poſsit:quod Scæuola cõfirmat.deinde quia vſuræ ex vſu ſortis pendẽt,an ſeruari à debitore poſsint.quòd certè negat, quũ integrã ſummam peti poſſe reſpõdet.neq; aduerſatur quod diximus,offerendo id quod intereſt ob locum, cõtra eſſe. propterea quòd in hoc caſu tam exigui temporis & longinqui loci, nunquàm tam amens debitor futurus eſt, vt illud offerre malit, quod forte in grauiſsima pœna conſiſtit (vt in fine dictæ legis ſecundæ) quàm vſuras beſſes vel ſemiſſes condonare. Neque verò illi audiendi ſunt, qui negant vllam eſſe de vſuris quæſtionem : aut debitorem ſuo loco & ſua die plus poſſe petere quàm quod vſuris deductis in ſorte relictum eſt, propterea quòd Vlpianus ait neminem vltra id quod acceperit obligari. l. rogaſti. §. primo. D. ſi certum petatur. l. ſi tibi decem millia in principio. D.de pact.& l.quum vltra. C.de non num. pecun. debitor autẽ integram accepiſſe nõ videatur,quoniam vſurarum nomine aliquid dederit. Nam reſpondeo duas eſſe ſtipulationes, vnam ſortis,& alteram vſurarum,ex l.centum. D.de eo quod cert. loc. eóque ratam eſſe ſortis integræ promiſsionẽ, propterea quòd verè ſors integra numerata eſt,licet poſt ſtipulationẽ vſurarum ſecutã vſuræ repræſentatæ ſint. nõ enim ex priori ſed poſteriori ſtipulatione ſoluuntur. Et profectò vidẽtur iſti quanuis

eruditi nunquàm tamen eas quas ante citaui leges vidisse, quibus vsurę in futurum repræsentantur. l.qui in futurum. D.de pact. & l.secunda.§.non male.D.de dol.mal. except. Verumenimuero finge debitorem non obtulisse sortem nisi sua die ac suo loco. Quis non videt satis apertè indicari à Scæuola, nullam superfuisse dubitationem, quin vsuræ creditoris fuissent? Atqui sine stipulatione deberi non poterant. Sed eos absurda lectio peruulgata in errorem induxit. Quum enim vulgò legatur, Quæsitum est quum integram summam obtulerit, &c. existimarunt debitorem non nisi in reliquum sortis obligatum esse. quod quàm absurdum sit, ex his quæ dixi non obscurum esse arbitror. Et certè semper ea mihi lectio adeò absurda adeóque inconcinna visa est, vt nunquàm affirmare dubitauerim addendam esse negationem, legendúmque Quum non integram: quum ecce me quidam eius lectionis admonuit meminisse Accurtium, eámque suffragio suo comprobare. quod me certè natura non inuerecundum in semel suscepta sententia magnopere etiam atq; etiam cõfirmauit.

Vsuras

Vsuras non nisi propter id quod interest permitti. Quot sint eius quod interest species: quæ prætereà inter Pœnam, quanti plurimi, vsuræ, & eius quod interest accessionem differentia sit. Extremo capite explicatur perobscura quæstio & perdifficilis de numorum æstimationis immutatione, an ijdem perpetuò reddi debeant.

CAP. V.

ORRO eorum quæ diximus hæc summa est. Qui re vtitur aliena, quæ quidem in suo genere functionẽ recipit, eius vsus æstimationem reddere cogitur. Veruntamen quoniam hoc non omnimodò verum est, ideo in definitione dictum est, Cum damno creditoris. Quo verbo non modò intelligi volumus, non omnes, qui aliena pecunia vtuntur, vsuras debere: sed tum demum quum ea pecunia cum creditoris iniuria consumpta est: verùm etiam alias accessionum formas ab hac vsuræ definitione necessariò distingui. De quibus formis deinceps paulò vberius & clarius commemorandum est. Nam quæ hactenus diximus, ea omnia locum etiam habent in fœnore: siquidem & rebus constat similibus, & ab eo petitur, qui illis vsus est: denique simul cum vsu consistit atque inhibetur. Verùm hæc inter vtrunque differentia est, quòd quum ob quæstum & lucrum solum fœneratio exerceatur, vt infrà idoneo loco docebimus:

CVM DAMNO CREDITORIS.

Fœnoris & vsuræ differantia.

„ vſuræ non propter lucrum petentium, ſed propter „ moram non ſoluentium infliguntur. l. quum quidam. §. ſi pupillo. D. de vſur. vnde Vlpianus quum quæreretur an emptor redhibitorio iudicio vſuras pretii conſequeretur, reſpondit quoniam id quod ſua intereſt deberet accipere, conſecuturum. his enim ipſis verbis vtitur. l. illud ſciendum. D. de ædil. edict. Papinianus autem in l. Lucius. §. primo. D. depoſ. quum in deponenda pecunia conueniſſet, quoniam beneficium in ſuſcipienda pecunia præſtitit, ob eámque cauſam deponentis non interſit eum vſum fuiſſe, rationem vſurarum non habendam affirmat. Quod ſi ita vti incipiat, vt iam deponentis interſit, veluti ſi de reddendo admonitus moram fecerit, vſuras deberi. l. ſequen. §. primo eodem. Præterea idem Papinianus in l. inſulam. §. vſuras. D. ſolut. matrimon. & l. quum poſt. §. in domum. D. de iure dotium. & Scæuola in l. pater. D. de dol. except. ſcribunt, patrem etiam qui vſuras dotis promiſit, tamen ſi filiam ſuis ſumptibus aluerit, quanuis dotis pecunia ſit vſus, quia tamen cum damno generi non eſt vſus, alens videlicet ſuam filiam, ad vſuras non teneri. Quod ſi gener eam accepta dote aluerit, ídque poſt diuortium facere intermittat, quoniam cum alterius damno pecunia vtitur, vſuras à genero deberi. Et ſi intereſſe deſinat, puta, quia ſecundo matrimonium contraxerit, eo ipſo loco, id eſt, in l. quum poſt. §. vſuras. Papinianus ait ex die ſecundi matrimonii „ non eſſe præſtandas. Accedit huc quod Paulus tra„ dit in l. liberalitatis. D. de vſur. Imperatorem ſcripſiſſe,

Vſuras ob id quod intereſt, tantum deberi.

psisse, iniquum esse vsuras pretii ab emptore petere, quum tradita res non esset, quísque fructus non percepisset. contrà Vlpianus in l. Iulianus. §. ex vendito. D. de actionibus empti & venditi. Quum re, ait, emptor fruatur, æquissimum est eum vsuras pretii dependere. cui ferè simile est quod ab eodem traditur in l. facta. §. rescripto. D. ad senatusconsultum Trebellianum. Quocirca persuasum nobis & planè exploratum esse debet, vsuram aliud nihil esse, quàm compensationem eius quod verè & non simulatè creditoris interest. In quo tamen dubitare possit aliquis, quorsum vsuræ iure ciuili introductæ sint, quum id quod intererat actione propria repetere liceret. Cui breuiter respondeo, non æquum esse vt ex nuda & sola pecunia tantum emolumenti colligatur, quantum ex ea quæ cum hominis labore atque industria coniuncta est. Secundò, necessariò statuendum aliquem fuisse modum creditorum querimoniis, ob id quod eorum interesset. alioqui enim immoderatissima quæque damna ab ipsis allegatum iri. Vtrunque autem hoc eleganter Hermogenianus in l. vlt. D. de peric. & comm. rei vend. his verbis complexus est. Venditori si emptor in pretio soluendo morā fecerit, vsuras duntaxat prǽstabit: non omne omnino quod venditor mora non facta consequi potuit. veluti si negotiator fuerit, & pretio soluto ex mercibus plus quàm ex vsuris quærere potuerit. Itaq; quemadmodum pœna, quæ stipulationibus adiicitur, circunscribit id quod eius quod interest nomine peti poterat, quoniam

Vsura nil aliud quā compensatio eius quod interest.

„ quoniam plerunq;,vt Venuleius ait,difficilis pro-
„ batio eſt quanti cuiuſque interſit.l.vlt.D.de præt.
ſtipul.& §.vlt. Inſtit. de verb. obligat. ob eámque
cauſam nõ iam ampliùs inſpicitur quid interſit,ſed
quæ ſit ſtipulationis quantitas & conditio: adeò vt
quanuis nihil interſit, pœna tamen debeatur, quæ
ſtipulata eſt.l.ſtipulatio iſta.§.alteri.D.de verbor.
oblig. ſimiliter vſura à legibus inſtituta eſt, vt id
quod intereſt circunſcribat ac terminet, nec am-
pliùs id quod intereſt probare neceſſe ſit. Ex quo
nimirum factum eſt, vt quemadmodum id quod
intereſt,quum in pœnam petitur,pœna plerunque
nominatur: veluti in l.vlt.D.de eo quod cer. & l.
nouiſsima.D.rem rat. hab. ita vſura ſæpenumerò
pœna nominetur:quo caſu videlicet in pœnam in-
terpoſitæ moræ petitur. veluti in ea ſtipulationis
formula quam Paulus tractat in l.lecta.ſi cert.pet.
„ Si ea die ſupra ſcripta ſumma P. Mæuio data non
„ erit,tunc eo amplius quo poſt ſoluã, pœnæ nomi-
„ ne, in dies x x x.inq; denarios centenos, denarios
„ ſingulos dare ſpopondi.vel quum idem in l.Caius.
„ D. de vſur. Fuit conſuetudo vt intra certa tem-
„ pora non illatis vſuris pœnæ nomine grauiores in-
„ fligerentur.vnde paulo pòſt. Illud quod amplius
„ ex conſuetudine pœnæ nomine exactum eſt. Item
Pomponius in l.ſi quis.§. item ſi.D.de hæred.in-
„ ſtit. Si ſub conditione quis hæres inſtitutus ſit, &
„ graue æs alienũ ſit,quod ex pœna creſcat. Quan-
quam id quidem ſcire nos oportet, inter Pœnam
& vſuram illud intereſſe, quòd quum vſura ex vſu
pẽdeat, ſiue vt planiùs loquamur, vſus diuturnitas
eam

Pœna plerunque pro vſura.

Pœnæ & vſurę differentia.

eam pariat (quemadmodum ſcribit Ariſtophanes, *τοῦτο δ' ἐστὶ ὁ τόκος τί θηρίον; Δα. Τί δ' ἄλλο γ' ἢ κατὰ μῆνα καὶ καθ' ἡμέραν πλέον ὑπορρεόντος τοῦ χρόνου*) pœnam contra ſucceſſus temporis non parit, ſed contumacia debitoris ſola. Itaque vſura quidem pro rata temporis exigitur, & ſimul cum eo creſcit atque augetur: quam ob cauſam Vlpianus in l. vbi autem. §. qui ſortem. de verb. oblig. eum, qui vſuras ſtipulatur, incertum ſtipulari pronuntiat. nempe quoniam incertum eſt quanta eius ſummæ futura ſit, vtpote quæ ex temporis & vſus ſucceſſu pendeat, ideóque augeri poſsit, ſed pœna non creſcit ex temporis productione, ſi quidem vti conuenta eſt ita ſoluitur, neque adaugetur. Vnde Paulus in l. ſi pœnam. D. eod. eum qui pœnam ſtipulatur, certum ſtipulari reſpondit. nimirum eo caſu quo tanquam pœna ſtipulata eſt. Nam ſi pro vſura, veluti „ quum ſtipulati ſumus pro vſuris legitimis pœnam „ in ſingulos menſes, ſi ſors ſoluta non ſit, vt inquit „ Pomponius in l. quum ſtipulati. de verb. oblig. nõ tantùm vſuræ naturam, verùm etiam appellationem ſuſcipit. Cæterùm nemo ignorat quàm ſæpe vſuram à pœna noſtri diſtinguant, vt l. non ſolum. D. de lib. legat. l. pœnam. D. de vſur. l. grege. in fi. D. de pignor. Verumenimuerò operæpretium eſſe arbitror hunc tractatum de eo quod intereſt, quatenus ad inſtitutum noſtrum pertinet breuiter ſtrictímque percurrere. Si quidem & id de quo diſputamus intelligi aliter vix poteſt: & operam dabimus vt rem obſcuram plenámq; diſſenſionis inter doctiſsimos, quammaximè poſsimus planè ac

dilucidè

dilucidè exponamus. Illius igitur triplicem esse speciem dicimus. Primam eius quod neque à lege neque ex partium cõuentione definitum est, ideóque probandum, & quantumcunque erit (ex regula tamen l.vn.C.de sent. quæ pro eo quod inter.) adiudicandum. Quæ quidem prima species in generis sui nomine stat, & appellatur id quod interest. Alia autem species eius est, de cuius summa integra & quantacunque futura est, inter partes conuenit: quæ in iure appellatur Pœna.l.vlt.D.de præt. stipul.l.procurator ad exhib.§.ij.D.rem rat.hab. quæ quanquam id quod interest terminet, tamen quia in fauorem stipulantis adiicitur, nunquàm aduersus eum retorquetur. adeó vt si paratus sit probare quanti sua intersit, admitti debeat.l.prædia. D.de act. empt.l.si quis à socio. & seq.D.pro soc. contrà, in hoc stipulanti prodest, quòd quanuis minus intersit: debitor tamen tergiuersari non posśit, & ad solutionem pœnæ condemnetur. Atque hoc ipsum est quod Vlpianus ait, In pœna non ampliùs quid intersit quæritur (hoc enim in conuentione definitum est) sed quantum conuentum sit.d.l.stipulatio ista.§.alteri.D.de verb. oblig. Tertia species eius est, de cuius summa nõ integra, nec quantacúnque ad extremum esse potest: sed quanta sit per singulos menses, ipso iure definitum est. ita vt quanuis vel plus vel minus intersit, sola tamẽ summa præstetur: sicuti suprà docuimus ex. l. vlt. de per. & commod. rei vend. & hæc à nobis quoniam ex vsus diuturnitate pendet, vsura siue interusurium appellatur. Hoc ita verum esse apparet ex eo,

Quot sint eius quod int. species.

Quid sit pœna.

Vsuræ & eius quod interest differentia.

eo, quod quibusdam casibus id quod interest peti permittitur vel tanquam vsura, vel tanquam id quod interest. quòd si tanquam vsura, quanuis plus intersit quàm vsurarum modo exigi posit: tamen vsque ad modum illum legitimum duntaxat exigitur. si verò quasi quod interest, quantumcunque interesse probabitur. exempli causa. Papinianus ait in l. j. §. j. D. de vsur. socium qui pecuniam communem in vsus suos conuerterit, vsuras debere. Pomponius verò in l. socium. D. pro soc. quum idem dixisset, adiecit, Sed non tanquam vsuras, „ sed quod socii intersit moram eum non adhibuis- „ se. Quid est hoc? nimirum id ipsum quod diximus: si tanquam vsuras petat, quanuis plus intersit, nihil tamẽ amplius exacturum. si verò tanquam id quod interest, quantumcunque. Id quod perspicuè Papinianus docet in l. si fratres. §. idem respondit. huius nominis secundus. D. pro socio. vbi si socius refecerit portionem insulæ socii qui cesset soluere, respondit, quanuis sortem cum vsuris posit accipere, posse tamen & pro socio agere, ad hoc vt consequatur quod sua interest. In hoc igitur beneficium electionis ei proderit, quòd si non tantum intersit quantum vsurarum modus progreditur, vsuras petere poterit. si quid amplius, id quod interest. Quid? quod interdum euenire solet, vt ex vna eadémque sorte & vsura & id quod interest seorsim ac separatim peti posit? veluti in hac specie, Centum mihi debes sub vsuris. ea stipulatus sum mihi dari Lutetiæ Calendis Ianuar. Si moram feceris, non modò

Vsurã & id quod interest simul peti posse.

modò vſuram, verùm etiam ſi quid mea interfuit, veluti ſi ſub pœna debebam, & ea commiſſa ſit, præſtare debebis. l. ij. in fi. D. de eo quod cert. loc. & l. qui ſolidum. §. etiam. D. de legat. ij. Quod ipſum ſimiliter in pœna traditur. l. Lucius. D. de act. empt. vbi Paulus ſpeciem refert, in qua pœnam & vſuram deberi ex eadem obligatione reſpondit. quemadmodnm fit etiam in caſu pecuniæ traiectitiæ, vbi creditor præter vſuras pœnam etiã ſtipulari poteſt: vt l. traiectitiæ. D. de act. & oblig. & l. iiij. §. pro operis ſerui. & l. penul. quæ de pœna tantùm quæ præter vſuram exigitur intelligi debet. D. de naut. fœn. Nec verò illi audiendi ſunt, qui putant eius quod intereſt rationem in pecunia non haberi. Quid enim clarius dici poteſt, quàm quod Papinianus ſcribit in l. ſocium. & l. cùm duob. D. pro ſoc. aut Vlpianus in l. iij. D. de in lit. iur. vbi de numis diſertè reſpondit, ſi quis iuret ſua interfuiſſe numos ſibi ſua die fuiſſe redditos, eum id quod intereſt petiturum. Sed commodius eſt eorum argumenta cognoſcere. Vlpianus (inquiunt)

Vſuram & prǽterea pœnã interdum peti.

Id quod intereſt vtrum in pecunia ſpectetur.

» in d. l. iij. reſpondit numis depoſitis iudicem non
» oportere iuramẽtum in litem deferre, vt iuret quis
» quod ſua interfuit: quum certa ſit numorum æſti-
» matio. Verùm hoc ad propoſitum non pertinet. Nam iuramentum in litem tantùm aduerſus eum defertur, qui iuſſus à iudice non reſtituit, eó videlicet vt arbitrio domini rei pretium ex locorum & temporis varietate mutationi obnoxiũ ſtatuatur. quemadmodum Marcellus docet in l. tutor. eod. tract. Quod quoniam in pecunia locum non habet,

bet, quippe cuius certa ac statuta æstimatio sit, Vlpianus ibi negat iuramentum in litem in hac specie deferri.

Hactenus ostendimus Vsuram aliud nihil esse, quàm id quod interest circunscriptum ac terminatum. Docuimus prætereà quanuis vtraque hæc accessio cadat in pecuniã, & eas omnes res quæ vsuram recipiunt, non tamen vsuras dici posse. Superest vt de Quãtiplurimi ęstimatione videamus, quę quidem ipsa similiter quædam sortis accessio est. verbi causa, Vinum mihi vendidisti quo tempore decem valebat, & in eo tradẽdo moram fecisti. Ho die vinum vel pluris vel minoris est. Pomponius ait in l.iij.§.vlt.& Paulus in l.si sterilis.§.quum per venditorẽ. D.de act.empt.si pluris est, venire hoc incrementum: si minoris, æstimationem eius temporis fieri quo res vẽdita est. Quęrat igitur aliquis, quum ob morã hæc accessio veniat, & ob id quod interest, an vsuræ appellatione cõpręhendatur? Id quod equidem non arbitror. Nam, vt vno verbo rem omnem cõplectar, vsuræ accessio est extra sortem. hæc verò pars est ipsius rei: nec est extra rem, sed, vt ibidem ait Paulus, circa rem ipsam. Non „ enim (inquit) maior fit obligatio quòd tardius agi- „ tur, quanuis crescat si vinum hodie pluris sit. & me- „ ritò, quia si datum esset, hoc haberet emptor: quo- „ niam verò non dedit, saltem hodie dandũ est, quod „ iam olim dari oportuit. Nec verò ad propositum „ hoc pertinet quod quidã citant ex l.in furti actione. D.de furt. vbi ait Vlpianus, In furti actione nõ „ id quod interest quadruplabitur, sed rei verũ pre- „

De quãti plurimi accessiõe.

tium. quia non de Quanti plurimi accessione loquitur, sed pœna furti: quæ ipsa etiam est extra rem. Sed multi hanc quæstionem ineptam esse fortassis existiment, propter vulgarem eorum opinionem qui negant quanti plurimi rationem haberi in pecunia: quum tamen vsura præcipuè in pecunia consistat. nimirum quoniam in Pandectarum libris nihil eiusmodi traditur. Verùm illos animaduertere oportuit, non ideo nullam fieri in Pandectis Quanti plurimi mentionem in pecunia, quod natura pecuniæ id non admittat: sed eo dúntaxat, quia nostrorum ætate Iurisconsultorum perpetua fuit numorum æstimatio. itaque quum ea quanti plurimi ratio non nisi quum rei æstimatio mutata est locum habeat, pecuniæ verò perpetua maneret: minimè mirum videri debet, quòd nullam eiusmodi mentionem Iurisconsulti fecerint. Atqui nos qui toties eam immutationem videmus vsuuenire, non dubitabimus ea vti lege ac ratione, qua verisimile est eos vsos fuisse, si & casus & tempora tulissent. Quam ob rem si quid mei iudicii est, quemadmodum in rebus similibus quæ in genere suo functionem recipiunt, ita in pecunia numerata immutato pretio Quanti plurimi rationem haberi oportere censeo: & sicut Paulus ait, Si venditor in mora sit, & hodie vinum pluris sit, obligationem augeri: quia si datum esset, hoc haberet emptor: quoniam verò non dedit, saltem hodie dandum est quod iam olim dari oportuit. dicta l. si sterilis. D. de actionibus empti & venditi.

Quātipl. ratio an in pecunia haberi possit.

Simil

Siimiliter ex aduerso dicendum arbitror: Si emptor in mora sit, & hodie aurei nostri Gallici creuerint ad æstimationem quinquaginta solidorum, quum emptionis tempore quadragintaquinque duntaxat valerent, obligationem augeri: quia si datum esset, hoc haberet venditor. quoniam verò non dedit, saltem hodie dandum est quod iam olim dari oportuit. Item quod de pretii diminutione Pomponius ait, Si per venditorem vini mora fuerit, condemnari eum oportet vtro tempore pluris vinum fuerit, vel quo vęnit, vel quo lis in condemnationem deducitur. l. tertia. §. vltimo. D. de actionibus empti & venditi. veluti si decem modius vini valebat contractus tempore, & mora facta decreuerit, nihilominus ad decem condemnabitur: similiter etiam in emptore statuendum erit: vt si contractus tempore aureus valebat quinquaginta, & mora facta decreuerit, teneatur ad aureos solidorum quinquaginta persoluendos. Alioqui enim quid dicemus? Qui moram fecerit, ex mora sua lucrum quod alterius esse oportuit consequetur? Finge mihi summam quandam aureorum legatam esse à defuncto. Hæredem autem fraudare me mea pecunia atque intereà auctam illorum esse æstimationem. Quis existimet ad hæredẽ hoc emolumentum propter suam moram atque fraudationem pertinere? præsertim quum Vlpianus scribat, omnem rei legatæ vtilitatẽ ab hærede pręstari oportere. l. quum res. D. de legat. primo. Nec enim ad rem pertinet, quod quum vsura his casibus debeatur, si hæc accessio intereà

exigatur, fore videtur vt duplex vnius rei accesſio ſit: cõtrà quàm ſuprà docuimus. Nam vt modò dixi, Quanti plurimi acceſsio ipſius rei eſt, non autẽ extra rem: Vſura verò eſt extra rem, & multum intereſt vtrùm res ipſa per ſe augeatur: an verò extrinſecus aliquid ei accedat. Nam ea regula quæ negat duas vnius rei acceſsiones eſſe, de acceſsione extrinſeca intelligenda eſt. In quo tamen perpetuò diligenter notandum eſt quod modò diximus, quanti plurimi rationẽ non niſi eo caſu quo mora commiſſa eſt, habendam eſſe: ob eámque cauſam ſingulariter adhibenda cautio eſt, ne quis idem in legato in diem omnimodò reſpondeat. Nam quum hæredis cauſa ſolutio dilata ſit, quem interea teſtator omnem ex pecunia vtilitatem percipere voluit, non dubium eſt, quin ſi ante quàm dies venerit, aureorum æſtimatio creuerit, eam vtilitatem percipere debeat. Id quod ſimiliter in Mutui contractu dicimus, in quo videlicet debitori copia facta eſt, vtendi re mutuo data ad tempus aliquod, intra quod non cenſetur ſoluendi mora fieri. quoniam creditor omnem fructum & vtilitatẽ medii temporis debitori concedit. Bifariàm autem mora cõmittitur. primùm ſi dies ſolutioni præſtituta eſt: déinde ſi poſt aliquod tempus nulla præſtituta die debitorẽ creditor appellet. Quod ſi vel ante diem, vel ante petitionẽ debitor ſoluerit, verum eſt quod ſcribit Pomponius in l. quum quid. D. ſi certum petat. debitorem liberari ſi eiuſdem generis & eadem bonitate ſoluat qua recepit. Quam ob rem etſi vini pretium decreuerit, tamẽ ſi modò æquè bonum

Mora quot modis in mutuo committatur.

reddat

reddat liberatur. Quæ quum ita sint, & creditor eam vtilitatem debitori cōcedat, verum etiam esse consequitur quod nos latè & diligenter explicauimus in §. Plus autem. De action. lib. instit. iiij. in mutuo pecuniæ quanuis pretium aureorū auctum est, debitorem tamen liberari, soluēdo tantæ summæ æstimationem quantam acceperit. & quemadmodum imminutio pretii cuiusuis alterius rei adfert emolumentum debitori ante moram soluenti, ita numorum æstimationis incrementum ad eum pertinere. Contrà quemadmodum mora facta in vini mutuo Quanti plurimi ratio ducitur, sicuti Iulianus eleganter tractat in l. vinum. D. Si cert. pet. similiter etiam in pecunia rationem eius habēdam esse probabile est. Nam si vini pretium decreuerit, & dictum esset quo tempore redderetur: quanti tūc fuisset æstimationem faciendam tradit: si non dictū est, quanti tunc quum petitum esset. veluti si contractus tempore modius vini valebat x i i. & ad x. decreuerit Calen. Ianuar. quibus dari oportebat, inde ad v i i i. decē omnino reddenda sunt. Quod. ipsum similiter in augmento pretii dicendum est, vt si ad x i i i i. creuerit, aut vinum eius pretii aut certè pretium ipsum exsoluatur. siquidem contrariorum (vt Cicero scribit) contraria sunt consequentia. Eodem igitur modo si aureus qui contractus tempore x l v valebat, decreuerit ad x l. supplebit debitor vsque ad tantam æstimationem, quanti tum erant quum mutuo dati sunt. si verò ad l. creuerint, hoc quoque ad creditorem emolumentum pertinebit: & aureos eodem numero eadémque for

ma debitor persoluet. nimirum quia, vt suprà diximus, si dati essent, hoc haberet creditor, quoniã verò non dati sunt, saltem hodie dandum est quod iam olim dari oportuit.

Damnum illud creditorum, & id quod interest ex mora & interusurio cõtingere. Vsuras partim officio iudicis, partim ex stipulatione deberi. Nunquamne sine mora interesse creditoris possit: & an etiam sine mora vsuræ peti possint, velut in mutui contractibus. C A P. VI.

VVM igitur hęc ita se habeãt vt diximus, & vsura nihil aliud sit, quàm cõpẽsatio eius quod creditoris interest aliũ eius vti pecunia, vehemẽter errasse iudicãdi sunt quidã homines imperiti, qui leges Romanas ob eam causam damnãdas esse censuerunt, quòd vsuras in omnibus penè negotiis permiserint. Nam quum eas nemo leges improbet, quę emptori permittãt actionẽ in id quod illius interfuit, morã non esse à vẽditore cõmissam in re vendita tradenda: vt l. j. & similib. D. de act. empt. quęso quid esse causæ putemus, quin idẽ etiã venditori aduersus emptorẽ cõcedamus, à quo fructu & cõmodo pretii fraudatus est? prętereà quum hęres falsus hęredi vero fructus ex hęreditate perceptos restituere cogatur, ídq; etiã omnes probẽt, quídni similiter in pecunia permittatur, si cõsistat hæreditas pecunia, vsuras eius repetere? ex l. iij. & similib. D. de vsur. l. Titia. §. j. D. de legat. ij. Non cõmouebunt nos igitur eorũ hominũ argumenta, qui scribunt, quoniã nullum nuda pecunia fructum ferat

ferat, iniquum esse ex re sterili fructum exigere. Id enim nos quidē profectò verū esse non diffitemur. attamen illud respondemus creditorē non captare lucrum aut fructū ex pecunia (quod certè cōtra naturam est, si quidem nuda pecunia est, quòd ad illū pertinet) sed tantùm de damno vitādo certare. Nā quum eo inuito debitor vsus sit pecunia, ideóque eius intersit vsu carere suę pecuniæ, iustissimum est cōpensationem aliquam eius damni petere. Atq; hoc nimirū illud est, quod etsi sępe diximus, dicendum est tamen sępius: vsuras non propter lucrū petentium, sed propter nō soluentiū morā, vnde damnum emersit, irrogari. l. iij. D. de vsur. Sed operępretium est ex respōsis & legibus innumeris ostendere, quemadmodū in tēpore solutionis & damnū & cōmodum pecunię numeremus. Nemo nō fatetur verissimū esse quod scribit imperator in §. plus autem. De act. eum qui præmaturè & ante diem petit, plus petere videri: quoniam quidem vt Vlpianus ait in l. j. §. j. D. de edendo. Dies, solutionis, sicuti summa, pars est stipulationis. ex quo etiā sæpenumero in iure videmus haberi rationē cōmodi tēporis in pecunia, quemadmodū in illa nobilj specie de qua tractatur in l. si constante. §. quoties. D. sol. mat. l. ait pretor. §. si quum in diem. & l. omnes. §. si vir vxor. D. Quę in fraud. vbi si qui in diē debebat præsens soluerit, & repræsentauerit, responsum est aduersus creditorē rationē eius habendam quod in repræsentatiōe cōmodū cōsecutus est. Itaque Cicero libro epistolarū ad Atticū xvi. magnopere queritur de Publilię vxori suæ quā dimiserat,

Tēporis magnum esse commodum, aut detrimentum.

propinquis quòd quum ante diem ſolutioni dotis præſtitutum omnem dotem numeraſſet exceptis C C HS. eum tamen etiam de reliquis vrgerent, & clarè ſcribit magnã ſe in eo iacturam feciſſe. Quum videas (inquit) quantũ de iure noſtro deceſſerimus, qui de reſiduis CCCCHS. CC. præſentia ſoluerimus, reliqua perſcribamus (id eſt, non præſenti quidem pecunia numerata, ſed per ſcripturam ſatisfaciamus) loqui cum eo poteris, eum cõmodum noſtrũ expectare debere, quum tanta ſit à nobis iactura facta iuris. Neque verò quenquam moueat quod in l.j.C.de cond.ex leg.refertur ſpecies, qua cogitur debitor etiã ante tempus ſoluere. Nam hoc ob fiſci priuilegium, & ob publicas neceſsitates permiſſum eſt, vt ibi diſertè ſcribitur. illud ſanè paulò obſcurius eſt quod Vlpianus ait, in l.nam etſi. & l.ſeq. D.de cond.ind. ſi quũ moriar dare promiſero, & ante ſoluã, repetere me non poſſe, & omne deniq; quod ea conditione debitũ eſt, quę omnimodò extatura eſt. item quod ait Paulus l.in diem. eodem

Leges duę perdifficiles explanatæ.

» In diem debitor, adeò debitor eſt, vt ante diem ſo-
» lutum repetere nõ poſsit. Veruntamen hæc ita diſſolui poſſe arbitror, ſi priore quidẽ lege, dicamus eũ qui ante mortẽ ſuam ſoluit dare videri tẽporis com modum, eóq; non repetere in ſecunda, ſi talis conditio eſt, quæ nullum in ſe tempus contineat, & omnimodò extatura eſt: veluti, Si digito cælum tetigero, verum eſſe quod Paul. ſcribit in l.ſi pupillus. §.j. D.de nouat. purã hãc eſſe ſtipulationẽ. quam ob rẽ quũ peti poſsit, vt nos docuimus in §.plus autẽ. de act. minimè mirũ eſt ſi ſemel exſolutũ repeti nõ

poſs

posſit. Sed quod ait in l. in diem. ita intelligendum eſſe, ac ſubaudiendum, ſi perexiguum tempus ſit. Secus verò ſi longinquum eſſet vt paulò pòſt apparebit. l. generaliter. D. de fid. libert. Nam, vt rectè Paulus ait, in mora modici temporis non magnum damnum eſt. l. ſi debitori. D. de iudic. Porrò vt ad propoſitam quæſtionē redeamus, adeò commodi temporis ratio haberi ſolet, vt legatum, creditori factum, quod alioqui non valeret, valeat tamen ob ſolum medii temporis emolumentū. Nam ſi debitor decem legauit creditori, qui ei poſt annum ſub pignore debebat, reſpondit Paulus quanuis elapſo anno peti nihil poſſet, ſtatim tamen tota decem peti poſſe: nimirum ob vtilitatē interuſurii medii temporis. l. debitor. D. de legat. ij. & l. j. §. ſi quis. ad legē Falci. Si quis creditori ſuo legauerit » quod debet in diē, præter repræſentationis cōmo- » dum vtile erit legatū. Quid? quod adeò medii tem- » poris ratio habetur, adeò inquam minus æſtimatur in diem debitum, quàm id quod purum & præſens eſt, vt Africanus non dubitauerit affirmare, quanuis æqua pecuniæ ſumma duobus legata ſit, tamen ſi vni purè, alteri in diem legatum ſit, adeò vberius eſſe illius quam huius legatū: vt quum hæres ex lege Falcidia detrahet ex ſeptē, primus conferat quatuor, alter verò tria duntaxat. l. qui quadraginta. §. vlt. D. ad legem Falcid. cui conſentaneum eſt quod ait Vlpianus in l. circa. eod. ſi decē ſub conditione alicui fuerint relicta, eáque conditio poſt decennium extiterit, nō videri decem huic legata, ſed minus decem. quoniā (ait) interuallum »

„ temporis & interuſurium huius ſpatii minorem fa-
„ cit quantitatem decem. Et Paulus in l. in lege Fal-
„ cidia. j. D. eod. Non habetur, inquit, pro puro in
„ lege Falcid. quod in diem relictum eſt: medii enim
„ temporis commodum computatur. Id quod etiam Iabolenus reſpondit. l. eum qui. D. de ann. legat. Si rogatus poſt decem annos reſtituere vt commodum medii temporis ſentirem, ante diem reſtituerim, plus me præſtitiſſe quàm debuiſſem. quin etiam Caius. l. in quantitate. §. in diem. D. ad legem
„ Falcid. Tantò minùs, ait, ex bonis erogari intelli
„ gendum eſt, quantum intereà donec dies obtigit,
„ hæres lucraturus eſt ex fructibus vel vſuris. Sed & Pomponius Donationē verè appellari poſſe ſcribit, quum etſi corpus nō donatur, tamen donationis cauſa cum debitore meo paſciſcar, ne ante tempus certum ab eo petam. l. in ædib. D. de donat. Quæ quum ita ſe habeant, quídnam aduerſo caſu dici oporteat, perſpicuum eſt. verè nanque Impe-
„ rator ait, Qui tardius ſoluit quàm ſoluere debe-
„ ret, minus ſoluere intelligi. §. plus autem. de act. & §. fideiuſſores. de fideiuſſ. ſed & Calliſtratus, nō ſolui debitum non minus die, quàm quantitate. l. ſolidum. D. de ſolut. & l. ſi cui. §. vlt. D. de verb. ſignifica. Denique Vlpianus in l. generaliter. §. ſi legatum. D. de fid. libert. & l. iij. §. Iulianus. D. de lega. iij. clarè inquit, vt quiſque tardius ſoluit, eo minus grauem illi ſolutionem exiſtimandam. Vnde ſi legatarius rogatus ſit ſeruū manumittere, eíq; quod legatū eſt poſt aliquod tempus reſtituere, propter medii temporis fructum & emolumentū quod percepit,

cepit, intereà fruendo pecunia, cogendum eum manumittere: quum tamen si confestim rogatus esset, cogi non posset. quid ita? nimirum quia damnum quod ex manumissione accipit, nullo emolumento resarcitur. Alio verò casu medii temporis fructu, id est, fruitione, vt ita dicã, & vtilitate compensatur. quod tamen sic accipiendum est, si modò non ita modicum sit interuallum, vt nihil à puro differat. ideóque Scæuola in l. vlt. D. de re iudicat. quum vsuras ab eo deberi scribit qui condemnatus executionem appellatione traxisset, adiecit, Et diu negotium tractum sit. Item Papinianus in l. „ vlt. in fin. D. de adm. rer. ad ciuit. Is, inquit, qui „ pecuniam publicam magistratus sui tẽpore, & pòst „ non pauco tempore detinuerat, vsuras debebit. „ Ex his igitur & aliis prætereà huiusmodi locis quamplurimis, quæ nihil necesse esse arbitror copiosiùs persequi, intelligi posse puto quàm leue sit id argumentũ quod contra vsuras nonnulli citant. Quum pecunia sit res sterilis, iniquum esse fructum ab ea exigere. Copiosè nanque docuimus, & in repręsentatione esse lucrũ, & in mora damnũ. ex quo efficitur, damni eius, quod ex mora percipitur, iure compensationẽ peti posse. Eóq; quum vsuras exigimus non tanquam fructũ ex ipsis numûm corporibus, id est, ex nuda pecunia peti, sed id quod ob eam causam interfuit, quòd fructu, id est, vt ita dicã, fruitione nostræ pecuniæ caruimus. Simul illud intelligitur, nõ modò in cæteris causis eam æquitatẽ locum habere, verùm etiam in mutuo in quo mora commissa est: quale illud est de quo agit Paulus in

Vsuras etiam in mutuo rectè peti.

in l.lecta.D.si cert.peta.& l.si ita stipulatus fuero si Titius.§.Chrysogonus.D.de verb. obligatio. vbi centum certo die dari stipulata sunt,& si eo die satis eo nomine factum non erit, tunc quo post soluetur, vsurarum nomine aliquid præstari. Si enim hic quoque in soluendo mora facta est, vsuras quoque rectè deberi fatendum est. In quo tamen scire nos oportet, inter has & alias vsurarum causas singulare esse discrimen, cuius celeberrima mentio fit in Pandectis, quòd illæ videlicet officio iudicis quærantur, hæ verò per stipulationem. Nam Paulus quidem in l. quæro. D. locat. & Vlpianus in l. item si.in fin.& l.seq.D.de negot. gest. clarè scribunt, vsuras in bonæ fidei iudiciis nō tam ex obligatione quàm ex officio iudicis proficisci, id est, actionem quidem vsurarū à prætore peti non posse,(de quo latè diximus in §.j.de actionib.)quippe quæ promissæ non sunt: eum tam iudici harum bonæ fidei actionū permittere, vt officio suo de vsuris cognoscat. Id quod adeò verum est, vt quanuis sors post moram soluta sit, vsuræ posteà peti non posśint.quemadmodum apertè traditur in l.iiij.C. depos.& l.qui per collusionē.D.de act. emp.contrà si vsuræ solæ petitæ sunt: quoniam ex sorte pendent, obesse poterit exceptio, sed posteà sortis petitione nihilominus exigentur: nec obstabit rei iudicatæ exceptio.l.si in iudicio.D.de except.rei iudic. In strictis verò iudiciis Aphricanus scribit in l.Titius.D.de præsc.verb.pecuniæ creditæ vsuras nō in stipulatione deductas nō deberi. quod ipsum Imp.tradunt.l.quanuis.& l.creditor.C.de vsur.id quod

Vsuræ aliæ off. iudi. aliæ per stipulationē.

quod de ſorte tantùm quæ numis cõſtat intelligendum eſt,non etiam de ſpeciebus:quarũ vel ex nudo pacto vſuras peti poſſe certũ eſt.ex.l.frumenti. eod. quemadmodum eius quoque pecuniæ quæ à ciuitatibus credita eſt.l.etiam.D.eod.vel quæ cuilibet alii ſub pignoris obligatione debetur. Nam etiam ex nudo vſurarum pacto pignoris retentio conceditur. l. ſolutum. §. ſi in ſortem. D.de pign. act.& l.pignoribus.C.de vſur. quin etiam ſine pignore debitæ ex nudo pacto ſi ſoluãtur repeti non poſſunt.l.iij.C.eod. & l.in his verò.§.j.in fi.D.de ſolut. Verùm vt ad ea quæ hoc capite præcipuè tractare inſtitui nunc reuertar, poſtulare hic locus videtur, vt de vulgari illa quæſtione breuiter diſſeramus, An vſuræ non niſi commiſſa mora iuſtè ac legitimè peti poſsint. Quod video multis hominibus magnopere placuiſſe, iis præſertim, qui Pauli verba non ſatis intellexerunt, quæ ſæpe citamus ex d. l. iij. D. de vſur. quorum certè non ea ſententia eſt, vt vſuræ niſi poſt moram nõ debeantur; ſed illa potius, vt quum ob moram debitoris creditor damnum ſentiat, ob hoc damnum vſuras poſsit exigere:non tamen ob morã,ſed ob id quod ſua intereſt vſu carere ſuæ pecuniæ præter tempus. Quamobrem Vlpianus in l.ſi verò non remunerandi.§.ſi mihi.D.mand. clarè reſpondit, procuratorem qui ſumptus in rem domini fecit, vſuras conſecuturum: neque tantùm ex mora, verùm iudicem æſtimare debere ſi exegit à debitore ſuo quis,& ſoluit quum vberrimas vſuras conſequeretur, quod ipſum in negotiorum geſtore Paulus reſpondit,

Vſuræ vtrũ etiã ſine mora peti poſsint.

ſpondit.l.& qui natura.§.cõtra quoque.D.de negot.geſt.& l.& in contraria.D.de vſur. vt ſi in rem domini pecuniam ſuam impenderit, ex eo tempore vſuras petat. quin etiam tutor ſi in rem pupilli aliquid impenderit, non quæritur an mora facta ſit, nam omnimodo vſuras repetet. Ex quibus breuiter diſputatis perſpicuum eſſe arbitror vſurarum non propter moram, ſed tantùm propter id quod intereſt rationem haberi. Et quotieſcunque creditoris intererit vſu carere ſuæ pecuniæ, ſine vllo moræ reſpectu eas deberi. ob eámque cauſam non dubitandum eſſe, quin ex mutuo non tantùm eo caſu vſuræ iuſtiſsimè peti poſsint, de quo ſuprà dixi ex.l.lecta.ſi cer.pet.& §.Chryſogonus.de verb. obliga. nimirum quum certo die pecunia promiſſa eſt, & niſi eo die ſoluatur, tunc propter moram vſuræ ſtipulatæ ſunt, verùm etiã ex ipſo numerationis die: dummodo iuſta illa vſurarũ cauſa interueniat, nempe quum creditoris intereſt alterũ eius vti pecunia. Atque vt vno verbo rem omnem complectar, quoties nihil aliud petitur, quàm quod in definitione cõpræhenſum eſt, nimirũ æſtimatio vſus ſortis, conſumptæ cũ damno creditoris, iuſtiſsimè id peti. Nam eius damni compenſatio & naturali & ciuili æquitati conſentanea eſt: vt ex hac vna re intelligi poſsit. quamobrem hoc caſu leges in mutui contractu vſuras permittant: præſertim quum hoc ad communem Reipubl. vtilitatẽ magnopere pertineat. Quum enim mutui contractus non minus ſit in hominũ commerciis & rebus gerendis neceſſarius quàm alia quæuis vſitata cõuentio, non modò

Mutui cõtractus in vita neceſſarius.

dò vt inopes & pauperes eo quasi parato & expedito subsidio adiuuentur, verumetiam vt numariæ ciuium difficultati subueniatur:neq; tamen vlla lex aut diuina aut humana iubeat nos eum qui nullis suis rebus aduersis res meliores quærit, ex nostris spoliis augere: sed, vt præclarè Cicero scribit, suæ cuique vtilitati, quod sine alterius iniuria fiat, seruiendum est: accidat profectò necesse est, vt multi quibus gratis pecuniam nemo vult credere, vilissimo pretio pecuniæ faciendæ causa, suas possessiones vendant: itáque damnum longè maius accipiant, quàm si mediocrem aliquam vsurã creditori persoluerent. Prætereà sæpe contingit vt etiam locupletissimi pecunia careant, quam si haberent in promptu, magnũ aliquod compendium facerent. Huic incommodo paratissimum remedium est in Mutuo. sed quia vel nulli, vel perpauci sunt, qui sibimétipsis, quò aliorum commodis inseruiant, res meliores quærẽtium, vtilitatem velint adimere, carebunt eo compendio: quodquidem, si partem aliquam eius quæstus quem ex ea pecunia fecerint, creditori deciderent, perfacilè consequerentur. exempli causa, Quum aliquis negotia mea gereret, vidit creditores meos mea pignora vilissimo pretio velle vendere: vt me hoc detrimento liberaret, quanuis suam pecuniam in vsum suum posset conuertere, tamen officii causa eos suis ipsius numis absoluit. Vlpianus ait, in d.l.& in contraria. vsuras ei iustissimè deberi. Quis est adeò rerum omniũ imperitus, qui hoc Vlpiani responsum improbet? Nam si nullas vsuras negotiorum gestor sper

sperasset, fuisset me in hoc acerbissimum damnum incidere. nec iniuria. Nam vt præclarè Cicero scribit, sibi vt quisque malit, quod ad vsum vitæ pertinet, quàm alteri acquirere, concessum est non repugnante natura. & Caius inquit in l. sed si quis. D. testam. quem. itémque Africanus in l. si seruus
» communis. §. quod verò. D. de furt. iniquum esse
» damnosum cuiquam esse suum officium, quod eius
» cum quo contraxit, non etiam sui commodi causa
» susceperit. Nec verò vt dixi ad hunc locum pertinet quod Aristoteles inquit, contra naturam esse, si numus, quæ res sterilis est, numum parit. deinde numum contra sui naturam ad quæstum transferri: propter eà quòd permutationis tantùm & non quæstus causa sit inuentus. Nam Aristoteles, vt posteà latiùs docebimus, non loquitur de vsura, de qua in definitione tractauimus: sed tantùm de fœnore. quorum hæc summa differentia est, quòd illa de domino vitando tantùm, hoc verò de lucro captando contendit: & eo quæstu, quem quis curat & aucupatur ex sola pecunia. veluti quū quis ob suam causam & lucrū, quod ex pecunia captat, mutuum dat. Hoc enim non officium est mutuationis, sed mera fœneratio: vt Cicero lib. de finib. ij. docet his verbis. Nec enim si tuam ob causam cuiquam commodes, beneficium hoc habendum est, sed fœneratio. Paulus verò in d. l. quum quidam. perspicuè affirmat, vsuras nō propter lucrum petentium, sed propter id quod interest irrogari. quod ipsum eo magis iudicari potest verum esse, quia vsurarū modus ex cuiusque damni modo definitus est: quemadmodum

Fœnoris & vsuræ differentia.

admodum idoneo loco latiùs dicturi sumus. Itaq; quoties quis quærit & captat occasionem lucri ex nuda pecunia faciendi, quam alii mutuo dat fœnerari propriè dicitur: quasique fœtum ex ipsis nummum corporibus captare. eúmque esse quæstum arbitror, quem & Aristoteles, & omnes boni vehementer improbant. Qui verò neque causam, neque propositum fœnerandi habet, (vt is de quo Vlpianus loquitur in l. quarta. D. Si cert. petat.) & tu empturus prædia desyderaueris mutuam pecuniam, si vsuras petat, quæ damnum dúntaxat compensant, quod ea re percepit, quia suæ vsu pecuniæ caruit. quoniam illæ non petunt ex ipsa pecunia fructum, sed quodammodo vsum, aut certè vsus pretium & æstimationem: nemo mea quidem sententia verus & intelligens rerum æstimator eam petitionem improbabit. Vera est enim Ciceronis sententia, & Christianæ pietati consentanea: Sibi vt quisque malit quod ad vsum vitæ pertineat quàm alteri acquirere, concessum est non repugnante natura. Neque verò contemnenda aut minimi æstimanda ea differentia est, quam quidem inter eos esse dicimus, qui animo fœnerandi occasionem mutui dandi quærunt, & eos qui quodammodo inuiti & repugnantes amici precibus aut beneuolentia in eum ad credendum adducuntur. Eam enim adeò ponderandam esse Vlpianus scribit, in dicta l. quarta. vt quãuis depositi, quod in recipientis gratiam factum est, periculum ad recipientem pertineat, distinguendũ tamen esse affirmet, vtrùm ab eo depositum fuerit, qui propositum & animum

Fœnerari quid propriè dicatur.

fœnerandi habuit,an ab alio. hoc enim casu recipientis esse periculum,illo fœneratoris. Verùm vt hoc omittam, illud sanè vsurarum honestæ petitioni minimè aduersatur quod video à quibusdam optimis viris obiici nobis,atque arctè defendi,mutui officium gratuitum miniméque necessariũ esse oportere. Nam vt præclarè Cicero & eleganter scribit, Alia causa est eius qui calamitate aliqua premitur, & eius qui res meliores quærit, nullis suis rebus aduersis. Nam his nullum vnquam ius, nulla consuetudo,nulla denique lex iussit nos cum damno nostro officium tribuere. contrà qui calamitate aliqua oppressi sunt, & mutuum postulant,non vt res meliores quærant, sed vt necessitati subueniant,iis integrum & plenum officium prestandum est:id est, etiam cum aliquo damno & diminutione nostri commodi. de quo tamen malo nostram sententiam Lactantii Firmiani eruditissimi & summa pietate præditi viri authoritate confirmari.is enim libro De vero cultu VI. cap. XVIII. Pecuniæ , inquit, si quam Dei cultor crediderit, non accipiat vsuram: & vt beneficiũ sit incolume quod succurrat necessitati & abstineat se prorsus alieno. In hoc enim genere officii debet suo esse cõtentus, quem oporteat aliâs ne proprio quidem parcere, vt bonum faciat. plus autẽ accipere quàm dederat,iniustũ est. quod qui facit, insidiatur quodammodo vt ex alterius necessitate prædetur. At iustus nunquàm prætermittet quominus aliquid misericorditer faciat, nec inquinabit se eiusmodi quæstu, sed efficiet vt sine vllo suo dãno id ipsum quod

Lactãtij sententia de fœnore.

quod commodat inter bona opera numeretur. De necessitate disertè loquitur vir sanctus, neque vsquam scriptura sacra iubet nos ex nostris spoliis alterius augere copias: quinimo apertissimè scribit Paulus epistolæ ad Corinthios quæ secunda scripta est capite octauo, non æquum esse, vt alii omnibus copiis circunfluant, atque in omnium rerum abundantia viuant, alii propter inopiam vitam in egestate transigant. Quanquam si verum fateri volumus, hoc quidem negari certè non potest, quin ex cõtractu mutui eo potissimũ casu vsuræ iure ciuili permitterentur, quũ tẽpus aliquod gratis vtendi pecunia concessum esset, quo tempore si pecunia non solueretur, quoniam in mora erat debitor, quæ mora creditori damnum afferre intelligitur, vsuræ stipulabantur. ídque quum ex ea cautionis formula quam ex dicta l. lecta. & §. Chrysogonus. suprà commemorauimus, tum verò ex eo intelligitur quod scribit Cornelius nepos, Pomponium Atticum Atheniensibus debitoribus suis ita mutuum dedisse, vt neque vsuram vnquam ab iis acciperet, neque longius quàm dictum esset debere pateretur. quod vtrunque (inquit) erat iis salutare. Nam neque indulgendo inueterascere eorum æs alienum patiebatur, neq; multiplicandis vsuris crescere.

Statuendum esse aliquem vsurarum modum: & quis modus olim à Romanis constitutus. Quæ sit vsura centesima, semis, vnciaria, drachmalis, &c. quæ maxima, leuis, legitima, mediocris

CAP. VII.

ST igitur, vt apparet, vsurarum petitio & iusta & tolerabilis: neque tantùm quæ commissa mora, verùm etiam quæ ante vllam moram exigũtur: quæq; adeò in mutuo ab ipso numerationis die stipulatæ sunt, nimirum ad compensandum id quod creditorum interest vsu carere suæ pecuniæ. Sequitur vt id quod hoc loco ferè præcipuum est, & quod aliquanto ante obiter perstrinximus, paulò diligentiùs accuratiúsque perpendamus. Diximus vsuram aliud nihil esse, quàm id quod verè & non simulatè interest. In quo tamen monuimus eo differre alterum ab altero, quòd illud nullis finibus circunscriptum est, vsura ad certum modum redacta & restricta sit. nõ enim quidquid consequi creditor potuisset vsuram comprehendere, sed tantùm partem. Omnino hoc verum est, & cum æquitate rationéque conueniens. Etsi enim in eo quod interest non minus lucri quàm damni ratio habeatur. l. vnica. C. de sent. quæ pro eo quod. & l, ij. in fi. D. de eo quod cert. & creditor vtens ea pecunia quam alius detinet, industria sua quæstum ingentẽ facere potuisset: tamen quum nullam operam adhibuerit, non æquum est nudã pecuniam tantum adferre emolumenti, quantũ industriã cum pecunia coniunctam. Id adeò in l. vlt. D. de peric.

Ex nuda pecunia non tantum emolumenti, quantum ex ea quæ industriæ cõiuncta est.

ric.& com.rei vend. Hermogenianus docet quum ait, Venditori si emptor in pretio soluendo moram fecerit, vsuras dúntaxat præstabit, non omne ,, omnino quod venditor mora non facta consequi ,, potuit: veluti si negotiator fuerit, & pretio soluto ,, ex mercibus plus quàm ex vsuris quærere potuerit. ,, item in l. Iulianus. §. ibidem. D. de act. empt. Si con ,, uenerit vt ad diem pretio non soluto venditori du ,, plum pretii præstaretur, in fraudem constitutorum ,, videri adiectum quod vsuram legitimã excederet. ,, Quinetiam Vlpianus quum quæreretur an valeret legatum certarum vsurarum donec legata sors prę-staretur, valere quidem respondit, si modò probabilem vsurarum modum non excederet. l. tertia in fin. D. de ann. legat. quid ita? quoniam iniquũ esset, quum pecunia nuda sit res sterilis, tantum fructuũ ab ea petere legatarium, quantum illa adferret cum industria & labore hominis coniuncta. præsertim verò quum in quouis quæstu dimidia pars operæ, dimidia pecuniæ tribuatur: quemadmodum docet vetus prouerbium, Hostimentum est opera pro pecunia. Et Vlpianus ait, Pretium artis & operæ esse velamentum, seu, vt quibusdam videtur, æquamentum. in l. cum duobus. §. si coeũda. D. pro soc. Quę quum ita se habeant, itaq; ratio & naturalis & ciuilis postulet: quid nũc superest, nisi vt hominũ quorundam insulsissimam ineptissimámq; audaciã rideamus, qui quum & legũ & iurisprudentiũ omniũ pręcepta institutáq; aspernarentur, maluerũt noua quædam ingeniorũ suorũ cõmenta persequi, quàm bene constitutis legibus obtemperando, sapientis-

simorum maiorum nostrorum vestigiis insistere? Quum enim leges omnes, quæ de vsuris latæ sunt, tanquam turpem quæstũ approbantes repudiarint, creditoribus tamen permiserũt ad assem quodcunque ipsorum interfuisset exigere. Atq; vt illorum insaniæ exemplum vnum ex penè infinitis adferamus, recitabimus responsum Hostiensis viri huius ordinis primarii, in specie illa nobili de mercatore proficiscente ad nundinas, à quo alius quidã pecuniam quam eò deferebat mutuã accepit: promittés eam certa die soluere vnà cum tanto lucro, quantũ verisimile esset creditoré, si vsus esset suis numis, in iis nundinis facturũ. Quum igitur de cõuentione illa quęreretur, respondit Hostien. ęquã & probandam esse. eámq; sententiã latè persequitur in c. salubriter. De vsur. lib. Decretal. v. Quę quoniã & falsa est perspicuè, & ex his quę diximus abũdè cõfutata, nihil necesse arbitror errores tam apertos persequi copiosiùs. Nos igitur melioré sententiam secuti affirmare non dubitabimus, modum aliqué huic eius quod interest petitioni pręscribi oportere. id quod quum à Romanis legibus, tum verò ab Imperatore Iustiniano nouissimè factũ est in illa nobili & præclara l. penult. C. de vsur. de qua nunc fusiùs deinceps explicandum est, si modò priùs quę vetustissima fuerit apud Romanos vsurarum ratio exposuerimus ante breuiter, vt ea Iustiniani cõstitutio planiùs intelligi possit. Hic auté admonendi sumus, eo minus fauisse leges vsuris, quòd quũ in mutuo vsuræ tolerarétur, multi ea licentia turpiter ad fœnerationé abusi sunt. ex quo factũ est, vt omnis

Vtrũ omne quod ĩterest peti in mutuo honestè possit

vsur

vsurarum petitio, in hominũ odium incurreret, adeóq; vetustissimis legibus prohiberetur. Sic enim Cornelius Tacitus libr. Annaliũ v. Sanè, inquit, vetus vrbi fœnebre malũ, & seditionũ discordiarũq; creberrima causa: eóq; cohibebatur antiquis quoq; & minus corruptis moribus. Nã primò XII. tabulis sanctũ, ne quis vnciario fœnore amplius exerceret: quũ anteà ex libidine locupletũ agitaretur. dein rogatione tribunitia ad semuncias redacta, postremò vetita vsura, multisq; plebiscitis obuiã itũ fraudibus, quæ toties repressę miras per artes rursum oriebantur. Ex his Cornelii verbis apparet, vsuras ob fœnerationes tantùm odiosas fuisse, eóque ita semper esse constrictas, & cohibitas, vt earum modus ad vnciam lege XII. tabularum redigeretur. Sed quid sit vsura vnciaria breuiter cõmemorandum est. Primum autem illud scire oportet, quemadmodum in multis iuris articulis Iuriscõsulti hoc in vsu habuerunt, vt quancunque rem integram, quam in certas partes diuidere vellẽt, Assem appellarent: vnde & hæreditatem in assis partes diuidũt. l. seruum. §. vlt. D. de hæred. instit. & Vlpianus ait, agrum ex asse vel ex parte possideri. l. sciendũ. D. Qui satisd. cog. ita eam vsurã quæ summa esset, nimirum quũ ex centũ denariis singulis mẽsibus singuli denarii soluũtur, Assem appellatã esse: proptereáq; quasi ad Assis rationem illius partes, id est, alias vsuras minores appellationẽ sumpsisse. Secundo loco illud sciendũ est, Romanos Gręcorũ morẽ imitatos, qui facilioris & cõmodioris doctrinę causa quanuis summã sortis, id est, siue plus, siue minus As vsurarum.

centum contineret, ad Minam quæ centum drachmas valebat, perpetuò redegerunt: quancunque ſortem ſimiliter ad numerum centenarium redegiſſe. Deniq; quoniã ſingulis menſibus (nimirũ Idib. vt ex Horatio & Cicerone apparet) vſuræ pẽdebantur, ſingulas quoq; penſiones nomen ex Aſse ſortitas eſſe: vt ſi centeſima pars ſortis (ſortẽ enim ad centum perpetuò redigi ſolitã docuimus) ſingulis penſionibus pẽderetur, numus ille cẽteſimus, quoniam vſura ſumma eſt, As appellaretur. Eáq; nimirum vſura eſt quæ vulgò Centeſima ideo appellatur, quòd ſingulis penſionibus vnus denarius penderetur, qui denarius, ſi ad ſortẽ, quæ ad centũ redacta eſt reſpexeris, erit cẽteſimus. ſicuti apud Græcos vſura drachmalis: quia drachma ſortis, quę vſuræ nomine pẽderetur, pars eſſet minæ ſiue ſortis centeſima, quam Aſchines ſcribit Demoſthenẽ ab Oreitis accepiſſe, donec talentũ quod eis imperauerat, perſoluerent. *ὑπέθεσαν* (ait) *αὐτῷ τοῦ ταλάντου τὰς δημοσίας προσόδους, καὶ τόκον ἤνεγκαν Δημοσθένει τοῦ δωροδοκήματος δραχμὴν τοῦ μηνὸς τῆς μνᾶς ἕως τὸ κεφάλαιον ἀπέδοσαν.* Quorſum hæc? vt intelligamus centeſimam vſuram non ita appellari ratione vltimę penſionis, quę cẽteſima eſt: vt quũ dicimus Calendas centeſimas, quo verbo vltimas intelligimus: quia ſi ex mẽſe centeſimo penderet eius appellatio, nunquã Centeſima diceretur, niſi quũ ad menſem cẽteſimum perueniſſet. Atqui ſępe cõtingit, vt aut ante mẽſem centeſimũ ſorte reddita vſura conſiſtat: aut nõ reddita vltra producatur: quum tamen Cẽteſimæ appellationẽ nihilominus retineat. quin

Vſura cẽteſima.

etiam

etiam licet eo ipso mēse cētesimo vsura cōsisteret, hoc tamē ad rem nō pertinet: quia olim nulla ratio habebatur ęquaret sortē vsura, an nō æquaret, quē admodū alio loco docebimus, nec ita multo post.

Præterea si centesima ab vltimis Calendis diceretur, quasi calendis centesimis æquaret sortem, binæ centesimæ, ternæ, & quaternæ similiter dicerentur quæ ducentesimis, trecētesimis & quadringentesimis calendis sortem æquarent. quod quàm ineptum sit, nemo non videt. siquidem binæ centesimæ appellantur quæ duos ex centum pendunt, quasi duplicatæ centesimæ: ternæ verò quæ tres, & quaternæ quæ quatuor. Ergo id quidem non est dubium, vsuram centesimam à parte sortis centesima, sicuti apud Græcos Drachmalem à drachma, quæ pars est sortis ad minā redactæ centesima, nomen duxisse. quam quidē ob causam similiter eam Plutarchus ἑκατοστὴν appellat in Luculli historia. πρῶτον μὲν (ait) ἑκατοστὴν ἐκέλευσε, καὶ μὴ πλέον εἰς τοὺς τόκους λογίζεσθαι. & qui eam vsuram exigebant scribit Basilius ἑκατοστολόγους appellari. extátque eius exemplum apud Paulum in l. lecta. D. si cert. peta.
Tunc eo amplius quo post soluam, pœnæ nomine, ,,
in dies xxx. ínq; denarios centenos, denarios sin- ,,
gulos dari stipulatus est P. Mæuius: spopondi ego ,,
L. Titius. Meminit eius quoque Plinius ad Traia- ,,
num scribens his verbis, Pecuniæ publicæ, domine, prouidentia tua & ministerio nostro & iam exactæ sunt, & exiguntur: quæ vereor ne otiosæ iaceant. nam & prędiorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est: nec inueniuntur qui ve-

lint debere Reipubl. præsertim duodenis aſsibus, quanti à priuatis inueniantur. Duodenos aſſes Plinius intelligit, qui menſibus duodecim colligũtur: nimirum ex vſura centeſima. Obſeruandum tamen eſt Plinium Secundum Centeſimum fœnus & Centeſimam frugem longe aliter accepiſſe: nimirũ vnde centies tantum quantum dedimus, accipimus: & Quinquageſimũ; vnde quinquagies. verba eius ex lib. natur. hiſt. x v i i i. cap. x v i i. ſunt hæc: Sic quoque cum quinquageſimo fœnore meſſes reddit fertilitas ſoli, verùm diligentiores cũ centeſimo quinquageſimo. itẽ lib. v. cap. i i i i. Libyphœnices vocantur qui Byzaciũ incolunt: ita appellatur regio c c l. m. paſſuum circuitu, fertilitatis eximiæ cum centeſima fruge agricolis fœnus reddente terra. Vt ad inſtitutum redeamus, quum vſura Centeſima ſit As vſurarum, ideo factum eſt, vt reliquæ vſuræ ad eius aſsis, non autem ad ſortis rationem appellationem ſumerent. vnde ſi ex ducentis puta aureis vnus aureus ſingulis penſionibus vſuræ nomine perſoluatur, etſi hæc pars eſt ſortis ducenteſima: tamen ea vſura nomen ex ſortis ratione non ſumit, neque dicetur vſura ducenteſima. ſed quia pars aſſis dimidia eſt, vnde appellationẽ ſumit, Semis nominabitur. Similiter quum ex trecentis aureis vnus penditur, etſi hæc quidem pars eſt ſortis trecenteſima, non tamen vſura trecenteſima nominabitur, ſed Triens: quum quarta, Quadrans, atque ita deinceps in Beſſe, & Quincunce, & ſi quæ prætereà aliæ ſunt. Itaque Iuſtinianus quum in l. eos. C. de vſur. harum appellationẽ recenſet, vſuram Trientem

Vſura ſemis.

Triens, &c.

tem nominatim tertiam Centesimæ partem appellat: Semissem verò, dimidiam eiusdem: Bessem autem, Centesimæ bessem. sed & Paulus in l. quum quidam. in fin. D. de vsur. & Imp. l. hac edictali. §. his illud. C. de secund. nupt. & l. vlt. §. prætereà. C. de iur. dot. & l. vn. §. quū autem. C. de rei vxor. act. tertiam Centesimæ nominant, quum Trientem significarent. Nunc vt ad taciti locum redeam, quum pars Centesimæ duodecima soluitur, vsura Vnciaria nominatur. ad quā ipsam olim lege XII. fœnoris modum reductum esse testatur. De hac similiter Scæuola mentionē facit in l. Titium. §. præfectus. D. de admin. tut. vbi speciē testamenti refert, quo testamento ne pecunia hæreditaria dispergeretur, permissum erat filiorum tutoribus, si eam retinere vellēt, vsuras vnciarias duntaxat persoluere. Alibi quoq; de hærede vnciario mentio fit, alteri ab eo cui vndecim vnciæ fuerāt relictæ. l. planè vbi. §. inde dicitur. D. de leg. j. Quare quum in asse duodecim vnciæ numerentur, apparet hanc vsurā leuissimam & perexiguam fuisse. Sanè Titus Liuius libro Decadis primæ septimo author est C. Mario & Cn. Manlio Coss. de vnciario fœnore à M. Duellio L. Menenio trib. pleb. rogationem esse prolatam, quam plebes, vt ipse scribit, cupidius sciuit, accepítque patribus ægerrimè ferentibus. & paulo pòst, T. Manlio Torquato, C. Plantio secundùm Coss. semunciarium tantùm ex vnciario fœnus factum. Porrò quæ summa fuerit vsura superius diximus, quum centesimam assem vsurarum fuisse docuimus. itaque nostri maximæ

Vnciaria vsura.

&

Vſura maxima quę dicatur. & grauiſsimæ vſuræ appellatione Centeſimam identidem ſignificant: vt l.qui ſine. D. de negot. geſt. & l.non exiſtimo. D. de ad. tutor.vbi maximæ vſuræ appellatione centeſimam intelligi volũt. Vlpianus autem in l.tutor qui repertoriũ. §.idem ſolẽt.De adminiſtr.tut.grauiſsimam eam appellat. & Cicero lib.ad Atti.epiſtolarũ ſexto, fœnus centeſimum etiam acerbiſsimis creditoribus ſatis videri ſcribit.

Moderatæ vſuræ. Quæ verò moderatæ vſuræ dictæ ſint, oſtẽdit his verbis Plinius lib. XIIII. cap. XIIII. Ex his (inquit) vſura multiplicata ſemiſsibus quæ ciuilis ac modica eſt in C. Cæſaris Germanici filii principatu, &c. Vlpianus verò in d.l.tutor. §. ex cæteris cauſis. De adminiſtr. tut.leuiores appellat

Vſurę leuiores quæ. Quincunces & Trientes. earũmque leuiorum appellatione puto Africanum Trientes ſignificaſſe, in l.ſi ſeruus legatus.§.vlti.D.de legat.j.quum ait, „ Aufidius filio ſuo fideicõmiſit vt certam pecuniam „ mutuam daret, & vſuras leuiores taxauerat. De Quincuncibus fit mentio in l.quum quidam.D.de vſur.l.à filio.& l.ſeq.§.Baſilicæ.D.de alim.& cib. legat.eáſq; Perſius modeſtas appellat Satyra XV.

Quid petis vt numi quos hîc quincunce modeſto
Nutrieras,peragant auidos ſudare deunces?

De Trientibus quoque mentio fit in l.firmio.§.j. D.quand. di. leg. Vlpianus autem clarè ſemiſſes à leuioribus diſtinguit in l.ſi legatũ.D.de oper.pub. „ Si (inquit) ſtatuas hæredes damnati nõ poſuerint, „ vſuras leuiores intra ſex menſes:ſi minus,Semiſſes „ vſuras Reipubl.pendent. Leuiorum verbo Trientes intelligens, vt planè conſtat ex.d.l.quum quidam.

dam. in fi. de vſur. Siquidem & Lampridius author eſt Alexandrum Seuerum Trientarium fœnus pecunia ſua exercuiſſe, itáque pauperibus opem tuliſſe. Ex quo profectò intelligi eius reſponſi ratio poteſt, quod è Marcello Paulus citat in l.iij.§.vlt. D.ad leg.Falcid. Si Reipubl. in annos ſingulos legatum ſit, Marcellus putat tantum videri legatum, quantũ ſufficiat ſorti ad vſuras Trientes eius ſummæ quæ legata eſt, colligendas. vnde, ſi quaterna annua legata ſint, quoniam vſura Triens quaterna efficit annua in centum, legata videbũtur centum. quid ita? quoniam eo modo tam hæredi quàm Reipubl. teſtator videtur conſulere. illi ob ſortem exiguam, & vſuras leuiores: nempe trientes, ne ſcilicet graui aliquo legato illum oneraret, huic verò vt eſſet certa & perpetua hæc penſio. ſiquidẽ etſi maiorem ex ea ipſa ſorte vſuram legare potuiſſet: nõ tamen ad eam: quam communiter & plerunq; conſequi poterat: ſed ad eam quæ perpetuò & facilè inueniri poteſt, reſpexit. vt certum eſſet illud Reipubl. legatum, & debitorem ſemper inuenire poſſet. Nam ad beſſem aut ſemiſſem non tam facilè inueniri poſſent, qui Reipub. debere vellent: quippe quum ſub iiſdem vſuris ab aliis mutuari poſſent, & hoc in huiuſmodi fœnore oneris accedit, quod Reipubl. non niſi pignoribus idoneis & hypothecis debeatur: eáq; ſoleat ad viuum quod ſibi debetur reſecare, nihil de iure ſuo cuiquam remittens: vt manifeſtò appparet ex. l. ſi bene. D. de vſur. Vtut ſit, conſtat ſanè ex his quæ diximus vſuram Trientem leuem & perexiguam appellari, leuiſsimam autem

L.iij. ad leg.Falci.

tem Vnciariã fuisse, quemadmodum & Quadrantem de qua nonnunquam in iure mentio fit: vt apud Scæuolam in l. liberto. §. largius. D. de ann. legat. & l. vlt. C. de petit. hæred. Nunc videndum est quæ sit vsura legitima, de qua tam sæpe Iurisconsulti mentionem faciunt. Et sanè nonnulli in ea sententia sunt vt dicant, legitimam eandem esse quæ & alibi Centesima dicitur. quod quidem eò magis videtur esse verum, quòd quum Triphonius in l. qui sine. D. de negot. gest. dixisset maximas id est Centesimas vsuras à tutore peti, qui pupilli pecuniã in vsus suos vertisset, Vlpianus in l. tutor qui repertorium. §. pecuniæ. D. de adm. tut. legitimas vsuras ab eodẽ deberi scribit. Verùm illos animaduertere oportuit quod idẽ Triphonius notat in l. non existimo. D. eod. multũ referre palàm apertéq; tutor se debitorem vt extraneũ & quemlibet pupillo faceret, an sub administratione tutelæ pupilliq; vtilitate latenter sua cõmoda pecunia pupilli iuuaret. Nam hoc postremo casu Centesima debetur, quemadmodum ibidem respõdit: sed in pœnam tantùm, vt ex. d. l. qui sine. perspicuum est. sicuti eo quoque casu quo tutor negauit habere ad alendos pupillos penes se aliquid. ait enim Vlpianus in d. l. tutor. §. idẽ solent. quidquid cõstiterit penes eum esse, eius grauissimas vsuras pendi. Sed priore casu, quũ sine dolo & palàm apertéque pupilli pecuniã mutuatus est (id quod ei licet ex. l. quoties. §. nõ tantùm. eod. tract.) vsuræ tantùm pupillares debebuntur, id est, legitimæ minoresq; centesimis, queadmodum ex ead. l. tutor. §. Idem solent. intelligi potest. vbi manifest

Vsura legitima.

nifestissimè legitimæ distinguntur à grauissimis, quum ait, Tutores qui negant habere aliquid ad ,, alendos pupillos, grauissimas vsuras debere: re- ,, siduarum autem summarũ pupillares, id est, vt post- ,, ea interpretatur legitimas. prętereà ex d. l. quoties. ,, §. item si temporali. vbi species refertur qua tutor pupilli sub vsuris grauioribus debebat, quàm sint pupillares siue legitimæ. Nam Centesima grauiores deberi nõ poterant. Quid multa? cõstat traiectitiæ pecuniæ nomine Centesimã statim atq; periculum creditoris desinit, cõsistere. atqui Papinianus. in l. iiij. D. de naut. fœn. manifestissimè pronũtiat vsuras legitimas deberi elapso die periculi: quoquidẽ ipso casu Imperatores in l. j. C. eo. cõmunes vsuras obseruari scribũt. ex quo apparet eas esse dictas legitimas, quæ communiter & plerunq; in vsu sunt: olim quidem besses, hodie verò Iustiniani constitutione semisses. Itaque quod Antoninus ait in l. j. C. de vsur. pup. & l. iij. C. de admistr. tut. eum tutorem, qui pecuniam in vsus suos conuertit, legitimas vsuras debere, de bessibus aut semissibus tantùm intelligendum est. quemadmodum etiam in l. si ea pactione. l. quum allegas. l. quum non frumentum. l. acceptam. C. de vsur. & l. pecuniæ. D. eod.

Ex his igitur intelligi posse arbitror, quis olim fuerit vsurarũ modus iure ciuili constitutus. Sciendum est præterea suum cuiusq; regionis morem in vsurarũ modo fuisse, vt alibi maiores, alibi minores exsoluerentur. Caius, Pecuniarũ quoq; licet videa- ,, tur vna & eadem potestas vbiq; esse, tamẽ aliis lo- ,, cis facilius & leuibus vsuris inueniuntur, aliis diffi- ,, cilius

Vsuræ ex more regionum.

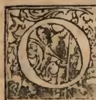
"cilius & grauibus vſuris. l. ideò. De eo quod cert. "Papinianus, Quum iudicio bonæ fidei diſceptatur, "arbitrio iudicis vſurarum modus ex more regionis "vbi cõtractum eſt, conſtituitur. l. j. D. de vſur. idem "prætereà Paulus teſtatur in l. Caius. eod. & l. quum ſeruus. D. de legat. j. itaque Cicero epiſtolarum ad Atticum libro quinto, quum in Cilicia prætor eſſet, refert ſe in edicto habuiſſe, vt Centeſimæ cum Anatociſmo anniuerſario obſeruarentur. id quod priores quoque ſimiliter habuiſſe ſcribit, id eſt, in quod edictum ex aliorum edictis multa tranſtulerat. Cæterùm illud conſtat, nullas vnquam vſuras Centeſima grauiores permiſſas eſſe, quemadmodum ex eadem Ciceronis epiſtola intelligi poteſt: vbi legem Gabiniã adeò centeſimæ exceſſum adeò prohibuiſſe ſcribit, vt ne ſortem quidem ab iis peti permitteret, qui ſupra centeſimam quicquam ſtipulati eſſent: quin etiam præter amiſſam ſortem, certa pœna eos damnabat. Nam vt ſuprà ex eodem authore docuimus, etiam acerbiſsimis fœneratoribus ſatis eſſe ea Centeſima vſura videbatur. Proptereáque impudentẽ Scaptium appellat, qui quum quaternas centeſimas à Salaminiis ſtipulatus eſſet, ſingulas centeſimas quas illi offerebant, accipere recuſaret. ſed & libro accuſationis tertio Verri obiicit, quod pecuniam publicã ſibi ad emptionem frumenti attributam binis centeſimis fœneratus eſſet. Porrò hæc de prouinciis intelligi volumus: ſiquidem in vrbe Roma non ita promiſcuè Centeſima permittebatur. Id quòd ex earum epiſtolarum lib. VI. epiſt. XIIII. perſpicuũ eſt. vbi candidatos

ſcribit

ſcribit pecuniam ad vſuram Trientem habuiſſe, ſed vt tribubus ambitus cauſa plus promitterent, duplicatam eſſe, & ad beſſem vſque perueniſſe. Fœnus (ait) ex Triente Idib. Quint. factum erat beſsibus. Sed & idem ipſe libr. XII. epiſt. prima, apertè ſignificat ſe à Vectino debitore ſuo ſemiſſes accepiſſe: Metoníq; alteri debitori eadem conditione pecuniam vt retineat concedit. Nec verò ex more tantùm cuiuſque regionis vſurarum modus definitus eſt, verumetiam ex principum conſtitutionibus, ex l. conſtitutionibus. C. de vſur.

Quis ſit modus vſurarum ab Imperatore Iuſtiniano nouiſsimè conſtitutus: vbi diligentiſsimè declaratur. l. eos. C. de vſur.

CAP. VIII.

STENDIMVS quis modus vſurarum iure ciuili cõſtitutus eſſet: docuimus prætereà varias fuiſſe huiuſmodi conſtitutiones, ex cuiuſque regionis more & conſuetudine. Nunc videndum eſt quæ ſit ab Imperatore Iuſtiniano nouiſsimè facta conſtitutio. Hæc enim & varietatem omnem ſuſtulit, & vnam ac ſimplicem regulã præſcripſit, ad quam vſuras omnes quæcunque illæ in regione & quacunq; ex cauſa petantur, exigi oporteat. Eum igitur ſic loquentem audiamus in l. eos. C. de vſur. Super vſurarum verò quantitate, etiã » generalem ſanctionem facere neceſſarium eſſe duximus, veterem duram & grauiſsimam earum molem ad mediocritatem deducentes. ideóque iube- »

,, mus, illustribus quidem personis siue eas pręceden
,, tibus minimè licere, vltra tertiam partem Centesi-
,, mæ vsurarum nomine in quocunque contractu vili
,, vel maximo stipulari. Illos verò, qui ergasteriis
,, præsunt, vel aliquam licitam negotiationem ge-
,, runt vsque ad Bessem Centesimæ suam stipulatio-
,, nem moderari. Ex his verbis intelligi posse arbitror quantam Iustinianus adhibuerit prudentiā in vsuris ex æquo & bono moderandis. quod illi quidem certè eò fuit facilius, quia multiplices ac varias aliorum ante se prudentissimorum hominum sententias perspexit: ex quibus quæ probabiliores & ęquiores visæ sunt, adhibito doctorum virorum consilio selegit, & authoritate sua confirmauit. Quo magis arbitror equidem vnamquanq; rem ad certam rationis normam dirigens, & earum momenta diligentissimè perpendens, eam Iustiniani constitutionem religiosè tenendam atque obseruat. iam esse, neque leui aliqua de causa ab illius regula discedendum. Nam primum omnium satis constat ex his quæ paulò superiùs latè cōmemorauimus, quum vsurę ob eam tantùm causam institutæ sint, vt id quod creditorū interest vsu carere suę pecunię ab eo qui fruitur resarciatur, huius cōpensationis modum ad eius incōmodi rationem exigendam esse: vt quo quídq; minus aut maius appareat, eò maior aut etiam vberior vsura rependatur.

Vsuras ex cuiusque damni ratione moderādas.

Quum autem non eadem omnium personarum incommodi ratio sit, sed huius minus, illius verò plus intersit carere sua pecunia, est illud etiā æquissimum, non eandem omnibus promiscuè vsuram permit

permittere:quemadmodum imperiti medici ægris omnibus eandem medicinam præſcribunt:ſed aliis minorem, aliis verò ampliorem. Exempli cauſa, nemo dubitat quin mercatorum & negotiatorum plus interſit, vſu carere ſuæ pecuniæ, quàm illuſtris cuiuſdam perſonæ. nam illi lucrum ex ea facere conſueuerunt, emendis & vendendis mercibus: quemadmodum etiam Hermogenianus notat in l. vltima. D. de peric. & commodo rei vend. & Vlpianus in l. ſecunda in fin. D. de eo quod cert. loco. Itaque maiores multo vſuras negotiatori deberi, quàm illuſtri perſonæ iuſtiſsimum eſt. Eius rei diligentiſsimè rationem habuit Iuſtinianus in ea quam modò recitauimus. l. eos. De vſur. Nam illuſtribus quidem perſonis, Trientes tantummodò permiſit: negotiatoribus verò, quorum damnum maius eſt, beſſes. Porrò iis perſonis quæ medium locum obtinent, id eſt, neque negotiationem exercent, neque honorem illuſtrium adeptæ ſunt, medias quoque vſuras inter vtraſque ſuperiores permiſit, nempe ſemiſſes. idque ob eam rem quòd hæ perſonæ non ſolent ex pecuniæ ſuæ fructu tantum ſibi comparare commodi, quantum negotiatores aſsidui: aliquãto tamẽ amplius quàm illuſtres, qui nullo modo negotiationem exercẽt. Atque huius quidem rationis momentum adeò ſpectandum eſt, vt ſimulátque ceſſare cœperit, ceſſet etiam hoc priuilegium: quippe quod perſonale ſit, vt apparet ex l. priuilegium. D. de regul. iur. & præcipuè ex l. Titia. §. primo. D. de legatis ſecundo. Itaque ſi creditor, cui beſſes pendebantur

Ceſſante ratiõe damni, vſura ceſſat.

ob negotiationis causam, negotiator esse desierit, minimè dubium est, quin debeant vsuræ diminui. Quid igitur si quum negotiator nō esset, esse posteà cœperit? eóne besses deberi incipient? id quod prima specie dici fortasse oportere aliquis existimet, præsertim quum eadem in hac re ratio pariter æquabilitérque valeat. Sed tamen hoc verum non est. Nam de vsuris quæ ipso iure debentur hîc non agimus, sed iis tantùm quæ in stipulationem deductæ sunt. Vnde non mirum videri debet, si maiores non debeantur quàm quæ stipulatione compræhensæ sunt: vtpote quum eo tempore quo sese quis ad negotiationem conuertit, maiores sibi stipulari liceat. Nec ad rem pertinet quod scribit Paulus in l. quum quidam. §. ex locato. D. de
" vsur. si debitores qui minores semissibus vsuras
" præstabant, fisci esse cœperunt, postquam ad fiscū
" transierunt semisses cogendi sunt præstare. quasi ius idem in negotiatore statui debeat. Nam hîc alia ratio est, nempe propter fisci priuilegium, quod ferè semper à cōmunibus iuris regulis solet discedere. Siquidem & quibus casibus sine stipulatione vsuræ aliis non debētur, ipso iure fisco & Reipub. debentur. l. Caius Seius. D. eod. Atq; hæc quidem de vsuris, quæ in stipulationem à creditore deducuntur, hactenus dicta sint. nunc de iis quæ citra stipulationē vel ex nuda cōuentione vel ipso iure de-
" bentur differamus. Imperator ait, Et eā quantitatē
" vsurarū, etiā in aliis casibus nullo modo ampliari,
" in quibus citra stipulationē exigi vsuræ solent. Et quam tandem quantitatē intelligit? vtrùm hāc vniformem

formem de qua postremò locutus est, semissem: an illam variam & pro cuiusq; damni ratione distinctam? Sed quum eadem citra stipulationẽ differentia damni appareat, vt alius minus, alius verò grauius sentiat, non minus adhibita quàm non adhibita stipulatione, ridiculũ esset, vnum idémq; omnibus malis remediũ adhibere. Quam ob rem id quidem non est dubiũ, quin ea clausula referri debeat ad variam illam & multiplicẽ vsurarum rationẽ, de qua inde vsq; ab ipsius legis initio tractauerat, eóq; si & negotiatori & illustri personæ simul quædam pecuniæ summa legata est, & moram hæres fecerit, quoniã plus interest mercatoris quàm alterius vsu carere suæ pecuniæ, besses illi quidem deberi, huic verò trientes. Notandum est autem citra stipulationem vsuras deberi bifariam, nempe nuda cõuentione, & propter morã ipso iure. Ac nuda quidem conuentione vel quum pignus à debitore datum est ex l. si vsuras. l. pignoribus. C. de vsur. quod ipsum ita tamen intelligendũ est, si modò non tantùm pro sorte, sed etiam pro vsuris nominatim pignus datum est ex l. per retentionem. C. eodem. vel quum frumentum, hordeum, & res huiusmodi quæ in abusu consistunt sortem faciunt. l. frumenti. C. eod. ipso verò iure vsuræ, vt diximus, propter moram debentur, veluti si mora in soluẽdo fideicommisso vel pretio rei venditæ, vel locatione & similibus cõmissa sit. l. mora fieri. §. primo. D. de vsur. atqui sic se res habet, vt si mercator decem dando de vsuris besſibus conuenerit, & in eas pignus acceperit, licet nullam stipulationem interposue-

Vsuras citra stipulationem bifariam deberi.

rit, pignus tamen pro beſsibus retinere poſsit. Ex quo conſequi illud neceſſe eſt quod modò dixi, non ſolùm ex ſtipulatione beſſes permitti, verumetiam ex nuda conuentione citra ſtipulationem. Quod autem ad eas pertinet quæ ipſo iure citra vllam conuentionem debentur, ſimiliter affirmare non dubito, quum eadem ratio ſit differẽtiæ quæ in ſtipulatione eſt, idem quoque diſcrimen adhiberi oportere. Alioqui enim quid dicemus? Quum mercator ipſe ſibi de vſuris conſulit, eáſque ſtipulatus eſt, beſſes ei permittuntur. Quòd ſi vxorẽ duxerit ea cõditione & ſpe adductus, vt dotis nomine ſummam haberet pecuniæ, de qua poſteà negotiaretur, quoniam ſtipulationem nullam vſurarum interpoſuit, ſi ſocer eius dotem retineat, minus cõſequetur quàm eo caſu, quo ipſe ſibi de lucro ſuo cauit, ſemiſſem ſcilicet, quum beſſem habere ex ſtipulatione potuiſſet? Quid hoc abſurdius fingi aut cõmemorari poteſt? neque enim dubium eſt, quin lex aut plus aut ſaltem tantundem faueat iis vſuris, quæ ex mora veniunt, quantũ iis quas ſibi quis ex mutuo ſtipulatus eſt, quia hæ ſemper ſuſpicionem aliquam improbi lucri ſecũ ferũt. Quare ſi qui beſſes ſtipulatus fuerit ei tãtas exigere permittatur, alii nõ ęquè, legis æquitati derogabitur. Verùm fortaſſe dixerit aliquis, abſurdũ eſſe, ſi mora illuſtri facta minus puniatur, quàm quæ mercatori. Sed reſpondeo perſonarũ rationẽ in hac lege nõ haberi: verũ eius tantũ quod creditoris intereſt. quod ipſum in aliis quidẽ maius, in aliis verò certè minus eſt. Alioqui abſurda quoq; lex iudicanda eſſet, quæ Reipub. moram factam

factam ab eo à quo ei legatum eſt trientibus tantùm vſuris punit, in l.quum quidam.ad fin. D. de vſur. vili autem perſonę ſemiſsibus. At enim ſi tam leues vſuræ ei permittantur, qui perſonis illuſtribus ipſo iure debebit, allicerentur iſto modo debitores ad moram perpetuò committendam: quia lucrum eſt potiùs quàm damnum, trientes tantùm ob centum exoluere. Sed huic quoque obiectioni reſponſio parata eſt. Primùm quia hoc incommodùm adferri poſſet etiam in mutuo, in quo perſonis illuſtribus non grauiores trientibus debentur. Idem etiam in Reipublicę legato, & cæteris eiuſmodi. Deinde notandum eſt, non tam haberi rationem vt qui moram fecit plectatur, quàm vt damnum datum reſarciatur. Certum eſt autem maius eſſe damnum, quo negotiator afficitur, quum vel dos promiſſa, vel alia quauis cauſa aliquid ei retinetur, quàm lucrum quod debitor illuſtris perſonæ ex leuitate vſuræ trientis conſequitur. Ne multa, ſicuti triens dúntaxat Reipub. permittitur quemadmodum ſuprà ex l. tertia. §. vltimo. D. ad leg. Falc. & paulò antè ex l. quum quidam. in fi. D. de vſur. idque ob eam rationem quia minus intereſt Reipub. vſu carere ſuæ pecuniæ, quàm negotiatoris: ita æquum eſt, quum hæc eadē ratio valeat in illuſtri perſona, multo minores iis in quouis caſu permittere, quàm negotiaribus: neq; ſpectari vtrū ſtipulatio interuenerit an non: ſed tantū id quod intereſt. Eſtq; illud ridiculum quod quidam citant, ſi is qui ab illuſtri mutuò accipit, quanuis ex illius voluntate & conſenſu pecunia eius vtatur, Trientem tamen perſoluit: qua-

re is qui fideicommiſſum eidem vel dotem vel rei venditæ pretium non ſoluit, nec volente nec conſentiente eo pecuniam contrectat, non puniatur grauiùs, quàm is qui eo volente pecunia vtitur? Nam idem hoc pacto in mercatore dicẽdum eſſet, vt beſſe amplius ſoluatur ab eo: qui iſtis caſibus moram ei fecit, quàm qui mutuum acceperit. Atqui ſi omnes ad ſemiſſem redigantur, tantũ abeſt vt mercatori aliquid præter communem vſuram adiiciatur, vt etiam de ea vnciæ duæ detrahantur. Sed fortaſſe quibuſdam videbitur idem hìc conſtituendum eſſe quod in Raptore, qui eo plus fure punitur: quia omnimodò, id eſt, ſiue clam, ſiue manifeſtò rapiat, in triplum condemnatur: quum fur interdum in duplum, interdum in quadruplum plectatur. Quare is qui moram in ſoluendo legato vel pretio fecerit, grauiùs puniri videbitur ſi omnimodo, id eſt nulla perſonarum diſtinctione facta ſemiſſes ſoluat. Verùm animaduertere nos oportet, longè diuerſam eſſe raptoris cauſam, atque huius debitoris. quoniam non tam habeatur eius debitoris condemnandi ratio, quàm compenſandi creditoris. contrà quàm in Raptore: qui quo modo plectatur tantummodo ſpectatur, quia & rem & damnum dominus alia actione perſequitu.

Quibus

Quibus caſibus vſura Centeſima debeatur: de nautico fœnore multa, & quæ fuerit in eo exercendo recepta conſuetudo: vbi quædam obſcuriſſimæ & difficillimæ leges explanantur.

CAP. IX.

ODVS igitur vſurarum pro cuiuſque detrimenti ratione à Iuſtiniano ita conſtitutus eſt, vt ſemper ſubſequens ſextante, id eſt, vnciis duabus præcedentē excederet. Nam Trientes ab illuſtribus exigi permiſit, id eſt, quatuor in centum: ab aliis communiter Semiſſem, id eſt, ſex: à negotiatoribus beſſem, id eſt, octo. ſed alii tamen caſus ſunt nonnulli, quibus maiores etiam permittuntur, neque ſextante tantùm, verùm etiam triente ampliores: nimirum vſque ad Centeſimam, quæ quatuor vnciis beſſem exuperat. de quibus caſibus breuiter deinceps explicandum eſt. Primus autem eſt in pecunia Traiectitia, quam Modeſtinus in l. j. D. de naut. fœn. & prætereà Scæuola in l. qui Romæ. §. j. D. de verb. oblig. ita interpretantur, vt ea ſit, quæ creditoris periculo trans mare vehitur, ſiue illa ipſa, ſiue etiam merces ex ea comparatæ reportentur: modò creditoris periculo vtræque nauigent. Hac de cauſa Iulius Pollux duplex in hoc genere fœnus eſſe ſcribit ἑτερόπλουν & ἀμφοτερόπλουν. illud quum pro commeatu tantùm, hoc quum pro remeatu etiam vſura percipitur. Eraſmus in opere quo infinita prouerbia enumerat, exiſtimauit

Primus caſus centeſimæ.

Traiectitia pecunia.

ἀμφοτερόπλουν dici genus negotiationis, quod vtriusque periculo fit, & VSVRAE NAVTICAE recenset inter prouerbia. Demosthenes autem in oratione πρὸς Φορμίωνα, quum pecuniam mutuam à Lampride nauiculario Phormio accepisset, Athenis in Pontum, & Ponto Athenas traiiciendam, ita inquit, καὶ οὗτος μὲν ἐδάνεισεν αὐτῷ δισχιλίας δραχμὰς ἀμφοτερόπλουν, ὡς ἀπολαβεῖν Ἀθήνησι δισχιλίας ἑξακοσίας δραχμάς. Extat etiam huius Amphoteropli exemplum in eiusdem oratione quæ πρὸς λακρίτου παραγραφὴν inscribitur. vbi Androcles & Naucrates pecuniam fœnerati erant Artemoni, & Appollodoro Phaselitis ad tria millia drachmarũ: vt Athenis pecuniã Mendam exportarent, & rursus si vellent, Athenas cum mercibus reuerterentur. Apud Scæuolam quoque in d.l. qui Romæ. D. de verb. oblig. species huiusmodi fœnoris refertur, qua merces à Beryto comparatæ Brentesium, & rursus quæ Brentesio comparandæ essent Berytum periculo creditoris inuehebantur. Fœnus autem quod ob hoc susceptum periculum pecuniæ traiectitiæ pendebatur, Nauticum à nostris appellatur: & interdum ab ipsis exercitoribus nauiũ dabatur, vt apparet ex ea quam dixi Demosthenis oratione πρὸς φορμίωνα. vbi ait Lampridem nauicularium Phormioni mutuã dedisse pecuniam, & Vlpianus ait in l. vlt. D. naut. caup. plerunq; eundem & nautam & mercatorẽ esse. quum enim ipsi nauim gubernarent, periculum facilius præstabãt. Prętereà Paulus ait, pecuniæ traiectitiæ hanc esse conditionem, vt creditor recipiat se facturũ, vt intra cer-

Fœnus nauticũ.

ta

ta tempora nauis ad eum locum perueniat. l. fœnerator. D.eod. alioqui enim diutissimè nauem in itinere detineret, vt eò magis intereà vsuræ excurrerent. quanquam passim etiã ab aliis exerceri solitum esse non dubium est, qui ipsi & periculum fortis suscipiebant, & intra certum tempus recipiebãt nauim ad constitutũ locum peruenturam. Dabant enim nautæ cuidam, quem peritum cognoscebant, eam prouinciam. Porrò hæ vsuræ dicuntur etiam Maritimæ. itáque à Paulo appellantur in l. fœnerator. D. eod. sed certè obseruare illud oportet, non propriè esse hanc vt appellatur vsuram: quia non tam ob vsum æris alieni & temporis interusurium soluitur, quàm ob susceptũ periculum, cõtra mutui naturã ad creditorem pertinẽs. Nam si creditor negotiator est, besses exigit ex iure cõmuni. si non est, semisses. quod quidem satis esse iudicatur ad vsuram, id est, ad compensandum damnum quod accipit carens vsu suæ pecuniæ. sed propter periculũ vel triẽtem insuper, vel semissem accipit: qua de causa neq; vsus pretium rectè appellabitur, quo modo suprà Vsuram definiuimus, sed vt Scæuola disertè appellat in l. periculi. D. eod. periculi pretium. etsi enim de Traiectitia non loquatur, satis tamen id indicat, quum ait non tantùm esse periculi pretium in supradictis, sed & in aliis casibus, de quibus agit eo loco. quanquam quoniam non semel id datur pro periculo, sed augetur successu temporis, vsura etiã vulgò ea ratione appellatur. contrà quàm in casibus. d. l. periculi. quæ non agit de vsura, nec de summa quæ successu temporis augetur,

Vsuræ maritimæ.

augetur, ſed de certa ſumma ſemel ſoluenda in exitum conditionis. In quo illud etiam notandum eſt quum de Centeſima nautica loquimur, eã quoque vſuram imputari quæ ſine periculo debebatur, ob eámque cauſam iuſtiſsimè Iuſtinianum veteres leges & reſponſa Iuriſconſultorum ſecutum, Centeſimam in hoc genere permiſiſſe. Etſi enim prima ſpecie ampliſsima illa ſumma videatur: tamen ſi quis attentiùs conſideret quantam fortunam, quámque magna & crebra pericula ſubire neceſſe ſit eum, qui hoc nauticum fœnus communiter exercet, profectò intelliget, tantam vſuram non eſſe præter modum permiſſam, præſertim quum tantiſper ſolùm permiſſa ſit, dum periculum naufra-
» gii durat. ſic enim reſpondit Papinianus, Nihil in-
» tereſt traiectitia pecunia ſine periculo creditoris
» accepta ſit, an poſt diem conſtitutum, & conditio-
» ne impleta periculum creditoris eſſe deſierit. l. iiij. D. de naut. fœn. vnde conſtat non magnum inde lucrum ad creditorem reuerſurum, quippe quum nauigatio mercaturæ cauſa non valde diuturna ſit. Nam ad tres, aut quatuor, ſéxve ad ſummum menſes fortaſſe durabit: quum tamen in ſummum & vitæ & fortunarum diſcrimen nauicularius adducatur. Porrò illud ſcire oportet, quod video non-
» nullos eóſque non indoctos ignoraſſe, vſuram maritimam ſimulátque nauis nauigabat deberi cœpiſſe: non autem poſtquam tempus, intra quod pecunia reddi debet, elapſum eſſet: vt quidam arbitrantur propter. l. penult. D. eodem. vbi ait Vlpianus,
» Pecuniæ traiectitiæ pœnam peti non poſſe, ſi per
cred

creditorem ſtetiſſet, quominus eam (pecuniã ſci-„ licet) intra tempus præſtitutum accipiat. Nam etſi „ Pœna ſæpenumero pro vſura ponitur, quemadmodum ſuperius latè docuimus, tamen hoc neque perpetuum eſt, neque in ea re hoc loco accipitur. alioqui enim ſequeretur vſurã nauticam nunquàm deberi, niſi poſt diem elapſum, quo ſolui promiſſa eſt: id eſt, quo periculum elapſum eſt. quo nihil dici poteſt abſurdius. quippe quum Centeſima ob ſolum periculum permittatur, eóque ceſſante continuò intermittatur. l. iiij. D. de naut. fœn. Ergo admonendi ſumus, hunc morem in pecunia nautica in vſu fuiſſe, vt creditor ſeruum mitteret, qui eam pecuniam peteret eo die, quo creditor ſe ſoluturum receperat: quemadmodum ex. l. qui Romæ. §. j. D. de verb. oblig. l. traiectitiæ. D. de act. & oblig. & l. iiij. D. de naut. fœn. intelligi poteſt. Et quia intereà eius ſerui operas creditor amittebat, pœnam in ſingulos dies ſtipulabatur, niſi eo die ſoluta eſſet. itémq; ſumptus eius, qui eam pecuniam perſequeretur, vt eam ad creditorem reportaret. Sic enim Paulus ait, Traiectitiæ pecuniæ nomine, ſi ad diem „ ſoluta non eſſet, pœna (vt adſolet) ob operas eius „ qui eam pecuniam peteret, in ſtipulationem erat „ deducta. item in l. vlt. D. de naut. fœn. Si traiecti- „ tiæ pecuniæ pœna (vti ſolet) promiſſa eſt. & l. qui „ Romæ. Præſtaret ſumptus omnes perſequenti- „ bus eam pecuniam, vti in vrbem Romam repor- „ tarent. Ex quibus intelligi debet, præter vſuram, pœnam etiam in his contractibus adiectam eſſe. & quod in d. l. penul. Seruius reſpondit, Pecuniæ „

Conſuetudo in nautico fœnore.

traiect

„ traiectitiæ pœnam peti non posse, si per credi-
„ torem stetisset, quo minus eam pecuniam intra
„ tempus præstitutum acciperet, de hac pœna præ-
ter vsuram adiecta accipiendum esse: vt debitor
eam non debeat, si per eum non stetisset, quo
minus sua die sortem exsoluisset: simul illud per-
spicuum esse potest de hac ipsa pœna loqui Pa-
pinianum in dicta l. iiij. D. eodem. quæ sanè sub-
difficilis alioqui videri posit, quum ait, Pro ope-
„ ris serui traiectitiæ pecuniæ causa secuti, quod in
„ singulos dies in stipulatum deductum est, ad fi-
„ nem Centesimæ non vltra duplum debetur. sic
enim ea verba distingui oportere arbitror, An-
tonii Augustini sententiam secutus, libri Emen-
dationum primi capite octauo. vt hæc clausula,
„ Nec pignora vel hypothecæ titulo maioris vsu-
„ ræ tenebuntur, præcedenti sententiæ coniunga-
mus: propterea quòd dubitari poterat, an pigno-
ra pro Centesima opposita, elapso, & vt Papinia-
nus ait, discusso periculo adhuc pro tanta summa
teneri possent: præsertim quum etiam vltra Cen-
tesimam pignora opposita retineri solerent, vt ap-
paret ex. l. penult. C. de vsur. quod autem sequitur
„ ita explanemus, Quod pro operis serui traiectitiæ
„ pecuniæ causa secuti in singulos dies (eo post tem-
„ pore quo sors non soluetur) in stipulatum dedu-
„ ctum est (nomine sumptuũ & operarum) ad finem
„ centesimæ (id est, quum centesima integra in stipu-
latum deducta est: ridiculũ est enim de fine centum
mensium intelligere, quasi diceret quum vsura sor-
tem æquarit, quia nũquàm ferè nauigatio tam lon-

L. iiij. de nautico fœnore.

ginqua

ginqua ſuſcipitur) non vltra duplũ debetur, id eſt, ,, ſi pœna (vti adſolet) præter vſuras ſtipulata eſt ob ſerui operas & ſumptus, ea pœna non debet ad centeſimam adiicere. fieret enim fraus legi: ſed ſi quid deſit centeſimæ, iſta pœnæ adiectione id ſuppleri poterit. In hoc autem duplo, de quo Papinianus loquitur, ſors ipſa ſimplum facit: vt ex l. penult. C. de vſur. intelligi poteſt, & poſteà latiùs docebimus. ex quo etiã ſi quis malit, Non vltra duplum centeſimæ debetur, legere: vt Budęus & Haloander exiſtimãt, nihil eſt quod valde refragari poſsimus. nam, vt dixi, erat id vetere iure permiſſum vt Iuſtinianus docet: nimirum quum liceret ſtipulari certã ſummam non menſtruam, ſed vnã in omne tempus nauigationis, & negotiationis exitũ: quemadmodũ Athenis fieri ſolebat, vt apparet ex Demoſthenis oratione πρὸς φορμίωνα. Verùm quũ hęc via eſſet apertiſsima fraudem vſurarum legibus faciendi, quum maior ſumma vulgò ſtipularetur, quàm quæ pro vſura exigi potuiſſet, conſtitutũ eſt vt ſiue in pecunia, ſiue in aliis ſpeciebus traiectitiis, non amplior centeſima daretur: exceptis tantùm his caſibus, de quibus agit Scæuola in l. periculi. D. eod. veluti ſi piſcatori erogaturo in apparatum plurimum pecuniæ dederim, vt ſi nihil cœpiſſet, nihil redderet: ſi cœpiſſet, certam lucri partem vnà cum ſorte redderet. Nam hæc acceſsio vſura nominari non poteſt. primùm quia ſemel vna exſoluitur, nec ſucceſſu temporis augeſcit: deinde quia non eſt pretium vſus, ſed ſolius periculi: vt clarè Scæuola pronuntiat in dicta l. periculi. Hactenus

de

de traiectitia pecunia, & fœnore nautico satis dictum sit, qui primus casus est in quo vsura, vt dixi, centesima ab Imp. Iustiniano permittitur. nunc sequitur vt de aliis casibus videamus. In traiectitiis (inquit) contractibus, vel specierum fœnori dationibus vsq; ad centesimam tantummodò licere stipulari, nec eam excedere: licet veteribus legibus hoc fuerat cōcessum. Quæ verba eò lubentius adduximus, quoniam dubitationē certè non paruam adferunt, vtrùm in traiectitiis tantùm cōtractibus, an verò in speciebus etiam non traiectitiis ea centesima permittatur: veluti vino, oleo, frumento, & cæteris præt[illegible] pecuniam quæ in abusu cōsistunt. Qua de re etsi subdifficile esse arbitror certum iudicium interponere, tamen quoniam eò nos instituta disputatio perduxit, nos nostram sententiam breuiter exponemus: de qua posteà eruditi & ingeniosi homines statuere poterunt. Existimo autem equidem, Iustiniani verba etiam atque etiam perpendens, distingui ab eo contractus traiectitios, ab iis contractibus, quibus species fœnori datæ sunt.

Casus cētesimę secundus.

Neque hos contractus sub illis ita comprænhendi, vt de speciebus sub qualitate traiectitiæ pecuniæ fœneratis loquatur, sicuti nonnulli homines, & ii quidem eruditi existimant. Nam & verba ipsa euidenter aliud sonant. non enim dixit, In traiectitiis pecuniis: vt posteà species à pecuniis distingueret, quanuis largè sub nomine pecuniæ comprænhenderentur: sed Traiectitiis contractibus. quo verbo siue species, siue aliæ quæuis res traiectitiæ in contractum deductæ comprænhenduntur. Sed profectò ita

ita ſe rem habere ſentio, vt & traiectitiarum rerum contractus à ſpecierum fœnoribus non traiectitiis diſtinguat, & duos caſus diuerſos referat, quibus vſura centeſima permittatur. fœnus videlicet pecuniæ traiectitiæ, & ſpecierum non traiectitiarum: Quod certè mihi quidem eò probabilius ac veriſimilius eſſe videtur, quod in l. oleo. eodem tract. clarè permiſerit in ſpecierum fœnoribus maiores vſuras ſtipulari, quàm quæ communiter permitti ſolent. ſic enim ſcribit, Oleo quidem vel quibuſ- „ cunque fructibus mutuo datis, incerti pretii ratio „ additamenta vſurarum ſuaſit admitti. Cuius legis „ hanc ego rationem eſſe arbitror: quia ex ſpeciebus mutuo datis, vberrimus quæſtus fieri poteſt ob im mutationem pretii. Nam ſi pretium augeatur, cariſſimè vendi poterunt, itaque debitor quamplurimum lucri faciet: quippe qui eo tempore non reddet, ſed aliud tempus expectabit, quo pretium decreſcet. Quod ſi euenerit, modò æquè bonas reddat, quanuis minoris multò emerit, quàm eas quas acceperat vendiderit, tamen liberabitur. d. quum quid. Si cert. petat. ex quo magnum ipſe quidem emolumentũ percipiet, creditor verò damnũ: vtpote qui ſuas res tanti potuiſſet vẽdere. & certè ob hanc ipſam cauſam credibile eſt fauorabiliores fuiſſe ſpecierum vſuras, vt apparet ex l. frumenti. C. de vſur. vbi contra communes vſurarum regulas etiã ex nudo pacto ſpecierum vſuras deberi ſcribitur: & ex l. ſi ea. C. eodem. vbi ſi fructus vſurarum loco promittuntur, propter incertitudinem prouẽtuum

Specierũ vſuræ ſũt cẽteſimę.

fauetur creditori,& maiores legitimis permittuntur. Quare quum in d.l. oleo. grauiores besſibus permittantur in ſpecierum contractibus, profectò veriſimile eſt,eo quoque caſu centeſimam permiſſam eſſe. quanquam ita rem omnem apertam eſſe arbitror, vt iam coniectura nulla aut argumentatio quærenda ſit.Scribit enim Iuſtinianus in traiectitiis contractibus & ſpecierum fœnori dationibus maiorem centeſima vſuram veteribus legibus conceſſam eſſe. Id autem in ſpeciebus etiam non traiectitiis permiſſum eſſe perſpicuè intelligitur ex l.prima, De vſur.lib. Cod.Theodoſiani ſecun-
» do. Quicunque(ait)fruges humidas vel arentes
» indigentibus mutuas dederint,vſuræ nomine ter-
» tiam partẽ cõſequẽtur.vt ſi ſumma crediti in duo-
» bus modiis fuerit,tertium modium amplius conſe
» quantur.quæ lex ad ſolas pertinet fruges. nam pro
» pecunia vltra ſingulas centeſimas creditor vetatur
» accipere. Hæc Conſtantinus. In his tamen illud notandum eſt,quod Gordianus ait in l.quum nec frumentum. C. eodem. locum hanc habere vſuram centeſimam eo ſolo caſu, quo ea de qua dixi, ratio locum habet. nimirum quum ex augmento pretii ſpecierum poteſt debitor emolumentũ percipere.ob eámq; cauſam ſpecies ipſas mutuò dandas eſſe: quia ſi earum æſtimatio in pecunia numerata detur,quoniam ea ratio ceſſat,ſimiliter ea centeſimæ permiſsio ceſſabit. Enumerauimus duos caſus quibus vſura centeſima debeatur: de cæteris videamus. Perſpicuum eſt ex l. prima & ſecunda,

cunda. C. de vsur. rei iudicatæ. ante Iustiniani Imperium condemnatum qui post legitimum tempus non paruit sententiæ, centesimam vsuram debuisse. Verùm id Iustiniani Imperio abrogatum est.

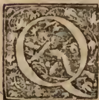
Tertius cẽtesimæ casus.

Tertius igitur casus est in l. qui sine. D. de negotiis gestis. vbi Triphonius scribit, si quis eius ›› pecuniam cuius tutelam negotiáve administrauit, aut magistratus municipii publicam in vsus ›› suos conuertit, à Diuis principibus constitutum ›› esse vt maximas vsuras præstet. id quod ego de cen ›› tesimis accipio, vt illud ipsum quod idem ait in l. non existimo. D. de admin. tutor. tutorem qui clam & sub administratione tutelæ, pupillíq; vtilitate, latenter sua commoda pupilli pecunia iuuaret, maximas vsuras debere. Item illud quod Vlpianus scribit in l. tutor qui repertorium. §. idem solent. D. eodem. Tutores qui negant habere ad alen- ›› dos pupillos penes se aliquid, eius grauissimas v- ›› suras pendent. Nam quod ad legitimas vsuras ›› pertinet de quibus agitur in l. Si curator. C. arbir. tut. & l. prima. C. de vsur. pupil. nos quidem cuius illæ generis fuerint, alibi satis supérque ostendimus. Semisses enim dúntaxat intelligi docuimus, non autem centesimas: sicut apparet ex dicta l. tutor qui repertorium. §. si deponi. vbi Vlpianus ait, Si præceptum est vt pecunia pupilli deponatur, & tutor neglexerit (quod idem est cum dicta l. si curator) legitimas vsuras præstari, quas paulò pòst pupillaribus comparat: id est, ex Iustiniani constitutione semissibus. Quartus casus est

in ſpecie.l.iiij. C.de ædific. priuat. & l.quod duobus. §. idem reſpondit. D. pro ſocio, vbi ſi ſocius ædificii ad refectionem eius recuſet ſumptus conferre, is qui ſolus ædificauerit, poterit aut centeſimam cum ſorte intra menſes quatuor, poſtquam opus refectum erit, aut id quod ſua intereſt recipere: aut deinceps rem ipſam ſibi vindicare.

Quartus centeſimæ caſus.

Vſuras vltra duplum non deberi, quibuſdam tamen caſibus id permitti poſſe. Declaratur lex illa tenebricoſa & perdifficilis, & multorum diſputatione agitata, cuius initium eſt, Vſuræ. C. de vſur. CAP. X.

VEMADMODVM vſuris à iure ciuili modus eſſet neceſſariò impoſitus, ſatis explicatum eſſe arbitror ſuperiore diſputatione. Oſtendimus enim, primùm quidem iis rebus, quę vſuras parerent, ita eſſe modum adhibitum, vt ne ob alias vllas res quàm quæ in abuſu conſiſtunt, vſuræ caperentur: tum prætereà ne vſuræ vſuras parerent. Docuimus etiam vſurarum, id eſt, ſummæ menſtruæ quantitatem, ad certum modum redactam eſſe: nimirum vt vel trientem, vel beſſem, ſemiſſémve, aut centeſimam non excederēt. Nunc ſupereſt vt de alio genere videamus: nempe quis modus vſurarum numero præſcriptus eſt, & quem excedere, quum eò peruenerint, non liceat. Nam quum vſura verè ſit, vt Hebræi acutiſsimè appellarunt,

ſarunt, morſus & paſtus, qui ſenſim & per particulas patrimonium hominis abſumit, ſi pernecesſarium eſſe viſum eſt, modum particulis præſcribere, ne ſimul vno hauſtu omnes hominis facultates depaſcerentur, modum etiã morſuum numero imponi oportuit: vtpote qui quãuis minuti, ſi perpetuò procederent, longiore quidem tẽpore, ſed tamen ad extremum totum hominis patrimonium abſumerent: quemadmodum ſibi contigiſſe quæritur apud Liuium Centurio quidam, qui quum iudicatus pecuniæ nexum duceretur, vociferatur ſe multiplicem iam ſortem exſoluiſſe, & mergentibus ſemper ſortem vſuris obrutum fœnore eſſe. Scribit igitur Vlpianus in l. nihil intereſt. D. de naut. fœn. & l. ſi non ſortem. D. de condit. indeb. conſtitutum eſſe, vt ſupra duplum exigi vſuræ non poſsint, etiam in nautica pecunia: ſed vt ſimulátque ſortem æquarint, conſiſtant. idémque ipſum à Lucullo conſtitutum eſſe Plutarchus in eius vita ſcriptum reliquit. πρῶτον μὲν γὰρ ἑκατοστὴν ἐκέλευσε, καὶ μὴ πλέον εἰς τοὺς τόκους λογίζεσθαι. Δεύτερον δὲ τοὺς μακροτέρους τῶν ἀρχαίου τόκους ἀπέκοψε. id eſt, Primum quidem prohibuit ne quid amplius Centeſima in vſurarum ratione referretur: Secundò ampliores ſorte vſuras amputauit. ἀρχαῖον enim Sortem Græci appellant, vt ſuperius diximus, & puerilis error eſt interpretis quæ τοῦ ἀρχαίου, Solito antiquo more, conuertit. Idem præterea apud Aegyptios conſtitutum eſſe docet Diodorus Siculus libro rerum antiquarum ſecundo. Abſurdum nanque legumla-

Vſuras ſupra duplum exigi nõ poſſe.

tores esse iudicarunt, accessionem in vsuris maiorē esse principali, & lucrū maius esse ipsa sorte, quoniā & sors & lucrū semper certū esset. Itaq; quū de eo quod interest diu multúmq; dubitatū esset, constituit Iustinianus, in iis quidem casibus, qui certā habent quantitatē vel naturā, veluti locationibus, venditionibus, & aliis cōtractibus, vt id quod interest dupli quantitatem non excederet. l. vn. C. de sent. quæ pro eo quod. Quod ipsum anteà quoq; Africanus respōderat in l. quum fortè. D. de act. empt. In vsuris autem hoc adeò verum est, vt quanuis vsuras augere liceat ei, qui minores quàm quæ sibi permissæ sunt, stipulatus est: veluti si mercator semisses stipulatus esset, quum besses potuisset. Papi-
„ nianus tamen in l. pecuniæ. D. de vsur. pecuniæ
„ fœnebris intra diem certum debito non soluto, du
„ pli stipulationem in altero tanto supra modū legi-
„ timarum vsurarum neget valere. Etsi autem in traiectitia pecunia sors nō semper esset certa, tam magnum tamen erat lucrum vsuræ centesimæ, vt ad reliquarum vsurarum regulam traiectitia facilè redacta sit. d. l. nihil interest. De naut. fœn. Quod certè quum ab antiquioribus statutum sit, tum verò ab Imperatore Iustiniano magnopere stabilitum est, ac restitutum. Quanuis enim leges semper duplum excedere prohiberent, tamen hæc via fraudandæ legis inuenta erat, vt quæ solutæ essent ante mensem centesimum non computarentur in duplo, si centum menses integri, id est, solutione vacui nihilominus superessent: exempli causa, Centum

tum mihi dediſti mutuo ſub vſuris centeſimis, quas quum per menſes decem perſoluiſſem, ſoluere deſtiti: intereà menſis à contractu centeſimus, ac prętereà etiam decem alii menſes elabuntur. Quum tu & ſortem & vſuras ex ſtipulatu petis, quæritur ad quas vſuras tenear? num ad aureorum nonaginta tantùm: quippe quæ iuncta decem priùs exſolutis, efficiunt illud duplum? an etiam ad centum, quoniam ab vltimæ ſolutionis die centum menſes ſine ſolutione tranſcurrerint. Id quod magis viſum eſt, vt in duplo, quod leges excedere vetarēt, priora illa decē non imputarentur: vtpote quorum in locū alii decē menſes ſuccesſiſſent. Sic enim Antoninus ait, Vſuræ per tempora ſolutæ non proficiunt reo ad dupli compenſationem. tunc enim vltra ſortis ſummam vſuræ exiguntur, quoties tempore ſolutionis ſumma vſurarum excedit eam cōputationem. id eſt, Si per decē cōtinuos menſes ſoluiſſem, ex eóq; tempore centum & duos menſes ſoluere intermiſiſſem, quoniā duo menſes ſuperſunt, qui tempore ſolutionis ſortis & vſurarū eam dupli computationem excedunt, illorū duorū menſium poſtremorum vſuræ extra duplū computantur, nec exigi poſſunt: integra verò centum poſſunt. Neque verò ſum neſcius, alios eóſque non indoctos viros eam legem longè aliter interpretari: quorum certè ſententia mihi probari nō poteſt. Nam quòd aiunt in duplo ſolutas non computari, ſed ſoluendas, vt ſi particulares ſolutiones centum aureos exceſſerint, veluti ſi quatuor ſupra centum

Explicata L. vſuræ. C. de vſur.

aurei soluti sint, inde per quatuor fortè menses cessatum sit, in dupli computatione quatuor aurei soluti non computentur, sed eos qui non sunt soluti creditor petere non possit: illud certè mihi quidem perquàm absurdum videtur, neque persuaderi potest, in ea Budæum opinione vnquam fuisse, tametsi dupli quidem rationem perperam intellexerit. Nam & hoc obtusius est quàm vt in hominem tam eruditum cadere possit, & notum est Neratii responsum in l. quum fundus. D. de euict. quo absurdissimum declarat, si particulares solutiones eius quod interest, in duplum non computentur. Vnde si fundus vti optimus maximúsque est, emptus est, & alicuius seruitutis euictæ nomine aliquid emptor à venditore consecutus est, deinde totus fundus euincitur, ob eam euictionem id præstandum respondit quod ex duplo reliquum est. Nam si aliud, ait, obseruauerimus, seruitutibus aliquibus mox & proprietate euicta duplo amplius emptor quàm emit consequetur. Quod igitur Antoninus ait, Vsuræ per tempora solutæ non proficiunt reo ad dupli compensationem, siue vt quidam scribunt, computationem, non eam habet significationem, vt si quis per singulos menses soluerit, & aut ad centum accesserit, aut etiam superarit, particulares illæ solutiones non computentur. quid enim absurdius dici potest? neque verò eas leges quæ id statuerunt abrogant hæ nouellæ Iustiniani quæ vulgò citantur, CXXI. & CXXXVIII. quum quidem nullas vnquam adeò absurd

absurdas leges extitisse verisimile sit: sed hāc ipsam Antonini constitutionem, qua menses centesimum excedentes cōpensare cum iis, quibus esset facta solutio, permittebat. Sed verba nouellæ CXXXVIII. operæpretium est cognoscere: quæ summā ni fallor & argumentum prioris continent. παροῦσα διάταξις δηλοῖ, ὅτι καὶ οἱ κατὰ μέρος καταβαλλόμενοι τόκοι τὸ διπλοῦν τοῦ χρέους οὐχ ὑπερβαίνουσι. id est, Præsens constitutio declarat, vt ne ipsæ quidem vsuræ quæ per partes exsoluuntur excedant duplum debiti. vt si menses aliquot ante centesimum sine solutione transcurrissent, eóque centum vsurarum nomine deberi viderentur, particulares illæ solutiones ista centū excedere intelliguntur, nec admittitur compensatio ab Antonino permissa. Quod autem in d. l. adscriptū est, Tunc enim vltra sortis summam »
vsuræ exiguntur, quoties &c. si ad eum quem supra »
dixi modum explanemus, nihil magis perspicuum dici potest. Neque verò facilè existimare possum, quorsum nonnulli particulam Non inserendam eo loco existiment. Nam si sine veterum codicum authoritate id faciunt, certè & nimis temerarii sunt, & apertissima legis verba conturbant. quæ si eam sententiam nunc habeant, vt vsuræ non exigantur vltra duplum, si duplum excedant, hoc quidem certè perquàm absurdum est. Sin ita intelligi velint, vt in effectu Exactionis verbum non accipiant, sed Non exiguntur, per Non possunt exigi interpretentur, fortasse tolerabilior hæc interpretatio videatur: sed neque verborum contextui, neque sen-

tentiæ perſpicuitati magnopere cõueniet. Vteunque autem ſeſe res habeat, illud in ſumma tenendum eſt, omnem hãc de qua àgimus compenſationem à Iuſtiniano ſublatam eſſe iis quas diximus nouellis conſtitutionibus CXXI. & CXXXVIII. Quin illud quoq; minimè prætereundum eſt, non hoc tantùm modo ſuccurriſſe Iuſtinianum huic de duplo prohibitioni, verùm etiam illo. Nam quoties pignus & pro ſorte & pro vſuris datum eſſet, quanuis vſuræ duplum excederent, tamen quandiu pignora ſufficere poterant, quoniam creditor ipſe ſibi ſemper ſoluere videbatur, eo caſu duplum excedere permiſſum erat. quod quum iniquum Imperatori videretur, primùm quia ad hunc modum dupli prohibitio perpetuò fraudari poſſet, quippe quum creditores nunquàm ſine pignore crederent: deinde quia potius duro & immiti creditori fauebatur, qui ſine pignore nihil credebat, quàm facili & benigno, eam quoq; ſpeciem ad communem regulam redigendam putauit. l. penul. „ C. de vſur. ſic enim ſcribit, Curſum vſurarum vltra duplum minimè procedere concedimus: nec „ ſi pignora quidem pro debito creditori data ſint, „ quorum occaſione quædam veteres leges & vltra „ duplum vſuras exigi permittebant. Iam illud quoque breuiter obſeruandum eſt, eleganter quæri poſſe num iis caſibus quibus à ſe ipſe debitor debet exigere, qualis eſt negotiorũ geſtor, tutor, curator, & ſimiles ea dupli prohibitio locum habeat. Quod vt clarius intelligamus, notandum eſt trifariam

Quibus caſibus vſurę duplum ſuperent.

riam posse contingere vt vsuræ duplum excedant in his casibus. Primùm quum tutor (exempli causa) ante tutelam susceptam defuncti debitor fuerat, acceptáq; tutela post annos aliquot vsura sortem æquauit. secundò quum suscepta tutela debitor esse cœpit, qua perpetuò manente ad duplum peruentum est. id quod eo tantùm casu contingit quo Centesima debetur, quæ anno octauo & quatuor mensibus sortē æquat: quia tutela duntaxat ad decimum quartum annum ætatis durat. deniq; quum suscepta quidem tutela debitor esse cœpit sed ea finita vsuræ sortem æquarint. Primis igitur duobus casibus etsi multa lege id arbitror esse definitum: tamen quum tutor à se ipse debeat exigere, vt ex ea pecunia pupilli cōmodum comparet, si eius pecuniam fraudulenter in vsus suos conuertat, non dubitandum esse arbitror, quin etiam vltra duplum vsuras debeat. quum quidem Paulus scribat in l. tutor. D. de administr. tutor. quod si tutor constitutus intra sex primos menses pecunias pupillares non collocauerit, in vsuras eius conueniatur. Sed extremo casu quum vel curatorē pupillus habeat, qui à tutore tutela defuncto possit exigere, vel maior factus ab ipso curatore, neque ipse debitor à se repetere debeat, itáque cesset ea quam diximus ratio, probabilius est duplum excedere non permitti.

Porrò est quoque illud obseruandum quod ab Anastasio constitutum est in l. iubemus. ij. C. de erogation. mil. ann. vt si actuarii qui militibus stipendia persoluerint, aliquid eis mutuo dederint,

non

non posint omnium vsurarũ numerum vltra sortis tremissem extendere. vt si semisses stipulati essent, quæ annis XVI. & VIII. mensibus sortem adæquant, non posint vltra annos quinque, menses sex, & dies viginti vsuras petere. vnde si trecenti aurei in sorte sint, & centum vsurarum nomine receperint, amplius petere non licebit.

Nullo pacto neque conuentione statutum vsurarum modum excedi posse: si quis excesserit, quæ pœna statuta sit. item Altero tanto, quæ summa contineatur.

CAP. XI.

TSI autem ita vt diximus studiosè opera data est, vt certis quasi terminis & regionibus vsurarum solutio concluderetur, inuenta est tamen astutia fœneratorum ratio varia & multiplex, eas leges de quibus hactenus cõmemorauimus, cauillandi. Quum enim de vsuris nominatim cauissent, pœnas creditores non vsuras disertis verbis in stipulatum deducebant, & eas quidem longè maiores & grauiores, quàm vsurarum definitus modus permittebat, vt si quando legis vsurariæ modus obiiceretur, legem illam de vsuris non de pœna cauisse responderent, eóque commento constitutiones omnes eluderent, & quo maiorem etiã magísque fallacem & eruditam speciem adhiberent, quoniam pœnæ distinctam temporibus,

bus, id eſt, ſingulis Calendis ſtipulationem vſura-
rum petitionē nimis redolere arbitrati ſunt, vnam
ſemel & in omnem ſortis vſum penſionem exege-
runt, dupli puta præſtationē: id eſt, vt ego quidem
interpretor, tantundem ſemel quantū in ſorte da-
tum eſt. Sic enim Papiniani verba intelligenda eſſe
arbitror in l. pecuniæ. D. de vſur. Dupli ſtipulatio „
in altero tanto: vt ſcilicet ſimplum alterū ſortis ſit,
alterū acceſsionis. Cicero in Oratore, Pes qui ad-
hibetur ad numeros partitur in tria, vt neceſſe ſit
partem pedis aut æqualem eſſe alteri parti, aut alte-
ro tanto, aut ſeſqui maiorem eſſe. Demoſthenes
contra Midiam, ὑμεῖς δὲ ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι σμίκρονοι
δέκα ταλάντων ἐτιμήσατε καὶ σκίτωνι τοσούτων ἑτέρων.
Verùm hiſce fœneratorum fraudibus Iuriſconſul-
torum diligentia obuiam itum eſt, vt neque pœnæ,
neq; cuiuſdam acceſsionis ſtipulatione modum in
vſuris à legibus pręſcriptū excedere liceat. ſic enim
Modeſtinus, Pœnam, ait, pro vſuris ſtipulari nemo „
ſupra licitum modum vſurarū poteſt. l. pœnam. D. „
de vſur. cui perſimile eſt quod ſcribit Gordianus
in l. quum non frumentum. C. eod. Papinianus au-
tem, Pecuniæ, ait, fœnebris intra diem certum de- „
bito non ſoluto, dupli ſtipulatū in altero tanto ſu- „
pra modum legitimarum vſurarum reſpondi non „
tenere. De duplo loquitur Papinianus in d. l. pecu- „
niæ. Gordianus idem de quadruplo conſtituit in l.
quum allegas. C. eod. Cæterùm quoniam fruſtra
feratur lex ſi eam licebit impunè violare, videamus
ſi quis eum vſurarū modum à legibus præſcriptum
exceſſ

Altero tāto quæ ſumma cōtineatur.

excesserit, quid statui oporteat. Cicero nanq; epistolarum ad Atticum libro quinto & sexto, de lege ab Aulo Gabinio Cos. lata commemorat, quæ non modò ius ex ea syngrapha dici vetabat, qua contra modum ab ea lege præscriptum vsuræ debebantur, id est, vt ne sortem quidem ipsam petere liceret: sed etiam pœnã fœneratoribus irrogabat. Id quod ob eam causam necessariũ videbatur, quia fœneratores, si nulla pœna coercerentur, perpetuò grauiores vsuras stipularentur, & frustra modus (vt dixi) aliquis vsuris imponeretur. sed tamen eodem ipso loco subiungit aliud iisdem Coss. senatusconsultum esse factum: quo senatusconsulto de sorte & vsuris licitis agi permissum est. quod ipsum Paulus & Papinianus obseruari scribunt in l. vsuras. & l. pecuniæ. D. de vsur. vt vsuræ illicitæ sorti mistæ, ipsæ tantùm non debeantur, cæterum sortem non vitient. vsurarum autem stipulatio superfluo detracto vires habeat. id quod Martianus alibi similiter respondit, id est, in l. placuit. D. eod. Placuit, ait, siue supra statutum modum quis vsuras stipulatus fuerit, siue vsurarum vsuras, quod quidem illicitè adiectum est, pro non adiecto haberi, & licitas peti posse. & Gordianus in l. quum allegas. C. eod. l. si pro mutua. C. si cert. pet. Quid igitur dicemus? iuréne legem Gabiniam abrogatam esse, propterea quod etsi prima specie vtilissima videatur ad terrendos fœneratores, debitoribus tamen occasionem prębeat creditores fraudandi? qui quum legitimis fortassè contenti essent, ad grauiores tamen

Pœna excedentiũ vsuras.

men

men vſuras ſtipulandas à debitoribus inducebantur: vt & legẽ violarent, & quum ipſa ſors, tum eius vſus, & vſuræ, quarum actio creditori denegabatur, apud eos remanerent, itáque creditores pecuniis ſuis fraudarentur: quippe quum in debitorum emolumentum pœna fœneratoribus conſtituta cederet. quemadmodum ex his Valentiniani verbis intelligi poteſt in l. ij. De vſuris, lib. Codicis Theodoſ. ſecundo. Quicunque vltra Centeſimam iure ,, permiſſam aliquid ſub occaſione neceſsitatis erue- ,, rit, quadrupli pœna & obligatione conſtrictus ſi- ,, ne ceſſatione ſiue requíe protinus ablata redhibe- ,, bit. Hi verò qui antea pari fœnore graſſari vſpiam ,, detegentur, in duplum extorta reſtituent. Sanè ,, quoquo modo ſe res habeat, admodum importunam fuiſſe apparet fœneratorum auaritiam, qui quum ea pœna ſoluti ac liberi fuiſſent, tamen Valentinianum eam reuocare coëgerunt: alióſque prætereà fortaſſe principes, & legumlatores, quẽadmodum ex eo etiam intelligi poteſt, quod ſcribit Aſconius Pædianus, Quadruplatores eos ætate ſua fuiſſe, qui grauioribus vſuris fœnerantes accuſabant & in quadruplum damnari curabant, pœna lege conſtituta. Sed quoniam de hac toto genere ſatis explicatum eſſe arbitramur, modum huic volumini imponemus, & reliqua in proximum reſeruabimus.

Quadruplatores.

FRANCISCI HOTOMANI DE VSVRIS LIBER SECVNDVS.

De fœneratione: quid inter vſuram ſtrictè ſumptam & fœnoris negotiationem interſit. An fœneratio iuſta ac legitima negotiatio exiſtimari debeat. Explicatur Ariſtotelis ſententia ex libr. de Republica primo, quam ob cauſam Fœneratio naturæ aduerſetur.

CAP. I.

X HIS quæ libro ſuperiore dicta ſunt ſatis explicatum eſſe arbitror, quæ ſit iuris ciuilis de vſuris ſententia, & quibus caſibus: quatenus, quàm iuſtè & conuenienter æquitatati permiſſæ ſunt. Nunc conſentaneum eſt de fœneratione pauca dicere, de qua video ſumma doctiſsimorum omnium diſſenſione certari. Principio enim oſtendimus, inter fœnus & vſuram id intereſſe, quòd vſura vſum quodãmodo repetit, aut ipſius vſus æſtimationem. Fœnus verò lucrum ex ipſis numûm corporibus captat. Illa ob debitoris commodum, hoc ob ſolius creditoris lucrum exercetur. Sic enim Cicero, Nec ſi, ait, tuam ob cauſam cuiquam, commodes, beneficium illud habendum Vſuræ & fœnoris differẽtia

est,sed fœneratio. Itémque Seneca libro de Beneficiis quarto, Istud, inquit, non est beneficium sed fœnus, circunspicere non vbi optimè ponas, sed vbi quæstuosissimè habeas,vnde facillimè tollas.

Fœnoris negotiationē nō esse legitimam.

Primùm igitur explicanda illa quæstio est, quæ multos & magnos viros semper exercuit, vtrū fœnoris negotiatio in Republica toleranda sit,id est, quum quis publicè fœnerationem exercet, & ex ea quæstum facit, an is quæstus pro iusto ac legitimo existimari debeat.

I. Huic autem quæstioni vt breuiter respondeam, illud perspicuum esse arbitror,quum in tractatu de acquirendo rerum dominio, de rerum diuisione,& aliis quibusdam omnes acquirendarum rerum modi sigillatim enumerentur,neq; tamen huius vsquā mētio facta sit,non fuisse probatū iure ciuili quęstū fœneratoriū:eóq; etsi sensim in vsum ingressus est, authore tamen iure Ciuili non fuisse receptum.

II. Quinetiam ex M. Catone & Cornelio Tacito satis constat legibus XII. tabularum fœnerationē ideo improbatā esse, vt quum fures quidem dupli pœnam luerent,fœneratores in quadruplū condemnarentur. Sed & Liuius libro Decadis secūdę septimo,testatur se scriptum apud quosdam reperisse, L. Genutium Tribunum plebis tulisse ad populum,ne fœnerare liceret. Et Plato libro de legibus quinto fœneratores in Republica adeò damnādos esse censet, vt ei cui fœnerata pecunia est, permittat & sortem & vsuram retinere. *μὴ δὲ δανείζειν ἐπὶ τόκῳ, ὡς ἐξὸν μὴ ἀποδιδόναι τὸ παράπαν τῷ δανεισα-*
III. *μένῳ, μήτε τόκον, μήτε κεφάλαιον.* Cuius quidem
rei

rei, vt Aristoteli videtur, ratio duplex est: primùm quòd pecunia quum sit res sterilis, contra naturam est fructum ab ea exigere. deinde quòd quum solius permutationis causa reperta sit, quemadmodum Vlpianus docet in l. prima. D. de contrah. empt. si ad quæstum transferatur, eius verus & naturalis vsus inuertatur. Sic enim libro Politicorum primo scribit. Quum acquirendi ratio sit duplex, altera cauponatrix, altera œconomica, & hæc quidem necessaria & laudabilis, illa verò mutatione constans iure vituperetur, quippe quæ secundum naturã non sit, sed ex eo quòd alii ab aliis lucrãtur, optimo iure fœneratoria negotiatio odio habetur, properea quòd ab ipso numo quæstum facit, & non ex eo cuius causa est inuentus, siquidem mutationis causa inuentus est. fœnus autem eum auget, vnde & nomen hoc inuenit. Similia enim sunt genita iis à quibus generãtur. fœnus verò ex numo parit numum, ob eámq; causam ex acquirendi modis hic est maximè contra naturam. Platonis & Aristotelis defœnore sententia.

Hęc princeps ingenii & doctrina Aristoteles. IIII.
Ex quibus illud verũ esse apparet quod sępenumero Iurisconsulti scribũt, pecuniam & alias res quæ in abusu consistunt, neque naturali, neque ciuili ratione vsumfructum recipere: neque vllo modo proprietatem eorum ab vsufructu separari posse. §. constituitur. De vsufr. lib. Inst. ij. l. secunda. D. eod. adeò vt eorum vsu legato, proprietas etiã legata esse intelligatur: quemadmodum Caius docet in l. si vini. eod. Si vini, ait, olei, frumenti vsusfructus legatus erit, proprietas ad legatarium »

debet transferri. & Papinianus, quum socrus eas res genero tradidisset nomine filiæ vltra dotem, eásq; se vsibus pupillæ accepisse cauisset, disertè re-
,, spondit, quum species ad vsum donatur, donari
,, etiam proprietatem. l. species. D. de donat. Quod enim Senatusconsultũ vsumfructum earum à proprietate separat, id fictione tãtùm fieri Caius testis
,, est in l. ij. D. eod. nec enim, ait, naturalis ratio au-
,, thoritate Senatusconsulti mutari potest. eóq; Pomponius in l. vsura. D. de verb. sign. elegãter inquit,
,, vsuram pecuniæ quã percipimus in fructu non esse,
,, quia non ex ipso corpore, sed ex alia causa est, id
,, est, noua obligatione. vnde si legatarius cui & ager & pecunia relicta sunt, quæ hæres soluere cessauit, fructus petat, separatim debet vsuras pecunię petere. quoniam petendo fructus non cõplexus est vsuras: quippe quę in fructu non sint. quoniam non ex ipso corpore, sed ex obligatione eius, quod interest, nascantur. Nec ad rem pertinet quod in l. qui quadraginta. §. vlt. D. ad leg. Falc. & l. generaliter. §. si cui legatum. D. de fid. libert. vtilitatem quam ex vsu pecuniæ sub conditione legatæ hæres percipit, fructum appellat: quia fructũ eo loco pro fruitione (vt vulgò loquuntur) & vsu accipit. nimirum quum hæres vtitur, fruitur pecunia, pendente conditione. In pecunia enim fructum, vsum, vsumfructum pro eodẽ accipi constat ex l. hoc Senatusconsultum. & l. quoniam. D. de vsuf. ear. rer. quæ vsu. Quæ quum ita se habeant, illa necessario secunda ratio consequitur, de qua suprà cõmemorauimus. Quum pecunia permutandi non autem locandi

aut

aut vendendi causa inducta sit, vsus eius inuertitur, quum eam quis ad quæstum transfert. Neque enim locari aut vēdi potest vsus pecuniç, vtpote qui à re ipsa & rei proprietate separari nequeat (vt modò à nobis demonstratum est) & nemo vti posit pecunia, nisi qui eius dominus est: adeò vt quum vsusfructus eius legatur, simul proprietas legetur necesse sit. dicta l. si vini. id quod in locationem non cadit: propterea quòd in locatione necesse est alterius esse proprietatem, vsum verò alterius. Ex quo efficitur, quum fœneratio aliud nihil sit, quàm pecuniæ locatio, eam neque naturali neque ciuili ratione constare. Sed fortasse dixerit aliquis, quum pecuniæ vsusfructus legari posit, fictione nimirum, vt modò diximus, quídni vendi similiter, locaríque posit? Verùm huic ego obiectioni sic respondeo, multum inter legatarii & venditoris aut locatoris vtilitatem interesse. quoniam quum pecunia per se sterilis sit, & infœcunda, si tamen cum opera legatarii coniungatur, fit fertilis. proptereáque fructus quem ex ea legatarius percipit, non ex re sterili contra naturam ad eum redit. contrà quàm in venditore, qui quoniam ex nudis & meris numûm corporibus fructum petit, naturæ aduersari intelligitur. Accedit ad hæc & alia ratio sanè memorabilis, quā quidem in omni quæstu magnopere spectari oportere constat. nimirum quòd ita natura comparatum est, itaque se res habet, vt nunquàm aliunde quæratur lucrum quàm ex ea re, cuius non minus ad nos & damnum & periculum pertineat, quàm commodum & emo-

Vsusfructus in pecuniā nō cadit.

V.

lumentum.l.si vnus.& l.si igitur.D.pro soc. Quod si ad hanc legem & præscriptionem fœneratorum quæstum exigamus, eúmque hac regula metiamur, non difficile est quàm eorum iniqua & improbanda ratio sit, intelligere. Certum est enim sortem omnimodò, id est, quęcũq; fortuna debitoris fuerit, saluam & incolumẽ creditori manere: neq; ad eum periculum negotiationis pertinere. Sed si fortè iactura facta sit, si quid damni mercatura contraxerit, id soli debitori ferendum esse. Præterea quicunque casus contigerit, quanuis aduersa fortuna debitor vsus sit, semper tamen certum & extra omnem aleam periculúmq; positum creditoris lucrum & emolumentum existere: debitorem verò iacturam omnem omnéque damnum sustinere.

VI. Neque verò alia non minùs erudita & grauis ratio prætereunda est, nimirum quòd fœneratione permissa omnes artes vtiles & ad vsum Reipublicæ necessariæ (quoniam aut sine periculo, vt mercatura, aut sine labore, vt res rustica, exerceri non possunt, neque tantum emolumenti adferunt, quàm hæc fœneratoria quæ sine periculo & labore exercetur) deperibunt & obsolescent. Contra fœnerator desidiosus, domi sedens, nulla arte aut opera exercenda, omnes ciuitatis opes ad se conuertet, quum in bene constituta ciuitate ex probatis tantùm artibus quæstum facere liceat. Quare Plinius, vt multa pręclarè, sic hoc breuiter. Sed à numo, inquit, prima est origo auaritiæ excogitata fœnore quæstuosa segnitia. Quin ipse quoque Aristoteles libro Ethicorum quarto, lenonum

nonum & fœneratorum quæstum æquiparat, eodémque loco vtrunque numerat. Sed operæpretium est Marci Catonis verba ponere, ex quibus quàm perniciosam Reipublicæ quæstuosam illam segnitiem iudicet, intelligatur. Est, inquit, interdum præstare mercaturis rem quærere, ni tam periculosum fiet: & item fœnerari, si tam honestum fiet. Maiores enim nostri sic habuerunt, & ita in legibus posiuerunt, furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli. Quanto peiorem ciuem existimarint fœneratorem quàm furem, hinc licet existimare. Ciuem improbum fœneratorem appellat, eò quòd arte nulla & re planè sterili aliorum facultates exhaurit. Ex quo illud etiam eiusdem laudatur à Cicerone libro de officiis secundo. quum enim ab eo quæreretur quid maximè in re familiari expediret, respondit Bene pascere: quid secundum, Satis bene pascere: quid tertium, Bene vitire. (sic enim eum emendandum esse locũ vbi antehac ineptissimè Vestire legebatur, admonuit nos vir quũ omni doctrinæ atq; virtutis laude cumulatus, tum verò bene peritus antiquitatis, & doctus, & intelligens huiusce generis existimator Theodorus Beza) quid quartũ, Arare. & quum ille qui quęsierat dixisset, Quid fœnerari? tum Cato, Quid hominẽ, inquit, occidere? Fœneratorem homicidæ comparat, quòd vt hic vitam, ita ille eas res quibus vita cõtinetur adimit. quippe quum detrahere alteri (vt alibi Cicero scribit) sui cõmodi causa, magis sit contra naturam quàm mors, quàm dolor, quàm cætera generis eiusdem. Detrahit autem alteri, qui alte-

Emendatus Ciceronis locus.

rius bona nulla arte legitima & laudabili deprædatur. Quam quidem ob rem, id eſt, alienorũ bonorum iniuſtam auerſionem atque depopulationem, Romæ tot ſeditiones exticiſſe Liuius libro Decadis primæ ſecũdo grauiſsimus author eſt. eámq; in primis cuius ille author fuit, qui ſqualore & macie obſitus, in medium forum ſe proiecit, quærens ſe Sabino bello militantem, quia propter populationes agri non fructu modò caruiſſe, ſed villa incenſa direptáque omnia fuiſſent, æs alienum feciſſe. Id cumulatim vſuris ſe agro paterno auitóque exuiſſe. Itémq; aliam, cuius cauſam M. Manlius præbuit, qui quum centurionem nobilẽ militaribus factis iudicatum pecuniæ, duci videret, medio foro manum iniecit: & plebe commota ſeditionem excitauit. Rurſus aliam quoque non ita multò pôſt: quòd quum eo ipſo quod neceſſe erat ſolui, facultas ſoluendi impediretur, itaque quum iam ex re nihil dari poſſet, fama & corpore iudicati atque addicti creditoribus ſatisfaciebant. Simile quiddã etiã Plutarchus in Lucullo de Aſianis ſcriptũ reliquit, quos fœneratores tanta crudelitate vexarant, violauerant, euerterant, vt liberos ingenuos filiáſq; virgines priuatim vendere cogerentur. Et Baſilius, εἶδον, ait, ἐλεεινὸν θέαμα, παῖδας ἐλευθέρους ὑπὸ χρέων πατρῴων ἑλκομένους εἰς τὸ πρατήριον. Denique plena ſunt exemplorũ omnia, ex quibus vniuerſas ciuiũ copias & facultates paucorũ hominum quæſtuoſa, vt Plin. ait, ſegnitia exhauſtas, & exinanitas eſſe cõſtat. In quo tamẽ video nobis occurri à multis, iiſq; eruditis, quod eum eſſe quæſtum legitimũ

neg

negemus ob eam causam, quia sine vllo labore & arte probabili factus est. neque enim omnes artem aut negotiationem exercere cogendos esse affirmant: sed & magistratibus & aliis viris illustribus, suis vectigalibus & patritis bonis frui permittendum.

VI. Verùm illos animaduertere oportuit, multum inter eos qui fœneratione quæstum faciunt, & eos qui suis vectigalibus fruuntur, interesse. Nam his quidem, si est breuiter simpliciterque dicendum, naturali ratione, vt agri fructibus, & animalium fœtu (qui duo acquirendi modi soli ferè Xenophonti & Aristoteli probantur) victus suppeditat. itaque rectè & naturæ conuenienter faciunt, quæ dominos ex suæ rei fructibus viuere permittit. Fœneratores verò ex re nullum ferente fructum, itáque contra naturam quæstum faciunt. illi ex re sua quæ ad vsum vitæ pertinent acquirunt, qui etsi fundum colonis elocent, semper tamen dominium & ciuili & naturali ratione retinent. hi contra & ex re aliena, & quod multò flagitiosissimum est, ex industria & labore alieno sese locupletant. siquidem pecunia (id quod inter omnes constat) mutuo data transit in eius dominium, qui eam accepit: ex quo etiam mutui datio, vt Paulus scribit, ab eo appellata est, quòd de meo tuum fiat: adeò vt si de meo tuum non fiat, non nascatur obligatio. l. ij. §. appellatur. si certum peta. neque quicquam aduersatur quod quidam citant ex. l. rogasti. §. vlt. D. eod. quòd si seruus cui concessa est peculii administratio crediderit tibi, erit mutuum: quasi quum aliena-

Vtrùm in mutuo verè fiat alienatio.

tio seruo permissa non sit, ob eam causam dando mutuum non alienet. Nam huic dubitationi perspicuè idem Paulus respōdit in d.l.ij.§.idem mutuum.D.eod. In mutui datione oportet dominum esse dantem (nimirū vt alienet) nec obest quod filiusfamiliâs aut seruus dantes peculiares numos obligant.id enim tale est, quale si voluntate mea tu des pecuniam.nam mihi actio acquiritur, licet numi mei nō fuerint.hæc ille.quinimo in ead.ipsa lege Rogasti.Pauli verba manifesta sunt, vbi duo illi casus tanquam contrarii opponuntur: Si seruus cui administratio concessa est, & item alius contra voluntatem domini crediderit. hunc enim disertè scribit numos non facere accipientis. ex quo ipso intelligi par est, alterum accipientis facere. Denique Hermogenianus rem omnem vno verbo conficit in l.qui id quod.D.de donat.vbi adeò necesse esse respondit, vt in mutuo dominium transferatur, vt si Titius centum donauit ea lege, vt statim donatori mutuo dentur, non impediatur dominii translatio:ac propterea numis iisdem donatori creditis nouū dominium in iis quæratur. Quare vt ad id redeā vnde cœpi, quū fœnerator eius faciat pecuniā cui credit, satis persuasum esse debet, eum ex re & pecunia aliena quæstū facere, quum vsuras pe-
VII. tit.tum præterea (id quod alterā quoq; huius nostræ sentētiæ rationē continet) ex opera & labore alieno. Nam vt Paulus elegāter scribit in l.Quæstus.D.pro soc. „ quæstus intelligitur qui ex opera „ cuiusq; descendit. fœneratorē autem certū est nullum in ea re laborē ponere:sed ex alterius opera & sudore

ſudore ſuas augere copias. Quanquidem ob cauſam ſcribit Ariſtoteles eo quem ſupra citaui loco, εὐλογώτατα μισεῖται ἡ ὀβολοστατικὴ διὰ τὸ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ νομίσματος εἶναι τὴν κτῆσιν. id eſt, meritiſsimò negotiatio fœneratorum odio habetur, propterea quòd ex ipſo numo quæſtũ facit. Nam ὀβολοστατικὴ negotiationem pecuniæ ſignificat, quam quis exercet, vt ex ipſis ſolis numis, qui ſteriles ſunt, contra eorum naturam lucrum captet. Et Cic. lib. de Offic. I. Primùm, inquit, improbantur ii quæſtus qui in odium hominum incurrunt: vt portitorũ, & fœneratorũ. qua de cauſa ſcribit Chryſoſtomus concione in Mathæi cap. XVII. LVII. legibus interdictum eſſe viris illuſtribus & ſenatoribus, quíque Rempubl. gerunt, ne ex ea negotiatione quæſtum faciant: vtpote quam turpem & flagitioſam exiſtiment. Quorſum igitur ciuili iure permittitur etiã ex otioſa pecunia vſuras petere? quemadmodum apparet ex. l. qui ſemiſſes. §. quæſitum. D. de vſur. vbi ſi dominus otioſam pecuniam fœnerare conſueuit, negotiorũ geſtor pro ea pecunia vſuras debere dicitur. & item ex. l. ſi fundus legatus. l. ſi ita legatum eſt. D. de legat. iij. vbi mentio fit eius pecuniæ, quæ fœnerandi cauſa tantiſper aſſeruatur. denique ex. l. præſidis. D. ſi certum peta. vbi præſidis prouinciæ officiales, ac tanto magis omnes reliquos fœnebrem exercere poſſe cõſtitutum eſt. Reſpondeo idem in hoc genere vſu venire quod quibuſdam in morbis ſolet, quibus etſi medici mederi cupiunt: tamen quia nullum facilè remedium inuenire poſſunt, conniuendum eſſe arbitrantur.

ὀβολοστατική.

Fœnus qua de cauſa permiſſum apud Romanos.

Manet

Manet enim regula ciuilis iuris, ad quam omnis eius mens & ratio dirigenda est, Vsuras nunquàm nisi ob id quod verè & non simulatè interest deberi, quemadmodum satis copiosè à nobis superiore libro explicatum esse arbitramur. Quare etsi astutia & calliditate hominum aliquantum ab ea declinatum est, retinet nihilominus vim suã ea iuris æquitas, quæ hanc hominum malitiam tolerando tantisper dissimulauit, non approbauit conniuendo. At enim illud fortasse dixerit aliquis, Quorsum igitur vsurarum emolumentum permittimus, itáque & ex re sterili lucrum facimus, & contra pecuniæ naturam & vsum eam ad quæstum cõuertimus? denique ex aliena re alienáque industria & labore fructum consequimur? Respondeo breuiter, si ad quæstum vsuram transferamus, itáq; ex aliena pecunia & industria lucrũ consectamur, vsuram multo maximè condemnandam esse. Verùm inter vsuræ & fœnoris petitionem multum interesse dicimus. Illam enim non ob lucrum & quęstum, verùm ob solius damni creditoris compensationẽ inductam esse: hoc ob solum lucrum. Illa quod nostrum est peti: hoc quod est alterius. Illam denique in debitoris cõmodum, hoc in solius creditoris lucrum spectare. Primum disertis verbis ostendit Paulus

Vsuræ quęstuosæ fœnoris simillimæ.

» in l. quum quidam. §. si pupillo. D. de vsur. Vsuræ,
» inquit, nõ propter lucrum petentium, sed propter
» moram non soluentium infliguntur, id est, propter damnum, quod creditor ex mora debitoris consecutus est. Nam vt copiosè ostendimus superiore libro, nunquàm iure ciuili vsuræ permittuntur, nisi

ob

ob id quod creditoris intereſt. contrà ex Cicerone & Seneca probauimus, fœnerationem ob ſolum creditoris lucrum & commodum inuentam eſſe. Secundum ex eo verum eſſe apparet, quod prius docuimus, Vſuram petere vſum noſtræ pecuniæ, quem nobis inuitis debitor habuit. vt quum hæres legatarii, aut tutor pupilli, aut ſocer generi pecunia cum damno creditoris vſus eſt: contrà fœnerator mutuum dando, & rem, & eius vſum in debitoris dominium tranſfert, neque ſe inuito debitorem ſua vti pecunia queri poteſt. Quid igitur quum in mutuo vſuram ſtipulamur? Hoc enim interdum æquum & iuſtum eſſe oſtendimus. Reſpondeo, quum creditor non ſui commodi, ſed debitoris iuuandi cauſa dat mutuum, idem eſſe ac ſi inuito ipſo debitor eius pecunia vteretur. quoniã Inuitum hoc loco accipimus non qui vi adactus eſt, ſed eum etiã qui non id appetat, aut affectet: ſed contra ſuum ipſius emolumentum rei familiaris commodo repugnante patitur. Nam neque pupillo omnino inuito tutori eius vti pecunia permittitur. l. quoties. D. de adminiſt. tut. neque hærede, ei legatario, cui vſus pecuniæ ad certum tempus relictus eſt in l. iij. §. vlti. D. de ann. legat. Satis eſt enim, modò vſuras creditor non ob ſuum ſolius quæſtum & lucrum petat, ſed ad id demum quod ea re percepit: quia vſu ſuæ pecuniæ caruit cõpenſandum. Inuito igitur creditore fieri dicimus, quum aliter ſeſe rem habere pro ſuo ipſius emolumento cuperet. ex quo ipſo apparet, creditorem quum vſuram petit in mutuo, etſi vſum quidem pecuniæ, vt in legato aut fideicomm

Vſuræ in mutuo plerũque iuſtæ.

deicommiſſo, aut eius vſus æſtimationẽ non conſequatur, quum tamẽ damni compenſationem & id quod ſua interfuit petat, rem ad ſe iure pertinẽtem petere. contrà Fœnerator, qui ſui lucri cauſa quærit, cui det pecuniam, & cupit vſu eius carere, eúmque alteri concedere, neque queri poteſt ſua intereſſe quòd vſu ſuæ pecuniæ caruit, neque vllam damni compenſationem petere. ob eámq; cauſam illud etiam affirmare non dubito, etſi iuſta & legitima eſt vſura quam legatarius ab hærede, aut gener à ſocero perſequitur: tamẽ ſi fraude pecuniam debitoribus relinquant, ea ſpe ducti, vt ex ea vſuras conſequantur, fœnus & turpe lucrum aucupari, vſuras lege permiſſas non petere. Atque hanc quidem diligenter obſeruandam eſſe differentiã, momentóque ſuo ponderandam ſuprà ex. l. iiij. D. ſi cert. peta. breuiter oſtendimus. adeò enim odioſa eius cauſa eſt, qui animo & propoſito fœnerandi occaſionem mutuo dandi pecuniam quęrit, vt mutuum ab eo depoſitum eius tantùm, non etiam recipientis, periculo pereat. At enim dices, Quis te meam pecuniam accipere coegit, quam in agri aut mercium emptionẽ collocaſſem, otioſam nunquam habuiſſem? tu quum ex re mea te locupletes, tuúmque lucrum compares, intereà dum illa careo, nihil eius tui compendii, quod ex re mea conſecutus es, mihi decides? Hiſce ſpecioſis cauſis & eruditis vulgò fœneratorũ auaritia tegitur, & quaſi quibuſdam velis obtenditur. Sed nos non quibus præſtigiis & machinis homines aſtuti fraudem legibus faciant, inquirimus: quæ ſit iuris ratio & æquitas

æquitas ostendimus. Docemus eum quæstum non esse legitimum, propterea quòd arte nulla legitima ad creditorẽ redit. Leno etsi in tibi seruiendo multum operæ laborísque posuit, in magnum sæpe & graue discrimen adductus est: nemo tamẽ eius quæstum iustum aut legitimum esse affirmat. quid ita? quoniam ars lenonum improba & perniciosa est. Quanuis igitur scortatorem opera vti sua non coëgit, aliámque fortassis artem exercuisset: attamen quoniam ex re turpi quæstum facit, eum leges improbant. Præclarè igitur Aristoteles, Sunt, ait, in accipiendo nimii qui passim & quiduis accipiunt: quales sunt ii qui in sordida arte versantur, vt lenones, fœneratores, & qui exigua dant vt maiora ferant. Nam propter quæstum atque eum perexiguum omnes in probra & dedecora incurrunt. Illi igitur quoniam ab iis eripiunt à quibus non decet, in sordido quæstu & arte versantur. hæc Aristoteles. Quamobrem vno hoc desperatissimo perfugio vti solent, etsi in fœneratione vitium est: tamen quoniam ciuium difficultatibus succurrit, & in Republic. facultas illa pecuniam in promptu inueniendi necessaria est, tolerandam esse. Multi simillima ratione lustra & lupanaria in singulis ciuitatibus toleranda esse affirmant, propterea quòd multorum grauium malorum causam tollunt. Ita homines Epicuri similes non quid æquum sit aut honestum, sed quid ex vsu suo sit quærunt. Verùm illis ego respondeo, res iniustas etsi vtilitatem quandam præ se ferre videantur, non esse tamen tolerandas.

Fœneratores similes lenonibus.

Quanq

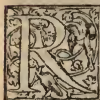
Quanquam quouſque (vt Cicero ſcribit) audebunt dicere quidquam vtile, quod non honeſtum? Nam eadem vtilitatis quæ honeſtatis eſt regula. An putemus non ſatis ſapienter præuidiſſe Deum immortalem humano generi, neque ſatis conſideratè Iudæorum populo conſuluiſſe, quum omnem ab iis fœnerationem tantopere etiam atque etiam remoueri voluit? Etſi huius quidẽ difficultatis explicandæ alia perfacilis & perexpedita ratio eſt. Nam ſi in Republ. neceſſarium eſt, vt quaſi theſaurus quidam exiſtat, ex quo facilè & in promptu pecunia inueniri, quum opus eſt, poſsit, ibi collocetur ærarii publici pecunia, orphanorum facultates, dona quæ gymnaſiis ad alendos pauperes ſcholaſticos, aut hoſpitalibus ædibus relicta ſunt, aliíſve religioſis locis, in quibus ægroti curantur, pauperes & infantes educantur. Quod enim inde emolumenti redit, vt non arte aut opera aliqua redierit: tamen pium & honeſtum eſt cum aliorum nullo detrimento eiuſmodi facultates augere.

Fœnus legitimũ.

De

De contractu societatis in quo alter solam operam confert, alter solam pecuniam, salua semper manente sorte. Et quæ inter eum contractũ & fœnerationem differentia sit. Vtrum vsuræ nauticæ, Lugdunenses permutationes, & similes negotiationes probari ac tolerari poßint. Postremò quæ res in omni contractu legitimo necessariæ videantur.

CAP. II.

RESPONDI variis argumentis vt potui, quibus homines astutissimi persuadere conantur fœneratorum quæstum non omnino iniquum, aut improbandum esse. Nunc vnũ dúntaxat reliquum esse arbitror, de quo hic locus postulat vt breuiter sententiã nostram exponamus. Probabilis, inquiunt, contractus societatis est in quo alter pecuniam nudam contulit sine opera, alter solam operam sine pecunia. Nam & ita coiri „ posse societatẽ non dubitatur (inquit Iustinianus) „ vt alter pecuniam conferat, alter non cõferat, & ta „ men lucrum inter eos cõmune sit, quia sæpe opera " alicuius pro pecunia valet. §. j. De societ. lib. Inst. " iij. &. l. j. C. pro soc. id quod ipsa sorte semper creditori salua intelligendum est. Inde igitur probari posse arbitrantur, creditorem, qui pecuniã contulit, quanuis nullam operã adhibeat: tamen quoniã debitor ex ea pecunia auctus est, iure partem lucri salua sorte petere. In quo magna hercle illorum (ne

quid nunc acerbius dicatur) malitia & peruersitas apparet. Etenim tantum abest vt contractus mutui aliquid simile cum societatis contractu habeat, vt nihil magis dissimile fingi aut cõmemorari possit.

Mutui cõtractus quid à societate differat.

Nam primùm omnium certum est, in mutui cõuentione vnam tantùm ac simplicẽ esse obligationem, in societate duplicem: id est, vltro citróq; pertinentem, & alterum alteri obligari. Secundò in societate vterque contrahens aliquid confert, ab alteróq; decedit, quod alteri adiungatur. Nam alter confert pecuniam, alter autem operam. In mutuo alter tantùm, nempe debitor. Nam collationem ex vi contractus & obligationis accipimus. Quare quũ obligatio mutui ex re, vt Iustinianus ait, substantiã capiat. §. j. De obligat. quę re cont. & ipsa res à creditore proficiscatur, perspicuũ est quæ vi obligationis & contractus collatio venit, eam ex parte debitoris proficisci. Præterea illud etiam singulariter est obseruandum, quod in hoc tractatu ferè præcipuum est: nempe in societate & damnum & pericu-
" lum ad vtrunque socium pertinere. nam quum so-
" cietas cõtrahitur, inquit Paulus, tam damni quàm
" lucri cõmunio initur. l. si vnus. D. pro soc. & Pom-
" ponius ait in l. si igitur. D. eod. æquum est, vt cuius
" participaueris lucrum, participes & damnum.
Id quod adeò in quæstu faciendo considerandum esse constat, vt Sabinus & Paulus affirment, posse ita coiri societatem, vt is qui solus industriam in societate conferat, solus nauiget, solus peregrinetur, solus pericula subeat, nullum damnum habeat, lucrum verò commune sit. l. si nõn fuerit. D. eod.

&

& alibi quum vnus ex sociis communem pecuniam fœneraſſet, ſi ſuo nomine id feciſſet, quoniam ad eum ſolum periculum pertineret, ſolum quoque vtilitatem, id eſt, vſuras conſecuturum. alioqui etiã alios ſocios, ſiquidem eorum quoque nomine fœneraſſet: nimirum quia cõmune periculum fuiſſet. l. ſi vnus. §. j. eod. cui prçtereà ſpecies perſimilis refertur in l. poſtulante. in fi. D. ad ſenat. Trebell. de eo qui rogatus partem hæreditatis reſtituere, fœnerauerat pecuniam, quoniam id nullo alterius periculo fecerat, ſed ſuo tantùm, ſolum vſuras habiturum, alterum non habiturum. Atqui in mutuo ſolus debitor & damna & diſcrimina ſuſcipiat neceſſe eſt, neque tantùm earum rerum quæ in quæſtu ſunt, verumetiam ſortis ipſius: creditor verò ſemper & ſortem & lucrum certum habeat, omnis damni & periculi ſit expers. Ex quo quanta ſit inter vtrunque contractum differentia, facile eſt intelligi. Accedit huc quòd in ſocietate vterque æquam fert partem ſumptuum. Itaque qui pecuniam credidit, & viatica (vt ait Papinianus) & ,, meritoriorum, & ſtabulorum, & iumentorum, & ,, carrulorum vecturas, tam eius qui proficiſcitur, ,, quàm ſarcinarum eius gratia, vel mercium, ei im- ,, putantur. l. Si fratres parentum. §. ſi quis ex ſo- ,, ciis. D. pro ſocio. In mutuo ſolus debitor facit ſumptus, ſolus impendit, ex ſuis ſolis impenſis negotiatur. Atqui Valens in dicta l. ſi poſtulante. clarè inquit, magni intereſſe, num operam atque impendium hæres fecerit in fructibus, qui partem erat reſtituere rogatus. Nam

si ipse fecerit, solum commoda habiturum: si non fecerit, sed à defuncto erant locata prædia, & pensiones recepisset, quoniam nullum impendium vel opera ei intercederat, restituere oportere. In summa quum in societate alter alteri obligetur ad lucri damníq; cõmunicationem, æquum est socium qui pecuniam contulit, eiúsq; periculum suscepit, sumptus etiã in faciendo quęstu impendit, denique qui partem dúntaxat vtilitatis promisit, partem verò sibi stipulatus est, eam partẽ ex cõtractu petere. Atq; hoc nimirum illud est, quocirca eius pecuniæ negotiationem non improbandam esse iudicamus, cuius quidem pecuniæ periculũ creditor cõtra mutuationis naturã suscipit. Id quod vulgo trifariam fieri cõsueuit: In mari videlicet, & nauigatione: quũ pecunia trãs mare creditoris periculo vehitur, quæ ideo Traiectitia nominatur, quemadmodũ suprà copiosè à nobis dictũ est. Quũ enim propter vsum pecunię nudum Centesima, quę illo casu permittitur, non exigatur, sed propter periculi emptionem, quod ea Centesima videtur emere creditor: meritò ęquum esse visum est, vt cuius rei periculũ creditor suscipit, eius rei cõmodum & vtilitatẽ aliquã percipiat. Qua ex re quam ob rem ea pecuniæ negotiatio, quam scribit Plutarchus M. Catonem exercuisse, iniquissima iudicata sit, nõ difficile est intelligi. Non enim sortis totius, sed paruæ tantùm summæ periculum, quod totum emi ea cẽtesima diximus, ad eum pertinebat. Sed operæpretium esse arbitror ipsa Plutarchi verba exponere, quæ sanè subobscura & ad intelligendum difficilia videri possunt.

[Margin: Fœnus nauticũ iustum, ac legitimum.]

[Margin: Plutarchi locus.]

ἐχρήσατο

χρήσατο δὲ καὶ τῷ διαβεβλημένῳ μάλιστα τῶν δανεισμῶν ἐπὶ ναυτικοῖς, τὸν τρόπον τοῦτον. ἐκέλευσε τοὺς δανειζομένους ἐπὶ κοινωνία πολλοὺς παρακαλεῖν. γενομένων δὲ πεντήκοντα καὶ πλοίων τοσούτων, αὐτὸς εἶχε μίαν μερίδα διὰ κουιντίωνος ἀπελευθέρου, τοῖς δανειζομένοις συμπραγματευομένου, καὶ συμπλέοντος. ἦν δ' οὖν οὐκ εἰς ἅπαν ὁ κίνδυνος, ἀλλ' εἰς μέρος μικρὸν, ἐπὶ κέρδεσι μεγάλοις. Hæc Plutarchus quæ Latinè ſic expreſsimus, vtebatur, inquit, in re nautica fœnore, quod maximè omniũ erat obnoxium calumniæ, ad hunc modũ. Iubebat eos quibus credebat pecuniã in ſocietatem multos aſciſcere. Quum autẽ eſſent quinquaginta, & totidem nauibus nauigarẽt, ipſe accipiebat vnam partem Quintium Libertũ, qui quũ debitoribus negotiabatur & nauigabat. Periculũ igitur nõ erat in omnem ſortẽ, ſed in paruã partẽ ſub magnis lucris. Hactenus Plutarchi verba, quæ quidem ita intelligi poſſe videntur, vt quod ait Periculum non erat in omnem ſortẽ, ſed in paruã partem, ita accipiatur, quaſi è quinquaginta nauibus earum tantùm periculum ſuſciperetur, quæ ſubmergerentur: quod periculum ſi cum cæteris negotiationibus cõparetur, quibus tota ſors vna naui cõtinetur, perexiguũ eſſe apparebit. Illud autẽ quod adiectũ eſt, Sub magnis lucris, ob eã cauſam dictũ ſit, quòd Quintius quinquageſimã partẽ acciperet: quę cum reliquis XLIX. iũcta lõgè maius emolumẽtũ afferebat, quàm ſeparata: prętereà autẽ & vſurę accederẽt, quæ ſemper in pecunia Traiectitia amplifsimæ permiſſæ ſunt.

Altera eius negotiationis ſpecies eſt, quũ terra periculum ſuſcipitur: vt ſi Romæ, exẽpli cauſa, reddi pecunia cõſtituatur, quę Lugduni traditur. quod

Lugdunẽſes pecuniæ permutationes.

genus hodie frequentissimè Lugdunenses vsurpāt, & lingua vernacula Permutationem, id est Collybum, (Collybus enim propriè in loci mutatione dicebatur) vulgo appellant. Hoc enim illorum lucrū (moderatum modò sit, neq; immensum aut immodicum) quoniam & propter gestationis sumptus, & propter periculum petitur, tolerari ac probari potest. Ex eo præsertim quòd Caius notat in l. illud quæsitum. D. ad leg. Aquil. vbi eadem ratio est, ibi idem ius & æquabile statuendū esse: non enim pecunia fœneratur, sed periculum gestationis emitur.

Tertia periculi emptionis species est, de qua mentionem facit Scæuola in d. l. periculi. De naut. fœn. quum certa pecunia, alterius causa, periculo dantis impenditur: ita tamen vt lucro facto, partem eius debitor vna cum sorte creditori suo persoluat. veluti si piscatori, aut venatori, aut aucupi in apparatum plurimum pecuniæ dederim, vt si nihil cœperit, sortem amittam, si cœperit & sortem & partem lucri persoluat. His igitur omnibus casibus etsi qui prætereà similes sunt, quoniam creditor sortis periculum susceperit, non dubium est quin aliquā eius emolumenti partem, quod ex eius pecunia fecit debitor, ęquissimè postulet. siue illa stultissimorum & ineptissimorum hominum sententia sit in cap. nauiganti. De vsuris. lib. Decretal. v. siue non sit, quod mihi verisimilius videtur: propterea quòd Euntis appellatione, nauigans quoq; comprehenditur. Nos enim ab iis tanquā agrestibus & furiosis dominis iampridem aufugimus. Eo verò casu quo totius periculi, totius laboris, impensarū omnium

cred

creditor expers est, deniq; quo vtilitatem omnem quæ ex pecunia potest colligi, debitori dedit (hæc enim Mutui natura & conditio est) quid est, vt Fabius dixisse fertur, iniquius quàm sub ea arbore fructum legere quam alius conseuit? presertim quum pecuniã debitoris fecerit, id est, omnẽ ei dederit, eius vtilitatẽ: in societate verò pecunia semper eius qui eam cõtulit remaneat. Preterea fœnerator ex re sterili, nimirum nuda pecúniá fructũ captet: quum in societate nuda pecunia nõ sit, sed operæ atq; industriæ coniuncta, ideóq; fœcunda & fertilis. nam si otiosam pecuniam conclusam in arca habuisset, sterilis & inutilis mansisset. Et quanuis operę debitoris coniuncta quasi culta emolumentum aliquod adferre soleat, tamen quoniã societatẽ nullam contraxit, eius operę & laboris fructus nihil ad eũ pertinet. Et certè sic se res habet, vt nisi quũ hæc quatuor quæ diximus interueniunt, nunquã legitimus & liberalis quæstus appellari debeat. Primũ enim necesse est rem eius esse qui lucrum ab ea postulat: deinde vt res sit fœcunda & fertilis: tertiò vt sortis periculum ad eum pertineat: postremò vt ex arte & opera probabili quæstus fiat. Nam aleator etsi ex re sua lucrum querat, eiúsq; summum & certissimum periculum subeat, tamen quoniã ex arte turpi & improba id facit, non dubiũ est quin eius quæstus legitimus appellari non possit. Quare quid de fœneratione dici debeat haud obscurum est. Quum enim neq; pecunia quam credidit eius sit, neq; res fœcunda sit, neque periculum vllum suscipiat, neque postremò ex arte probabili & iusta lucrum

Societatis & fœnerationis differentia.

Quatuor in legitimo cõtractu necessaria.

quærat, is quæstus quem à debitore postulat legitimus appellari non potest. Ac sunt alii quidem huius generis acquirendi modi, velut ex Antichresi, & apud nos vsitata redemptione vectigalium, de quibus deinceps commemorare operęprętium est. Id quod nos quoque facturos pollicemur, si modò quæ sit religionis Christianę, id est, nostræ (quæ sola religio nominanda est) de fœneratorum quæstu sententia, exposuerimus ante breuiter, vt maiorem ea res & in primis grauem authoritatem apud pios & bonos viros obtineat.

Quæsit religionis nostræ de fœneratorum quæstu sententia. Explanatus locus Deuteron. an Iudæis fœnerationem exercere permissum esset.

CAP. III.

QVVM de vsuris quęritur, vulgò doctissimi homines præceptum Christi citant ex Euangelii Lucæ quinto capite, quo iubet vt mutuum demus nihil inde sperantes. Neque enim de sorte illud intelligi posse aiunt, propterea quòd dictum sit Mutuum date, non Donate. Affirmant igitur ea Dei lege prohiberi, ne quis vsuras petat. Id quod de fœneratione sola (quæ ipsa vsuræ appellatione continetur) ab iis intelligi, non autem de vsuris in specie sumptis minimè dubitandum esse arbitror. Nam vt pupillus à tutore, & gener à socero, itémque fideicommissarius ab hærede vsuras suæ pecuniæ petant, qua pecunia illi vsi sunt, non tantùm ciuili, verumetiam naturali,

& diuino iure permissum esse constat. De fœneratione igitur videamus: de qua si breuiter simpliciterq; dicendum est, non arbitramur eo loco sensisse Christum, cuius illa tota concio huc tantùm pertinet, vt benignè faciamus omnibus, hoc vnum spectãtes, vt alios iuuemus, nulla nostri habita ratione. Itáque benignitate Barbaros & falsarum religionum cultores superemus, qui nulli vnquam officium tribuunt, nisi vnde parem expectant gratiam. denique vt quanuis ingratos, inimicos, improbos quibuscunq; possumus beneficiis complectamur. Id adeò ex ipsius Christi verbis licet intelligere. Quum enim nullam iis fore gratiam ostendisset, qui aut mutuum dant, aut alia quędam officia tribuunt, ea spe vt eadem recipiant, Nam peccatores, ait, id est, à nostra religione alieni peccatoribus dant mutuum, vt paria recipiant. Quid est hoc, Paria recipere? Declarat Cicero his verbis in libro de officiis secundo, A' quo, inquit, plurimum exspectant, etiam si ille his non eget, tamen ei potissimùm inseruiunt. item initio Orationis antequam iret in exilium, Est liberale officium serere beneficium, vt metere possis fructum. Quare quæ posteà subiungit, Quinimo diligite inimicos vestros, & beneficiis afficite, & mutuum date nihil inde sperantes, ita accipiendum esse constat, quasi dixisset, nihil eorũ quæ homines ab iis, de quibus bene merentur, expectant, quum officium aliquod tribuunt: parem gratiam, mutuũ officium, mutuam animi beneuolentiam. Et sanè Diuus Basilius cognomento Magnus, de sorte verba Christi disertè

Lucæ locus.

accipit Concione in Pſalmum XIIII. ſecunda, Τίς δέ ἐστιν ἡ συμβουλὴ τοῦ δεσπότου, δανείζετε παρ' ὧν οὐκ ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν. καὶ ποῖον, φησί, τοῦτο δάνεισμα, ᾧ τῆς ἀποδόσεως ἐλπὶς οὐ συνέζευκται; νόησον τὴν δύναμιν τοῦ ῥητοῦ, καὶ θαυμάσεις τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ νομοθέτου. ὅταν πτωχῷ παρέχειν μέλλῃς διὰ τὸν κύριον, τὸ αὐτὸ καὶ δωρόν ἐστι καὶ δάνεισμα. δῶρον μὲν, διὰ τὴν ἀνελπιστίαν τῆς ἀπολήψεως: δάνεισμα δὲ διὰ τὴν μεγαλοδωρεὰν τοῦ δεσπότου, τοῦ ἀποτιννύντος ὑπὲρ αὐτοῦ. Hæc Diuus Baſilius, quæ nos ita exprimenda putamus. Quod autem, ait, Domini conſilium eſt? Mutuum date his à quibus nihil ſperatis recipere. Et quale hoc tandem mutuum vocat, cui nulla redditionis ſpes adiuncta eſt? Perpende vim dicti, & legiſlatoris humanitatem admirabere. Quando inopi propter dominum daturus es, hęc eadem & donatio & mutuatio eſt. donatio nimirum, ob id quòd ſpem recipiendi omnem deponis, Mutuatio verò propter munificentiam Domini qui hoc officium remunerat. Nullàne igitur dicet aliquis extat lex in libris ſacris, quæ fœneratione͂ improbet? imò verò. nam primum quidem in libris Exodi & Leuitici Deus prohibet, ne quis egeno & inopi, ſiue ille Iudæus, ſiue alienigena ſit & peregrinus, modò eandem religionem colat, fœnore pecuniam occupet. in libro verò qui Deuteronomion inſcribitur, generatim loque͂s, id eſt, tam de paupere, quàm eo qui nullius opis indigens, quærit ex alterius pecunia ſuas augere copias, Ne, ait, fœnore pecuniam occupes fratri tuo, neq; eſculentum, neque aliud quicquam quod fœnori dari poſsit. Barbaris quidem & exteris

Locus Moſis explanatus.

teris

teris fœnerabis: fratribus verò tuis nō fœnerabis. Iudæos inter ſe fœnerationem exercere prohibet, quæ lex ideo ſimiliter nos obligat, quoniā ad ceremonias non pertinet, & eos ritus qui non in omne tempus inſtituti fuerant, ſed ad perpetuam naturæ ęquitatē ſpectat. id quod hoc argumēto confirmari poteſt, quod Dauid pſalmo XIIII. & Ezechiel cap. XVIII. eos beatos fore affirmāt, qui pecuniā ſuam non dederint fœnori: contrà qui eum quæſtum exercent improbos ac ſceleratos. Quorſum igitur Iudæis permiſſum eſt, alienigenis & barbaris pecuniam dare fœnori? quū is quęſtus ab æquitate naturæ tantopere adhorreat. an de ſeptē illis populis id intelligendum eſt, quorum facultates omnes & copias prædari ac diripere iuſsi erant? Verùm vt id omittam, quod ea lex in omne tempus lata eſt, quo tempore à cæteris omnibus nationibus gentē Hebræam diſtingui ac ſecerni oportebat, non quo ſeptem illi populi excindi ac deleri poterant: vt illud inquam prætercam, certè quum & vitæ & necis illorum domini eſſent, iuberentúrq; illos quaſi neci addictos ferro trucidare, vitáque expellere, ac tum eorū bona diripere, nihil, mea quidē opinione, attinebat aliā eos prædandi ac ſpoliandi rationē quærere. an igitur illud potius exiſtimandū eſt, quod video ipſos Iudæorū Theologos affirmaſſe, quoniā ea gens arderet auaritia, & alieni appetens eſſet, concedendum illorum effrenatæ cupiditati fuiſſe, vt ſe barbaris nationibus expilandis explerent, itáque à ſuæ gentis hominibus abſtinerent. Verùm illud contra nefarium eſt, vitiis hominum indulgere

gere Deum existimare; & eorum peruersis cupiditatibus lenocinari, atque inseruire. Huc accedit, quòd verisimile nõ est Deum permisisse populum illum suum, quem sanctũ, & castum haberi vellet, eo tam turpi, & flagitioso quæstu contaminari. Quid igitur illud est, quod exteris fœnori pecuniam dare licuit? Respondeo, quoniam aliæ nationes barbaræ Mosaicis legibus nõ tenebantur, quæ ciues fœnus inter se exercere prohibebat, ac si quid aliquando cum Iudæis contrahebant, quibus præsenti, vt fit, pecunia opus erat, illos grandi fœnore premebant, vt ius inter vtrosque æquabile & vnum omnibus esset. Iudæis similiter permissum est, si quando illis mutuam pecuniam darent, vicissim vsuræ nomine aliquid stipulari. Sic enim eum mihi locum explanandum esse admonuit Theologus summo ingenio præditus, & doctrina atque omnium optimarum artium studiis eruditissimus Cephas Teruius, quem ego authorem vehementer sequendum puto. Eóne igitur permissum fuisse putandum est, vt passim ex pecunia quæstum facerent, eámque publicè negotiationem quasi artem quandam legitimã exercerent? vt mensarii Lugdunenses & Veneti, qui pecuniæ nundinationem & quasi mercaturam quandam exercent. Mihi quidem non fit verisimile, quandoquidem & natura ab huiusmodi quæstu abhorret, & non modò aleatoribus, verùm etiam furibus turpiores ac deteriores fœneratores ipsi etiam philosophi iudicarunt. neque verò Iudæorum populo aliunde quàm ex legitima & probabili arte quæstum facere permissum

Cur permissum Iudæis alieno dare fœnori.

sum

ſum eſſet. Et quoniam omnia perſequimur, illud etiam videamus, an rectè quidam exiſtimant, qui ſcribunt eum quæſtum, etſi per ſe flagitioſus & iniquus ſit, attamen quoniam à Deo propterea permiſſus eſt, vt Iudæis nationes omnes barbaras eorúmq; copias & facultates ſubiiceret, iuſtiſsimum exiſtimandum eſſe, quemadmodum furtum illud Aegyptiorum ſuppellectilis, quod quia à Deo permiſſum erat, etſi per ſe iniuſtũ ac flagitioſum, nunquàm tamẽ in culpa poſitum aut crimini datum eſt. Verùm illi mihi ſanè non ſatis eiuſce rei rationem tenere videntur, propterea quòd eos tantùm quos dixi ſeptem populos prædari licebat: cæteris iniuriam inferre nuſquam permiſſum eſt. Et quanuis Deuteron. cap. xx. conceſſum eſt, quoſuis populos, ſi ſe in deditionem Iudæorum redegiſſent, tributum ferre cogere: ſi obſidione caperentur, vaſtare & populari, hoc tamen ita intelligendum eſſe conſtat, quum belli inferendi iuſtæ & probabiles cauſæ extitiſſent. Verùm vt hanc longam miniméque neceſſariam diſputationem omittamus, atque ad prima illa reuertamur, videamus ſi quæ religionis noſtræ decreta vſquam extent, ex quibus illa noſtra de fœneratione ſententia confirmari poſsit. Eſt autem in actis Niceni concilii decretum quoddam, in quo quidquid ad hanc quæſtionem pertinet breuiter his verbis concluſum eſt.

Niceni Concilii de fœneratione ſententia.

Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκερδίαν διώκοντες ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος, λέγοντος, τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, καὶ δανείζοντες ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν, ἐδικαίωσεν

σεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὑρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνειν, ἐκ μεταχειρήσεως ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου καὶ ἀλλότριος τοῦ κάνονος ἔσται: id eſt, Quoniam multi immodicè habendi cupiditati dediti, & turpia lucra ſectantes memoriam Scripturæ ſacræ depoſuerunt, quæ inquit, Pecuniam ſuam non dedit fœnori:& mutuum dantes centeſimas exigunt, decreuit ſanctum & auguſtum concilium vt ſiquis inueniatur poſt hoc decretum qui fœnus accipiat, vel per ſe ipſe, vel alio quouis modo rem contrahens, aut ſeſcuplas, (id eſt, ſeſquicenteſimas,) exigens, aut omnino aliud quiddam turpis lucri cauſa animo agitans, abdicetur clero & alienus ſit à Canone. Hæc igitur Eccleſiæ Chriſtianæ de fœneratione ſententia eſt: quæ etſi de ſolis clericis; vt nunc loquimur, mentionem facere videtur, iiſque ſolis pœnam publicam ſtatuere, minimè tamen dubitandum eſſe conſtat, quin ad omnes Chriſtianos pertineat. Neque enim cuiquam exiſtimandum eſt Centeſimas tantùm & ſeſquicenteſimas eo decreto prohiberi, quaſi aliæ leuiores permittantur. disertè nanque omnẽ fœnerationis quæſtum condemnat, quum ait, Si quis inuentus fuerit qui fœnus exerceat, & qui turpia lucra ſectetur. ex quo apparet fœneratoriam negotiationẽ tanquam turpem, ſordidam, homineque Chriſtiano indignam improbari. Neque verò mirari ſatis poſſum quid in mentem venerit Alciato, quum in libris quæ Parerga inſcripſit, capite quodam, affirmare non dubitar,

tat, consilium hoc ad perfectiorẽ vitam, non præceptum dari Christianis: & interdum aliter atque aliter placere ecclesiæ Scripturam diuinitus traditam interpretari. Itaque quibusdam pontificibus olim visum esse, Lucæ locum quem de fœnore intelligebant ad consilium referre. at deinde, inquit, Gregorio, Clementi, aliísque pontificibus placuit locum Euangelicum ad præcepti necessitatem trahere. idémque de diuortio affirmat, & item de ieiunio, & de nuptiis sine parentum consensu factis. neque enim ius diuinum adeò certum & indubitatum esse, quin varias interpretationes habeat. His verbis vtitur Alciatus. Sed vellem pro suo singulari ingenio & eruditione non abuteretur eloquentia quam à Deo immortali accepit, vt honesta studia adolescentium adiuuaret, non vt eius Scripturæ maiestatem (quam Angeli & spiritus cælestes venerantur & colunt) authoritatémque minueret. Quid tam inhumanum est, quàm oracula & mandata Dei, cuius numini parent omnia, quasi plumbeam ædificationis Lesbiæ regulam arbitratu nostro huc illhuc flecti ac torqueri posse arbitrari? Deum oro vt mansuetorum hominem mentes illustret, & eos qui homines pro Deo venerantur malis omnibus affectos atque afflictos malè perdat. Sed redeo ad institutum. Non est hoc hominum consilium quod ad solos clericos pertineat. Extant enim inter constitutiones ecclesiasticas Leonis Papæ primi decreta, quibus apertissimè huiusmodi quæstus improbantur non solùm in clericis, verùm etiã in aliis omnibus, qui

Chriſtianam religionem amplexi ſunt. Neque hoc, inquit, prætereundum eſſe duximus, quoſdam lucri turpis cupiditate captos vſurariam exercere pecuniam, & fœnore velle diteſcere. Quod non dicam in eos, qui ſunt in clericali officio conſtituti, ſed & in Laicos cadere, qui Chriſtianos ſe dici cupiunt, condolemus. Quod vindicari acriùs in eos, qui fuerint confutati, decernimus: vt omnis peccandi opportunitas adimatur. Illud etiã duximus præmonendum, vt ſicut non ſuo, ita nec alieno nomine aliquis clericorum exercere fœnus attentet. Fœnus autem hoc ſolum accipere, & exercere debemus vt quod hîc miſericorditer tribuimus, ab eo domino, qui multipliciter & in perpetuum manſura retribuet, accipere valeamus. hæc ille, quæ quia & ſcripturæ ſacræ, & naturali rationi, ciuilibúſque legibus conſentanea ſunt, nemo dubitabit authoritatem illis adiungere. Quamobrem autem ἀιχροκερδίαι vocentur illi quæſtus, id eſt, lucra fœda & turpia, copioſè docet Chryſoſtomus aut quiſquis eius commentarii author eſt, qui eius nomine circunfertur, in Euãgelium Matthæi, cap. XVII. Quid enim, ait, irrationabilius inueniri poteſt, quàm ſine agro & pluuia & aratro ſeminare? Has ob res qui hanc peſtiferam agriculturam adinuenerũt, zizania metunt, quæ igni æterno tradentur. An forſan viuendi iuſtè modi nõ inueniuntur? Num ſunt agrorum cultus, gregis, pabula, armentorum cuſtodia, manuum operatio, ſolius tuarum rerum cura? Eadem ratione vtitur vir ſanctus, quam & eruditi omnes ſequuntur, & luculenter

lenter exponit Aristoteles eo quē supra citauimus loco. nimirum quòd è re sterili captatur fructus, qui ab harum rerum proprietate discerni non potest: ac suadet, vt qui pecuniam habent eam in alios vsus legitimos, & naturales quæstus collocent: veluti agriculturam, armentorum pastum, mercaturā iustam, & alios huiusmodi. non quò omnes adigat ad aratrum, sed vt fructibus & vectigalibus prędiorum, quæ colonis elocent, victum cōparent. Præclarè nanq; Basilius acer & verus rerum ęstimator, *ὁ γεωργὸς*, inquit, *τὸν στάχυν λαβὼν τὸ σπέρμα πάλιν. ὑπὸ τὴν ῥίζαν οὐκ ἐρευνᾷ. σὺ δὲ καὶ τοὺς καρποὺς ἔχεις, καὶ οὐκ ἀφίστασαι τῶν ἀρχαίων. ἄνευ γῆς φυτεύεις, ἄνευ σπορᾶς θερίζεις.* Agricola, inquit, spicis collectis semētem prætereà sub radice non euellit. Tu verò & fructus habes, neq; tamen ab agro temperas. Sine terra seris, sine semente metis. Non ostētationis causa colligo sententias veterū quæ nihil ad rem pertineāt, aut causæ nostræ minùs inseruiant. Multa sunt loca apud Augustinum, Ambrosium, Chrysostomū, quibus fœnus damnatur, vt quum veneno aspidis cōparatur, quod per omnia membra discurrit: aut modico fermento quod totam conspersionē corrumpit. quia quum vsura (inquiunt) domū alicuius ingressa sit, totam eius substantiā ad se trahit. Alii eam hirudinibus cōparant, quòd vt illæ sanguinē, hæ similiter hominū facultates exugunt. Estq; Plutarchi liber eodem ferè argumēto scriptus. Verùm hæc illorū omnia minùs ad rem faciunt, siue quòd ad fœneratores in odium adducendos pertinent, eos qui pauperum & inopum facultates deglubūt:

de quibus vno omnium consensu reiectis & condemnatis nihil me attinet plura hoc loco dicere. siue quòd debitores à mutuo à fœneratoribus petendo deterrere conantur. Verùm illud tantùm à nobis quæritur, an qui fœneratoriam negotiationem exercent, vt illi quos Banquarios vulgò appellant, aut verò alii prætereà qui otiosam pecuniam fœnerant, atq; inde quęstũ aucupantur, legitimum ac iustum quęstum faciant. De quo quoniam alibi luculenter & propè diuinitus à Chrysostomo commemoratum est: nimirum in Matthæi cap. duodecimo, Homil. trigesimaoctaua, satis est illius verba hoc loco ponere. Super omnes, inquit, mercatores plus maledictus est vsurarius: quia mercator dat rem vt iam illam non repetat: iste autem postquam fœnerauit, & sua iterum repetit, & aliena tollit cum suis. Adhuc dicit aliquis, Qui agrum locat, vt agrariam recipiat, aut domum vt pensiones recipiat, num est ei similis, qui pecuniam dat ad vsuram? Absit. Primùm quidem quoniam pecunia non ad aliquem vsum inuenta est, sicut ager, vel domus, sed ad pretium emendi vel vendendi. Secundò, quoniam qui agrum habet, arat eum, & fructum accipit ex eo. Similiter & qui domum habet, vsum habitationis capit ex ea. Ideo qui locat agrum, vel domum, vsum dare videtur, & pecuniam accipere: & quodãmodo quasi videtur commutare lucrum cum lucro. Pecuniam autem si repositam in sacculo teneas apud te, nullum vsum capis ex ea. Has rationes grauissimas & eruditissimas enumerat vir sanctus, quibus non modò mens

Chrysostomi de fœneratione sententia.

mensarii publici, verumetiam omnes mensariorum similes condemnantur. Quorum etsi infinita sunt genera, vnum tamen exempli causa proposuisse, satis ad intelligendum erit. Redeat enim ad mercatorem ex opera & arte sua magna pecuniæ vis: redeat ad aliquem hæreditas, quæ in pecunia numerata consistat: aut verò ex venditione agri suorúmque bonorum quædam pecuniæ summa redacta sit: iustúmne illi & legitimum sectari quęstum existimandi sunt, quum alium quærunt, cui pecuniam suam dent fœnori, vt ex illius opera industriáque lucrum captent? De paupere & eo qui necessitate premitur nunc nihil quærimus. Gratis enim illi mutuò dandum est. De locuplete igitur ambigimus, qui quum nullius opis indigeat, quærit ex alterius pecunia suas augere copias. Ponamus itaque mercatorem quendam locupletem, ipsúmque adeò regis Lusitaniæ institorem, qui non parui beneficii loco habiturus est, in lucro etiam positurus, si quis ei pecuniam grandi etiam fœnore mutuò det. Et sanè nonnullos in ea esse sententia videmus, vt eum esse quæstum & honestum & legitimum affirment: nimirum propterea quod ex aliena pecunia lucrum faciat. Nunc illud omitto quod suprà copiosè & satis vt arbitror diligenter ex medio iure ciuili demonstratum est, pecuniam mutuo datam debitoris fieri: non manere creditoris. Neque enim nobis nunc cum iis res est, qui eruditum illum puluerem attigerunt. Sit igitur aliena pecunia ex qua mercator lucrum facit. Eóne tamen

legitimus creditoris quæſtus exiſtimandus eſt, qui pecuniam aleatori dedit mutuo, vt ex aleæ lucro partem habeat? At multum inter vtrunque lucrum intereſt. Nam illud ex mercatura & arte probabili: hoc ex improba & flagitioſa factum eſt. Quæ tandem iſta tergiuerſatio eſt? Non enim vnde debitoris lucrum reddit, ſed vnde creditor id petat quæritur. Eſt autem eius creditoris in aleæ ludo turpiſſimus, id quod inter omnes conſtat, & improbiſsimus quæſtus. quoniam ex arte nulla probabili & legitima comparatus eſt. Erit igitur eadem ipſa regula & lege adhibita eius de quo poſtremo loco diximus creditoris. Non igitur illud quærẽdum eſt, Inſtitor Luſitaniæ principis, aliúſve debitor lucrũ ex aliena pecunia fecerit, nécne. Sed illud potius, iuſténe creditor id lucrum petat, aut eius lucri partem, quod ideo negamus, quoniã ex re ſterili, opera & arte ſua nulla, ex alterius labore & induſtria id petit. Et quanuis debitor ex arte probabili & legitima lucrum fecit, nullam tamen eius partem creditor ſibi vindicare poteſt: propterea quòd nulla inter eos ſocietas contracta eſt. Ea enim vis ſocietatis eſt, vt etiam eius ſocii quæ nullam operam ſed ſolam pecuniam contulit, operam tamen eius qui eam confert communem faciat.

Fœnerationis & beneficii debitoris differentia.

Neque verò ſatis huiuſce diſputationis nodum videre illi quidem exiſtimari poſſunt, à quibus noſtra hæc ſententia rideri ſolet, quaſi debitores qui ſe ſummo à creditoribus beneficio affectos profitentur, ea quæ vtenda acceperint maiore menſura, ſi modò poſsint, reddere prohibeamus. cõtráq;

illud

illud Hesiodi præceptum citant.

Εὖ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ' ἀποδοῦναι
Αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον αἴκε δύνηαι.
ὡς ἂν χρηΐζων καὶ ἐς ὕστερον ἄρκιον εὕρῃς.

Optima à vicino mensura vtendũ cape:eadémq; illi redde qua acceperis, aut etiam cumulatiore si posſis:vt si quando rursus indigeas; tum quod necesſitati tuæ subueniat consequare. Nos verò tantum abest, vt illud debitoris officium & egregiam referendæ gratię voluntatem improbemus, vt eum qui aliter fecerit, non modò ingratum (quod per se graue est) sed etiam impium appellare non dubitemus. Verùm eóne tandem sequitur, iure id creditorem stipulari posse, debitorémque ad eam rem obligatione cogere? nihil profectò minus. primum enim in omnem euentum stipulatio concipitur: id est, siue lucrum, siue damnum factum fuerit. Itaque lucrum quod nondum in rerum natura est, quódq; etiam an futurum sit incertum est, quasi certum atque extra periculum positum stipulatur. quinetiam quanuis in eum casum stipulatio concipiatur, quo casu debitor lucrum faceret, tamen quoniam & ex re, vt ante diximus, aliena & (vt Chrysostomus docet) sterili atque infœcunda, tum prætereà ex arte nulla legitima & probabili, deniq; ex alterius opera & labore quæstum aucupatur, iniquisſimè id facit. Rependat igitur ea quæ vtenda debitor accepit, etiam maiore mensura quàm acceperit, grati ille quidem & memoris officium faciet: neque si id creditor acceperit, afficietur iniuria, dummodo in beneficii & gratiæ, non autem in debiti loco id nu-

meretur. Nam vt Aristoteles libro Ethicorum quinto eleganter scribit, qui sua dedit (quemadmodum Homerus ait Glaucum dedisse Diomedi, Próq; nouem centum, pro ferro tradidit aurum) iniuriam non accipit. quandoquidem vt det in ipsius situm est potestate. Sed non quod honestè accipimus, idem etiam continuò honestè petere possumus. Quærat igitur aliquis, quum debitor non iniustè faciat, grati etiam & memoris officio fungatur, qui maiore mensura reddit, quod acceperit, iustène & piè ac saluo officio faciet, si mensario publico fœnus ex stipulatione pendat? an potius quum iniquissimus & improbissimus contractus fœnerationis sit, eadem vtriusque contrahentis ratio sit, in contractu, & tam iniqua sit debitoris promissio, quàm stipulatio creditoris. Etsi autem non sum nescius lubricum hunc esse locum, plenúmque dissensionis inter doctissimos, tamen quoniam ad eum nos instituta disputatio perduxit: non dubitabimus nostram de eo sententiam breuiter simplicitérque proponere. Existimo autem equidem rem omnem ad certam rationis normam dirigens, & diligentissimè perpendens momenta officii vtriusque contrahentis, reciprocari in eo negotio contrahendo honestatem & turpitudinem conuentionis. Iam illud à nobis explicatum est, fœneratorem aut ex stipulatione fœnus accipere, aut solo debitoris beneficio, qui grati & memoris officium faciens plus reddit quàm acceperit. Ostendimus prætereà satis vt arbitror diligenter, ídque nobis iampridem persuasum

Debitor soluēs fœnus an iniustè faciat.

esse

esse non dubitamus, stipulatione fœnoris contra-ctum inter Christianos & probos viros vitiari:nimirum quia perniciosa est Reipublicæ, deseruntur artes, & flagitiosa negotiatio est, ex re sterili ex arte & industria creditoris nulla, per labores & vigilias alterius quæstus comparatur. Ex quo ipso perspicuum esse arbitramur, quæ res per se ipsa turpis & flagitiosa est, eius rei non minùs improbam promissionem, quàm stipulationem intelligi. Et quanquam diuersa videatur esse creditoris ratio & debitoris, propterea quòd ille fœnus petẽdo proximum violat, qua de causa stipulatio eius magis quàm huius promissio improbatur, hic qui promittit nulla creditorẽ lædit iniuria:tamen quoniã ansam & occasionẽ eius mali & iniustitiæ cõmittendæ creditori præbet, eiúsque in Republ. exitialis nundinationis exercẽdæ ac retinendæ, magnã profectò eius mali culpam sustinere intelligitur. Non enim eius tantùm qui aleæ lusus, aut sortilegii, aut alterius cuiusuis artis improbæ & perditæ quæstũ sectatur studium improbamus, sed eius quoque qui pecuniam illis in eam rem eam impensuris mutuo dat, itaque eius mali quasi fomitem ac materiam quandam subministrat. Profectò enim sic se res habet, vt nisi essent qui fœnori pecuniam acciperent, essent nulli qui fœneratoriam exercerent. Et quanquam nulla vnquam lege Iudæis interdictum est, si quando cum exteris nationibus negotiarentur, fœnori pecuniam ab iis accipere, minimè tamen hoc ad imitationem nobis referendum est: non magis quàm quod iisdem fœnori dare per-

missum erat. vtpote quum quid aliæ omnes Barbaræ & exteræ nationes, quas tanquam perditas & reprobas detestabantur, vel iustè vel iniustè facerent, pro nihilo putarent. Porrò autem quemadmodum in fœnoris stipulatione ex creditoris facto debitoris factum ęstimandum esse docuimus, nimirum propterea quòd eius contractus æquitas iniquitásque reciprocatur, ostendimus etiam ex facto debitoris vicissim creditoris factum metiendum esse. Vnde quum in persona debitoris, qui citra vllam conuentionem aliquid præter sortem creditori reddit, factum illud non improbamus, magnopere etiam laudemus, cōsentaneum est etiā, vt ne creditoris quidem factum qui id accepit improbari possit. Ac de his quidem ita se rem habere non dubitamus. Quanquam illud quoque adiiciendum esse arbitramur, nobis non videri bonorū virorum conscientias tam angustè arctéq; his quasi vinculis cōstrictas teneri oportere, vt si quis in magnam aliquam atque acerbam difficultatem incurrerit, neque vlla emergendi potestas aliunde appareat, quàm ex fœnerationis adiumento, non potius necessitati pareat, quàm magno aliquo detrimēto afficiatur. Hunc enim ab ea quam diximus culpa liberat necessitas, vt eius iniustitiæ cōmittendæ nullam occasionem attulerit. Quid enim si quis à prędonibus aut piratis captus magnam eis pecuniæ vim promittat, vt sese inde eximat, ac tandem etiam persoluat, eóne dicenda turpis pecuniæ promissio est, quia eius exactio turpitudine non vacat?

De

De vsura annua, vt antichresi, & eo contractu quo fundus eiúsve reditus sub conditione redimendi venditur, item de vsitata emptione redituum, & legati specie cuius mentio fit in celeberrima.l.iij.D.de ann.legat.

CAP. IIII.

HACTENVS de fœneratione & vsurarum quæstu dictum sit, satísque vt arbitror diligenter expositum, quibus de causis eum quæstum qui fœnore percipitur improbum miniméque tolerandum esse iudicemus. Nunc igitur quoniam inuenta regula & quasi norma quædam est, qua posit de cuiuscunque quæstus & lucri æquitate iniquitatéque iudicari, (requiri enim necessariò quatuor ostendimus, vt res nostra sit, eadémque frugifera, & fertilis, periculum prætereà & damnum ad nos pertineat, & ex arte legitima lucrum fiat) postulare hic locus videtur, vt alios quoque eiusdem ferè generis contractus ad eandem normam & regulam exigamus. In primis igitur de contractu eo quem Martianus in l.si pecuniam.D. de pign.act.& l.si is qui.§.j.D.de pign. ἀντίχρησιν appellat, videamus. Hanc enim vsuræ quandam esse speciem superiùs ostendimus: siquando videlicet pro debita pecunia vsura nō in pecunia sed in fundi aut ædium fructibus soluatur. Hæc enim eius verbi notatio est, quasi creditor, cuius pecunia debitor vtitur, contrà re à debitore pignori oppo- Anti-chresis quid sit.

sita vtatur. extátq; huius conuentionis species memorabilis in l. si ea lege. C. de vsur. Finge igitur Sempronium mutuo dedisse Titio pecuniam, & fundum aliquem pignori accepisse, stipulatúmque esse vsurarum loco fundi fructus. Nunc vtrum ea fundi pensio fœneratio dicenda sit, ob eámq; caussam turpis & improba existimari debeat, dubitari potest. Primum enim quum debitor vtatur creditoris pecunia, si contrà re debitoris creditor vtatur, præsertim ex conuentione, ius par & æquabile vtriusque videtur esse. Præterea quum ager in conuentione est, & culturæ sumptus & fructuum incertitudo (vt sterilitas & tempestatum pericula) ad creditorem spectant. Ex quo quidem probari posse videtur, vt qua in re & sumptum & operam posuerit, eius rei commodum & emolumentum percipiat. Contrà illud adferri potest, adhibita illa quam sæpe dico regula & præscriptione, iniquum hunc quæstum & illegitimum apparere. quoniam etsi & res fœcunda est, (si ad pignus spectandum sit) & sumptus in ea re creditor fecerit, periculúmque susceperit, ex re tamen aliena lucrum petit. Remanent enim opposita pignori, debitoris. Neque verò existimari potest, pari vtrunque & æquabili iure in re vti alterius. Nam si vestem tibi meam opposui pignori, non tamen eodem iure vti in re mea poteris, quo ego in pecunia. Verum est enim quod scribit Vlpianus, creditorem, qui pignore vtitur, furti crimine obligari. l. si pignore. D. de furt. At illud ex pacto inter nos conuenit. Causam igitur eiusce

An probãda Antichresis.

ce conuenti pacti videamus. An locatus ager est? minimè. quid ergo? apertè exponenda causa est: propter vsum pecuniæ creditoris id illi conceditur. In quo contractus iniquitas & iniustitia cernitur. Verè nanque pecunia locatur. quod quia vel contra eius naturam fit, (permutandi enim non locandi causa inuenta est) vel quòd separatam ab vsu proprietatem non habet: vel aliis prætereà permultis causis, de quibus anteà latè commemoratum est, turpissimum & iniquissimum iudicatur. Sed fortassè dixerit aliquis, Cur ergo iure id ciuili permissum est? quemadmodum apparet ex d. l. si ea pactione. & l. si ea lege. C. de vsur. respondeo idem in hac fructuum quod in pecuniæ numeratæ vsura & accessione dicendum esse. Plana enim & perspicua regula est ciuilis iuris, Vsuras nunquam nisi ob id quod verè & non simulatè interest deberi. quemadmodum copiosè & vt mihi quidem visum est diligenter ante à nobis commonstratum est. Quamobrem ita distinguendum esse arbitror, an creditor iuuandi tantummodo debitoris causa, & adeò nullius sui commodi & emolumenti habita ratione, vt etiam eius magnopere intersit, an verò sui tantùm quæstus & lucri gratia id fecerit. Nam si fortè mercator ad nundinas profectus, pecuniæque summam aliquam secum deferens ab amico, emolumenti sui, collocandæ fortassè filiæ suæ, causa rogetur, vt eam illi pecuniam mutuo det: ídque illi ea lege & conditione concessisset, vt intereà fundo alterius frueretur, quoniam interesse creditoris

toris

toris constat vsu carere suæ pecuniæ, vsura ea legitima & probabilis existimari debet. Si verò ita collocandæ suæ pecuniæ occasionem creditor sui lucri causa quæsierit, neque aliter eius intersit, sed eam quasi pecuniæ negotiationem exerceat, quoniam ea vera fœneratio est, quæ ex ipsis numûm corporibus fructũ petit, improba & iniqua ea conuentio existimari debet. Quum enim pecunia sterilis sit, nihilominus contra naturam facit, qui ab ea fruges expectat, quàm qui pecuniam præsertim quum & vendi fruges, & locari domus à creditore possint. Ex quo ipso de alio quoque conuentionis genere vsitato iudicari potest: quum fundus eiúsve reditus emitur ea lege, vt quotiescunq; venditori visum erit, redimere possit. Eo nanque casu sors emptori redditur, & tamen redditus illi annui quos percepit eius fiunt: qui quoniam accessio videntur esse ad sortem, fœnus quoque redolere videri possunt, & ad speciem quandam ἀντιχρήσεως pertinere. Contrà illud certum est, multum inter huius emptoris vsum & illum creditoris, cui ius ἀντιχρήσεως datum est, interesse. Primùm quia creditor ex re aliena fructum percipit, emptor ex sua: neque enim pacto de redimendo interposito impediri dominii translationem affirmari potest propter l. ij. C. de pact. inter empt. & vendit. prætereà quòd ante dicebamus reditus ab emptore intereà perceptos accessionẽ esse, hoc quidem summopere negandum est. Quum enim hic contractus nihil aliud quàm emptio & venditio sit, vt modò diximus: quodcunque vltro citróque transfertur, in

De contractu redemptionis.

sorte

sorte hoc & principali re, nõ in accesione ponendum est. contra verò in pignore aut mutuo quæ quum rem principalem contineant, id quod præterea accedit atque adiungitur haud dubiè accessio est, itáque appellari oportere constat. Quæ quum ita se habeant, quid tandem existimari de alia vsitata vectigalium emptione debeat, non obscurum esse arbitror. Finge enim Sempronium quum pecuniæ indigeret, ita cum Titio conuenisse, vt eum Sempronius pecunia sua iuuaret, ac vicisim ab eo tandiu ex certo fundo x x x. modios annuos frumenti aut eorum pretium acciperet, quandiu pecunia Titio non redderetur. Hæc enim vsitata hodie conuentio est, cuius etiam exemplum extat memorabile in Nouella const. c l x. vbi summa quædam pecuniæ ex legatis ciuitati relictis collecta, ne quando ea deperiret, à magistratibus ita collocata fuisse traditur, vt qui eam suscepissent, pensionem aliquam eo nomine Reipublicæ singulis annis persoluerent, quandiu pecuniam illam penes se habuissent. Ac nonnulli quidem in ea sententia sunt, vt dicant fœnerationem ea conuentione exerceri, propterea quòd ex nuda pecunia fructus quæritur. neque enim si quando sors reddatur, eas pensiones in sortem imputari. In quo ego magnam hercle video illorum imperitiam. Quis enim non videt, quantum inter Mutui contractum & hanc conuentionem intersit? Nam in Mutuo quidem ita sors alienatur, vt tamen debitoris obligatio semper eam debitori, quum illi videbitur, præstet: id est, vt sors in omne tempus salua & integra creditori

De vulgata emptione redituum.

tori remaneat. Contrà vſitata conuentione ipſo ſtipulationis momento ſors ei deperit, à quo data eſt. adeò vt eam neque vllo iure, neque vlla obligatione, quandiu reditus pendetur, reuocare poſſit. Ex quoquidem intelligi debet veram neque ſimulatam eo caſu emptionem contrahi:neq; quidquam acceſsionis loco venire: ſed quod vltro citróque datur, rem eſſe primariam ac principalem: & pretium quidem in pecunia, mercem contra in vectigalibus verſari. ob eámq; cauſam emptorem non ex aliena re, ſicuti fœneratorem, ſed ex ſua, nimirum ex emptis vectigalibus, neque porrò ex re ſterili & infœcunda fructum ſibi comparare. Cauſa enim non in pecunia, ſed in debitoris bonis & vectigalibus poſita eſt. In quo illud quæri poteſt, quoniã ſuprà diximus periculum eius rei vnde fructum petimus ad nos pertinere oportere, quemadmodum rei venditæ periculum ad emptoré ſpectat, Vtrùm fundi in contractu nuncupati periculum, ita ad emptorem pertineat, vt ſi vel pereat, vel imminuatur, reditus quoq; perire vel minui oporteat. Quod eo etiam veriſimilius quibuſdam videtur, quia ſi fundus aut eius reditus qui ſub redimendi conditione venditus eſt periret, haud dubiè emptoris periculo periret. Quum enim, vt dixi, & hæc & illa vera emptio ſit, eſſe quoque aliquod emptoris periculũ oportere videtur. adeò vt nonnulli & ii quidem eruditi affirmare non dubitent, hanc noſtram vſitatam redituum emptionem ſemper in certum fundum referendam eſſe, ac vitiari ſi ſola debitoris perſona obligetur: id eſt, ſi ad perſo-

nam,

nam , non ad rem obligatio pertineat : propterea quòd ſemper certus & extra periculũ poſitus emptoris reditus exiſteret. Et profectò ita eſt , vt in contractu illo celebri de quo mentio fit in cap.j.& ij.de reb.eccl.non alien.libro Extrauagan. III. & vnde noſtrorum redituum formam perueniſſe ad nos quidam putant : ea lex inſerta ſit , vt venditores non aſtringantur , etiam ipſis poſſeſsionibus & bonis obligatis penitus interemptis,ſeu deſtructis. Hæc enim ipſa pactionis verba ſunt:quam quidem ideo etiam ea ratione nonnulli neceſſariam eſſe affirmant.quia in venditione vſuſfructus fundi,corpore perempto vſuſfructus quoque perimitur.§. vltimo. de vſufructu libro Inſtitutionum ſecundo. & l.repeti.§.rei mutatione.D.quibus modis vſuſfructus , vel vſus amittatur. Verùm illi etſi eruditas profectò miniméque leues aut inanes rationes adferunt , mihi tamen non ſatis vbi totius huiuſce diſputationis cardo vertatur intelligere videntur. ſiquidem in hoc genere vniuerſo id primũ ſpectari debet , ius quæſitum perſonale ſit an reale.Nam ſi in rem eſt,vt ſeruitus quæ in fundo conſtituitur , actus , iter , vſuſfructus, re perempta ius quoque quod in eam rem eſt perimitur.Quod autem hæc obligatio redituum annuorum perſonalis ſit non realis , haud multæ ad probandum coniecturæ aut argumenta quærenda ſunt. Extat enim in l.vltim.§.vlti. D. de contrahenda emptione. in hac ipſa quæſtione Scæuolæ reſponſum ita perſpicuum,itáq; diſertum,vt nihil magis. Si Titius, in „ quit,de fundo ſuo centũ modios frumenti annuos „

præſtare

præstare promisit C. Seio, eúmque fundum posteà vendiderit, his verbis adiectis, Quo iure quáque conditione hodie est: emptor C. Seio ad præstationem frumenti non erit obnoxius. Est igitur, vt apparet, hæc obligatio merè personalis, quoniam videlicet personæ semel obligatæ perpetuò adhæret, neque rem aut rei possessorem comitatur. Sed Melanchthon, quem virum honoris, vt ipsius authoritas eruditióq; postulat, non contumeliæ causa nomino, aliíq; prætereà nonnulli discrimen hoc non videntes, ius horum redituum reale esse arbitrati sunt. quod ex eo intelligi potest, quia tales venditiones seruitutibus fundorum, vt actui, & itineri comparant. à quibus tamen longè latéque differunt. quia quum personales obligationes rei possessorem non sequantur, quemadmodum Vlpianus ait in l. j. §. si hæres. D. ad senatusconsul. Trebel. contrà hæ seruitutes rei, vt ita dicam, visceribus inhærent, & rem quocunque abeat consequuntur. Qua de causa etiam actiones reales harum nomine nobis competere perspicuum est ex. §. æquè si agat quis. De actionib. lib. Inst. iiij. vtpote quæ nostræ sint. vnde formula cōcipitur, Hanc rem meam esse aio. contrà quam in his reditibus, qui quanuis à nobis verè & non simulatè empti sunt, non tamen nostri esse dicentur. neque illa formula à nobis peti possunt, sed ea potiùs quæ personalis actionis propria est, Aio te mihi dare facere oportere. Id quod apertissimè Vlpianus docet in l. obligationum. D. de act. & oblig. vbi etsi vsusfructus aut fundi reditus ex stipulatione promittatur: tamen obli-
gationis

gationis eius substantiam in eo non consistere respondit, vt seruitutem nostram faciat, sed vt nobis sponsorem obliget ad dandam seruitutem. ex quo etiam responsum iis volumus qui hunc contractum similem esse emptioni iudicarunt, quæ sub conditione redimendi facta est: in qua fundus aut eius reditus ea conditione emptus emptori perit. Nam eo casu verè empta res transit in emptoris dominium: hîc tantùm ius in personam quæritur. ex quo actio quoque personalis nascitur. Eóne igitur reditus emptori perit, si fundus in contractu nuncupatus intereat: quoniam vsusfructus ex stipulatione debitus fundo sublato perit? Minimé. Hoc enim inter vtrunque interest, quòd vsusfructus ius est, vt ait Caius, in corpore, quo sublato & ipsum tolli necesse est l. secunda D. vsufr. hic autem reditus ius est in persona: quia persona obligata quotannis dare facere tenetur: neque emptor per se ipse potest fructus percipere contrà quàm in fructuario, qui ipse arbitrio suo suísque manibus fructus vt pote suos sibíque proprios percipiet. qua de causa etiã Scæuola in lege fundi Trebatiani D. de vsu & vsuf. leg. si testator vxori suæ fundi certi reditum quoad viuet dari voluit: perspicuè respondit, posse tutorem hæredis fundum vendere, neque tamen legatariæ emptorem obligari: sed tutorem eam debere quantitatem annuam quam viuus paterfa. ex locatione fundi redigere consueuerat. quid ita? quoniam ea personalis obligatio est, & si re quidem ipsa & corpore pendeat: adeò vt

eo corpore perempto ipſum quoque ius perimatur. contrà quàm in illa de qua loquimur vſitata emptione vectigalium, aut ea de qua commemorat Scæuola in d. leg. vlt. de cont. empt. in quibus & ſi certus fundus exprimatur, tamen quoniam perſonalis obligatio eſt, quæ ab eo non pendet, idem ius à ſtipulatore quæritur, quod à creditore iis in rebus quæ illi pignori datæ ſunt. quæ quanuis perimantur, quoniam tamen in perſonam obligatio eſt, ius creditoris non imminuunt §. vlt. Quib. mod. re. cont. l. ſi inter colonum. §. quicquid D. de pignor. l. prætor ait §. eſt præterea D. de reb. auct. iud. Ex quibus breuiter diſputatis intelligi poſſe arbitror quod ſuprà diximus, neque neceſſarium eſſe, vt obligatio ad rem referatur, & incertũ ſemper & expreſſum fundũ reditus cõſtituatur: neque ſi fortè conſtitutus ſit, periculum ad emptorem pertinere. præſertim quuum ea conditione nõ iuuentur debitores, ſed potiùs creditorum cõmodum vtilitaſque procuretur. quibus ne ſolam debitoris fidem alia nulla hypotheca & cautione adhibita ſequantur interdicitur. Vtvt ſit, illud conſtat, vſitatã vectigalium emptionem eo tantùm caſu probandã eſſe, quum in omne tempus alienatur pecunia: neque de ea reddenda creditori cauetur. quoniam quidem, vt ante dixi, emptio eo caſu non mutatio facta intelligatur. Quare quid eo caſu dicendum ſit quum obligatio de reddenda pecunia facta eſt, aut certo die, aut arbitrio creditoris, ea lege vt interim annua quædam penſio exſoluatur, non difficile eſt

eſt intelligi. Quum enim vera ea mutatio ſit, emptioni contraria, fœnerationi planè ſimilis, vtpote quæ ſiue menſtrua, ſiue annua ſit nihil intereſt, nemini dubium eſſe debet, quin tanquam turpis & illiberalis quæſtus improbanda & repudianda ſit. Iam hoc loco quæri ſolet à pleriſque, de legato cuius mentio fit in l. tertia §. vlt. D. de ann. legat. quum teſtator ſummam quandam pecuniæ legauit, hæredéſque iuſsit quandiu pecuniam legatario non ſoluerent, certam ei penſionem annuam ſoluere, an is quæſtus legitimus exiſtimari poſsit. præſertim eo caſu quo ſummæ principalis ſolutio in arbitrium legatarii collata eſt: quoniamquidem annuorum redituum penſionem turpem atque improbam eſſe oſtendimus. Verùm huiuſce diſputationis explicatio facilior eſt, quàm vt longa oratione indigeat. Nam ſiue ſors à legatario nunquàm peti poſsit, ſed in hæredis arbirium collata ſit, ſiue legatario relicta ſit, alterutrius optio, nunquàm is reditus annuus ad fœnerationem accedere videri poteſt. quippe qui neque ex mutuo, neque ex legatarii pacto cõuento aut procuratione ad eum redit: ſed mera & ſpontanea teſtatoris liberalitate & munificentia proficiſcitur. adeò vt quanuis non hæredes teſtator damnauerit, ſed id quod ſibi ex mutuo dato debebatur ita à debitore legauerit, vt quandiu pecuniam creditor non petat, neque eam debitor exſoluat, certa quædam annua ſumma pendatur vſuræ nomine, quam tamen iure teſtator ipſe in vita manens exigere ſine fœneratione non

poterat, legatum valeat: propterea quòd nulla legatarii opera id factum est, & debitor de tota summa, vrgeri à testatore appellaríque videatur.

Alia præterea vsurarum & fœnerationum genera existunt penè innumerabilia, quæ persequi atque enumerare otiosi potiùs quàm eruditi scriptoris arbitramur. Nobis verò non quot modi collocandæ pecuniæ sint (de toto enim hoc genere, vt Cicero scribit, commodius à quibusdam optimis viris ad medium Ianum sedentibus quàm ab vllis philosophis vlla in schola disputatur) sed quæ & cuius generis vsuræ tolerari ac probari posse videantur, ab initio propositum fuit exponere. In quo si quæ nos à veritate falsa abduxit opinio (quemadmodũ quidem accidere potuisse non dubitamus. non enim ii sumus qui vera nos vbique cernere affirmemus. homines enim sumus, quorum peccati supplicium in veri ignorantia & inuestigatione positum à Deo immortali est) cogitare homines debebunt, mare nos ingressos esse infestum & scopulosum, in quo si nauis nostra non optimum semper tenere cursum potuit, minùs fortasse mirandum est: quumquidem aliorũ tam multa maxima ac miserrima naufragia iisdem sæpe in locis appareant. Quocirca si meos & mihi & aliis errores indicandos atque in vulgus proferendos eruditi & ingeniosi homines existimabunt, (hoc enim & facturos esse aliquos confido, & vt perbreui id faciant vehementer peto) spero eos non maledicè aut contumeliosè de paruo hoc libello detracturos: præsertim

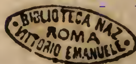
tim quum aliornm, qui ante me ſcripſerunt peccata ſanè grauiſsima & manifeſtiſsima, in quibus me efferre atque oſtentare potui, ſatis habuerim vel tacendo diſsimulare, vel certè verecundè & pudenter indicare. & quanuis me nõnulli vt apertè alios notarem nominatim etiam appellarem, ſæpe multúmque hortati ſint, propterea quòd meam de illorum eruditiſsimis commentariis opinionem indicandam eſſe iudicabant, præſertim quum libri quidam ab iis, neque ita multis ante annis conſcripti & editi, propter ſummam, vt arbitror, eorum doctrinam in pretio habeantur, mihi tamen non tanti fuit noſtrum hoc tenue & paruum opuſculum in vulgus probare, vt naturam meam obliuiſcerer, qua ſemper à ſtudio concertandi & aliorum exiſtimationem lædendi mirificè etiam atque etiam abhorrui. Quod meum conſilium, totúmque hoc in adoleſcentiúm ſtudiis adiuuandis propoſitum quoniam egregio in Rempublicam animo ſuſceptum eſt, ſpero fore, vt homines niſi qui vehementer erunt maleuoli non aſpernentur, in meliorem etiam partem accepturi ſint.

FINIS.

INDEX EORVM QVAE IN HIS LIbris singulariter explanantur.

FINIS.

Molto Mag.co Signo

791

LEGATORIA A. PANDIMIGLIO - ROMA
1971